

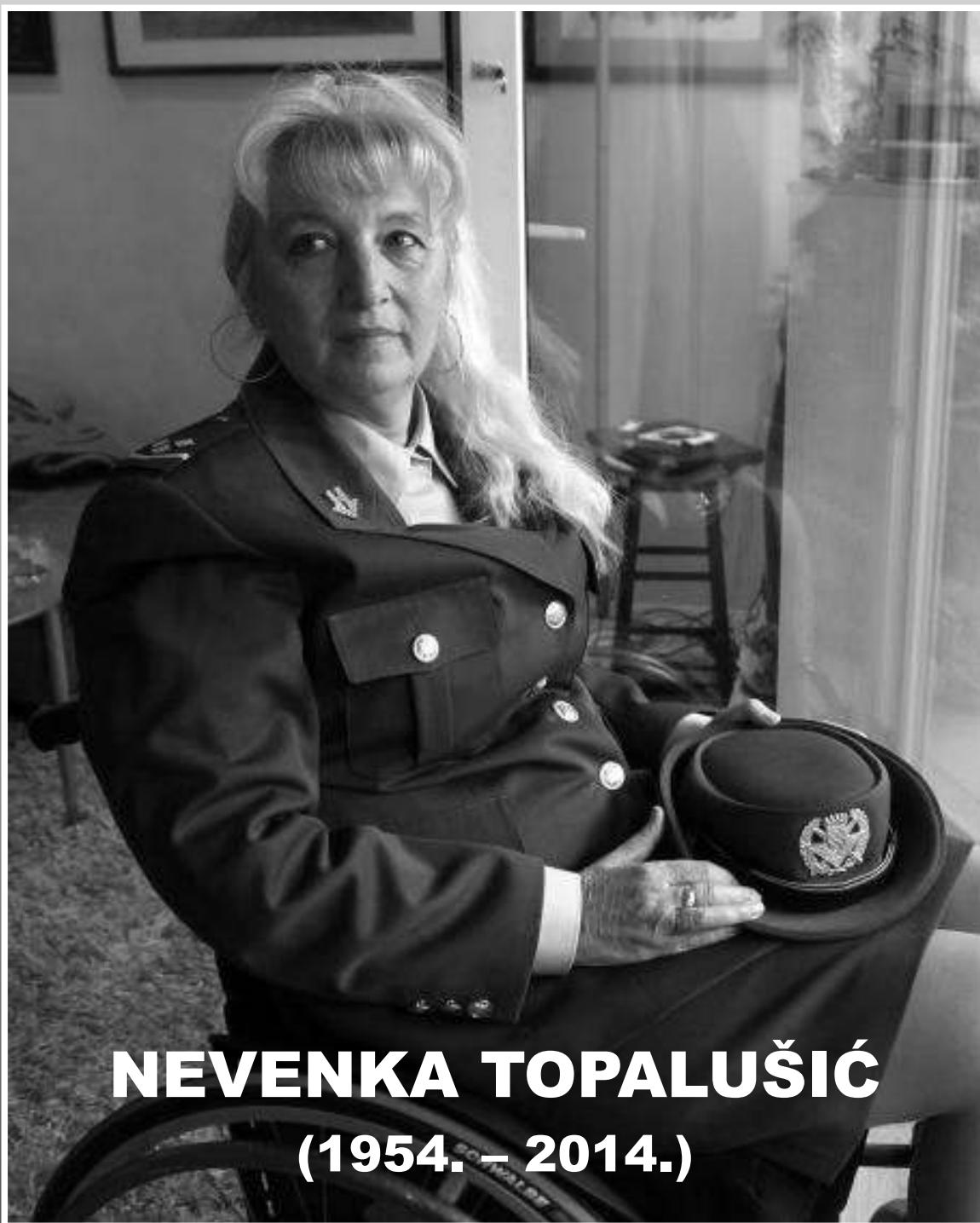
GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politicke
ZATVORENIK

GODINA XXIII. - RUJAN/LISTOPAD 2014.

BROJ **260**

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica,
Andelko Mijatović, Alfred Obranić,
Andrija Vučemil

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433

e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: **Europa** 310 kn

ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;

prekomorske zemlje: 510 kn

ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

***

IBAN HR0525030071100009317 kod
SBERBANK d.d.Zagreb, a za devizne
uplate isti IBAN i BIC VBCRHR22
također kod SBERBANK d.d. Zagreb

***

Rukopisi se ne vraćaju,

list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

***

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/ 48 72 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.

***

ISSN 1331-4688

***

Cijena oglasnog prostora:

posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

***

<http://www.hdpz.t-com.hr>

INVALIDI - POKRETAČI

Na povratku kući s oduljeg puta, odlučio sam vidjeti je li sve na svom mjestu u Zagrebu, a krajnje odredište mi je Mirogoj, jer u noći kada svi zapale svijeće svojim najmilijima, doživljaj je svake godine veličanstven i ne želim ga propustiti još od studentskih dana, kad smo likovali u hrabrosti paleći svijeće na grobu Stjepana Radića.

Zastao sam u Savskoj kod hrvatskih ratnih vojnih invalida i našao ih na mjestu gdje sam ih i ostavio prije par dana kad sam ih posjetio te im dao potporu. Bio sam umoran skoro kao i oni, pa sam vjerojatno još više suosjećao s njima nego prije par dana. No, kad sam krenuo, nisam se mogao oteti dojmu i pitanju: Pa, zašto baš na ovoj hladnoći? Zar baš invalidi oni koja nas trebaju pokretati?? Zar su se baš oni trebali ponovno žrtvovati?

Zar je to bilo potrebno, da bi upozorili kamo ide ova država, ili još dublji smisao pitanja, tko nas to vodi i u kojem smjeru?

To se pitanje mora postaviti kad znamo da se njihovo nezadovoljstvo ne ograničava samo na njihovo ministarstvo, na njihova ministra, i da se ne tiče materijalnih naknada, nego se odnosi upravo na opće stanje u državi za koju su oni dali gotovo više od života. To je problem koji se tiče svih nas koji volimo svoju Hrvatsku. Pozivam sve nas ostale, da budemo korektniji prema ratnim invalidima. Jer, da smo se svi mi ostali pridružili i prosvjedovali, onda bi stvar drugačije izgledala.

Domovina je tu, država postoji! Istina, ponižena je, porobljena, opljačkana, ali nam je nitko oduzeti ne može! Ona je mjesto borbe i mi trebamo pokazati još samo malo energije do njenoga krajnjeg preobražaja! Mogla bi to biti neka nova *antikomunistička revolucija*!

Naravno, ona se može provesti isključivo legalno, kroz novi izborni zakon koji se nazire već sljedeće godine, a kako vrijeme dolazi i novi münchenski vjetrovi pušu, mogli bismo implementirati i lustraciju te ujedno izmijeniti i preambulu Ustava u kojoj bi isključivo Domovinski rat (a ne tzv. antifašizam i ZAVNOH) bio temelj nove hrvatske države!

Prenuh se iz tog razmišljanja, jer skoro će ponoć, a Mirogoj u toj noći moram vidjeti. Nosim jednu svijeću, ali i mnogo molitve u sebi! Svijeću sam kupio u Gorici, u Hercegovini, i jedva sam čekao kad će je zapaliti na grobu dragog prijatelja Zvonka Bušića, uznika, mučenika za kojeg ne mogu toliko dugo moliti, koliko divljenje i zahvalnost mu želim uputiti za svu muku koju je podnio za našu Hrvatsku.

Da nisam sam u takvoj molitvi i u takvom razmišljanju, potvridle su svijeće oko grobnog humka, a ono što me posebno obradovalo je to, da je ove godine još više svijeća nego lani na njegovu grobu!

Da, groblje je mjesto gdje se može puno toga očitovati, spoznati, zaključiti, a tako je tih, mirno! O tome treba razmišljati dok smo živi! Izmolio sam dovoljno da bih mogao "izdržati hrvatsku stvarnost" i otisao na spavanje!

Mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika

MÜNCHEN

Kad bi se htjelo, moglo bi se kaznenome postupku koji se u Münchenu vodi protiv dvojice visokih dužnosnika jugoslavenskoga obavještajnoga aparata, uputiti čitavu seriju ozbiljnih i načelnih – makar ne i osobito popularnih – prigovora: od onoga da suđenje hrvatskim državljanima pred stranim sudovima uvijek znači i manje ili veće zadiranje u suverenost hrvatske države (koje se nekad znade vratiti kao bumerang, kao, recimo, u slučaju hrvatskih branitelja kojima se sudilo ne samo pred haaškim sudištem, nego i pred sudovima Republike Srbije), do onoga da je kriterij po kojem je njemačko pravosuđe poseglo za Zdravkom Mustaćem i Josipom Perkovićem takav da zaslužuje bar da podignemo obrve (jer su i na njemačkom teritoriju ubijeni desetci drugih hrvatskih političkih emigranta, pa ne primjećujemo da se za njih previše haje).

No, svi ti prigovori moraju uzmaknuti pred pravdom, pred realnošću i pred očividnim koristima koje münchenski postupak nudi hrvatskoj javnosti i našoj, pa i europskoj kolektivnoj svijesti.

Prvo, pravično je da se za zločin odgovara, i da se za brutalni zločin odgovara u postupku u kojem optuženiku prijeti ozbiljna kazna. Drugo, nepobitna je činjenica da u hrvatskoj državi nije postojala spremnost da se ubojice i sudionike ratnih zločina i pojedinačnih ubojstava počinjenih u ime jugoslavenske države i komunističke ideologije izvede pred sud. Ta nespremnost da se zločincima sudi, nažalost, ne karakterizira samo doba Josipovićeve i Milanovićeve vladavine, nego je obilježilo čitavo razdoblje postojanja neovisne hrvatske države. Istina jest, da se je samo u Milanovićevo i Josipovićevo doba pokušalo pravdu zaustaviti najavom ustavnih promjena, ali je isto tako istina da su u neka druga vremena – kao što je razdoblje prije 2000. godine – zahtjevi za suđenje osumnjičenim „antifašistima“ (u stvarnosti: jugoslavenskim komunistima) zaustavljeni puno brže, tiše i djelotvornije nego što su prijetnje ustavnim promjenama, pa je teško uočiti postojanje bilo kakve dubinske etičke i političke razlike.

Zato je suđenje u Münchenu faktično priznanje poraza Hrvatske kao pravne države, ali i Republike Hrvatske kao hrvatske države. Ono što je 1990.-1992. nastajalo kao hrvatska država razmjerno brzo je svedeno na nešto što je i u supstancialnom smislu tek „bivša jugoslavenska republika“, pa je već koncem 1990-ih godina stupalo u institucionalne veze sa „zapadnobalkanskim“ kompleksom, koje su u idućim godinama samo intenzivirane i produbljivane, slijedom čega se uglavnom bez pretjerivanja može kazati da jugoslavenstvo u Hrvatskoj zapravo nije doživjelo poraz (a kamoli osudu!), nego je tek evoluiralo u druge oblike nadnacionalne, kvazieuropske ili kvazikozmopolitske, u svakom slučaju – protuhrvatske ideologije, pa kao takvo prožima sve pore hrvatskog društva, od predsjedničkog ureda i vlade do krajnje periferije. To znači da je uspostavom, obranom i reintegracijom okupiranih dijelova Republike Hrvatske ostvarena tek prva etapa borbe za hrvatsku državu; etapa koja je bila nužna i presudna, ali je još uvijek vrlo udaljena od konačnoga cilja.

A treće i zasad najvažnije jest to, da je suđenje u Münchenu prigoda da se pred hrvatskom javnosti razgoliti jugoslavenski (tobože hrvatski) komunistički „antifašizam“, i da se Europsi koja je bila toliko oduševljena jugoslavenskim „ružičastim komunizmom“ pokaže da nema i nije bilo nikakve bitne razlike između Brozova, Ceaușescuova ili Honeckerova režima. A Mustićeva i Perkovićeva obrana koncentriraju se baš na obrađuju te posve izmišljene razlike – pokazujući na taj način još uvijek čvrstu sentimentalnu i političku vezu optuženika s režimom u kojem su stasali – te pokušavaju dokazati da su žrtve bili „teroristi“, i da su počinitelji, ako su i smaknuli nekoga tko možda i nije bio „terorist“, djelovali tek kao eksponenti nekih tadih središta moći, bez nadzora i političkog utjecaja komunističkog vodstva u guberniji koja je bila druga po veličini u Titovu konč-logoru. Strategija je jasna: Ivica Račan, kao personifikacija jednog režima i jednoga sluganskog mentaliteta, bio je dovoljno moćan da iznese tzv. demokratizaciju društva i skrši unitarističke snage, ali je bio posve nemoćan i bez utjecaja kad se je 1972. u ime Jugoslavije i komunizma batinalo i hapsilo, i kad se je diljem svijeta u ime Jugoslavije i komunizma ubijalo. Pripovijest je lijepa, samo je nevolja da je neuverljiva ...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

TKO ĆE POKRENUTI INVESTICIJE? 3

Josip Ljubomir BRDAR

PUPOVAC ALIAS SULEJMAN 5

Alfred OBRANIĆ

TRAGANJE ZA SLIKOM
IZVORNOGA KRŠĆANSTVA 8

Dr. Vjeko Božo JARAK

NAŠ NUTARNJI SVIJET (21.) 12

Maja RUNJE, prof.

SAVJET LIJEČNIKA 12

*Dr. Drina
BLAŽEKOVIC SOJČIĆ*

O LJUDIMA I ŽIVOTU PREMA
KNJIŽEVNOM DJELU
MILE BUDAKA (10.) 14

Maja PAVELIĆ RUNJE

NEKOLIKO PODATAKA O
ZAROBLJENIČKOM LOGORU
NAŠICE U LJETO 1945. 28

Dr. sc. Vladimir GEIGER,

OD BLEIBURGA DO VRŠCA (III.) 33

Ante ČELAN GAGANIĆ

IN DIESER AUSGABE 39

IN THIS ISSUE 40

KGB NIKAD NE UMIRE...

Kad smo već pomislili da je, pod dojmom povampirenog ustaštva, željan Miloševićeve kompartije i Jugoslovenske armije umiljatog Blagoja Adžića, u Srbiju zauvijek odselio KGB (Književnik Goran Babić, poznat po denunciranju knjiga, autora, recenzentata i koječega drugoga), pa da ćemo ostati prikraćeni za ideološke *cerbere* i sitne žbire, pokazalo se da smo se prevarili. KGB nikad ne umire.

Da je tako, pokazuje nam i Oliver Frljić, momčić poznatiji po ubiranju pezeza syjesnom proizvodnjom skandala negoli po teatarskom umijeću. Najnoviji proizvod te industrijske grane je bilten Hrvatskoga narodnoga kazališta Ivana pl. Zajca u Rijeci kojim se pod naslovom „Hrvatsko fašističko kazalište“ optužuje HNK u Zagrebu odnosno Jakova Sedlara i njegove tadašnje suradnike – među kojima su i Aleksandra Broz, Zlatko Bourek, Pero Budak i drugi – da je u travnju 1991. na kazališne daske postavio *Ognjište* Mile Budaka. Koliko je Frljiću i tvorcima tog biltena do kazališta i koliko o Budakovu *Ognjištu* znaju, jasno pokazuje i činjenica da im ne pada na pamet spomenuti čak ni to, koja je dramatizacija postavljena 1991. godine.

No, zato tobože znaju i citiraju, da je Budak u Gospicu 22. lipnja 1941. kazao: „Jedan dio Srba ćemo pobiti, drugi raseliti, a ostale ćemo prevesti u katoličku vjeru i tako pretopiti.“ Ne navodi riječki KGB, iz koje je jugoslavenske kupusare prepisao taj tobožnji citat, a kamoli to da je posrijedi najobičnija izmišljotina. Mogu, međutim, biti mirni, jer ih Budakovi nasljednici ne mogu tužiti za klevetu. Pobilo ih, onako „antifašistički“, bez suda, nožem pod grlo. (V. D.)

BILTEN
Sezona 14./15.
Broj 1

Hrvatsko fašističko kazalište
- povodom predstave Hrvatske glomilice - u sponzi na Hrvatskom Faustu Slobodana Šnajdera (HNK Ivana pl. Zajca u Rijeci, 19. studenog 2014).

HNK-OVSKO OGNJIŠTE

HNK-OVSKO NARODNO KAZALIŠTE I.PL. ZAJCA KAZALIŠTE NARODU!
Rijeka, 28. listopada 2014.

Hrvatsko fašističko kazalište
- povodom predstave Hrvatske glomilice - u sponzi na Hrvatskom Faustu Slobodana Šnajdera (HNK Ivana pl. Zajca u Rijeci, 19. studenog 2014).

HNK-OVSKO OGNJIŠTE

12. travnja 1991., točno pedeset godina i dva dana nakon što je ustalik doglavnik Slavko Kvaternik proglašio Nezavisnost Države Hrvatske, u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu održana je premjera predstave *Ognjište* u režiji Jakova Sedlara, nastavak prema stihovima Milice Mile Budaka. *Prikaz* je bio inspiriran Mile Budakove rehabilitacijom, kao pisca naglašavanog u literarnu vrijednost zabravljenog romana. Autor predušio u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj obnašao je dužnost ministra za pogospodarstvo i nastavak, bio je ministar vojske, bio je jedan od glavnih inicijatora proglašenja i stvaratelj kulturne politike toga doba te bliski suradnik ustalikog poglavnika Ante Pavelića. Ustasko vodstvo je iz nacističke Njemačke uvezlo Mile Budaka u koncentracijski logor Jasenovac, a potom ga je uključeno u izradu zakona o privrednoj pravici, nehrvatskog stanovništva i protivnika režima. Tode je brojčano izvršavao hrvatskog fašizma i holokausta u NDH još uvisak što nemoguće novestti, ali projenjuje se da je samo u koncentracijskom logoru Jasenovac stradalih bilo više od 10.000, a u logoru u BiH, oko 16.000 Romaca, oko 13.000 Židova, te 4.200 Heraca. Oko 20.000 djeca svih navedenih etničnosti i vjeronopovijesti nestalo je u Jasenovcu.

Riječima Mile Budaka: „Jedan dio Srba ćemo pobiti, drugi raseliti, a ostali ćemo prevesti u katoličku vjeru i tako pretopiti.“ (22. lipnja 1941. godine, Gospić).

Predstavu *Ognjište* režirao je Jakov Sedlar, koji će već sljedeće sezone početi da vodi i dramsku predstavu Dramne HNK. Asistenti redatelja bili su Aleksandar (Sasa) Broz, direktor kazališta i predstavu *Ognjište* Ivana pl. Zajca, a scenograf Zlatko Bourek. Autor adaptacije bio je Pero Budak, hrvatski pisac, redatelj i glumac. U predstavi su nastupili slijedeći glumci: Ivka Daković, Matko Raguz, Ranko Zidaric, Mia Begović, Boris Mihaljević, Ivan Jurić, Tonko Lonza, Neva Rošić, Ena Begović i Božidar Oresković.

MEĐUNARODNA ASOCIJACIJA U POVODU SUĐENJA MUSTAČU I PERKOVIĆU

U povodu suđenja Zdravku Mustaču i Josipu Perkoviću, Međunarodna asocijacija bivših političkih uznika i žrtava komunizma obratila se je hrvatskoj, njemačkoj i svjetskoj javnosti. U priopćenju koje je potpisao počasni predsjednik INTERASSO Jure Knezović (faksimil objavljujemo na posljednjoj stranici korica), upozorava se na skandalozan način na koji se hrvatsko pravosuđe odnosi prema baštini jugoslavenskoga komunističkog poretka, kao i na činjenicu da su Hrvatska i BiH

među rijetkim zemljama u kojima komunizam nije doživio osudu.

INTER-ASSO pozdravlja suđenje i potiče vlasti Savezne Republike Njemačke da zatraže izručenje i drugih osumnjičenika za ubojstva hrvatskih političkih emigranata, koji žive u Republici Hrvatskoj i u BiH, a od Hrvatske se zahtijeva provođenje lustracije. (P. Z.)

TKO ĆE POKRENUTI INVESTICIJE?

Počet će s vicerom iz minulog vremena i minuloga političkog sustava. Dakle: izbacivali Štefa iz Partije. Pošto je Štef bio popularan u poduzeću, odredili su da se „izbacivanje“ upriliči na zboru radnih ljudi. Direktor je naveo sve Štefove nepodopštine, posebno naglasivši da Štef ništa ne radi, da piće, da je počeo krasti itd. Na ono „Ima li pitanja?“, javio se jedan radnik ne-partijac i upitao direktora, kakav je Štef bio kad su ga primali u Partiju. Direktor je odgovorio da je Štef bio primjer uzoritoga, uglednog i poštenog čovjeka. Na to je

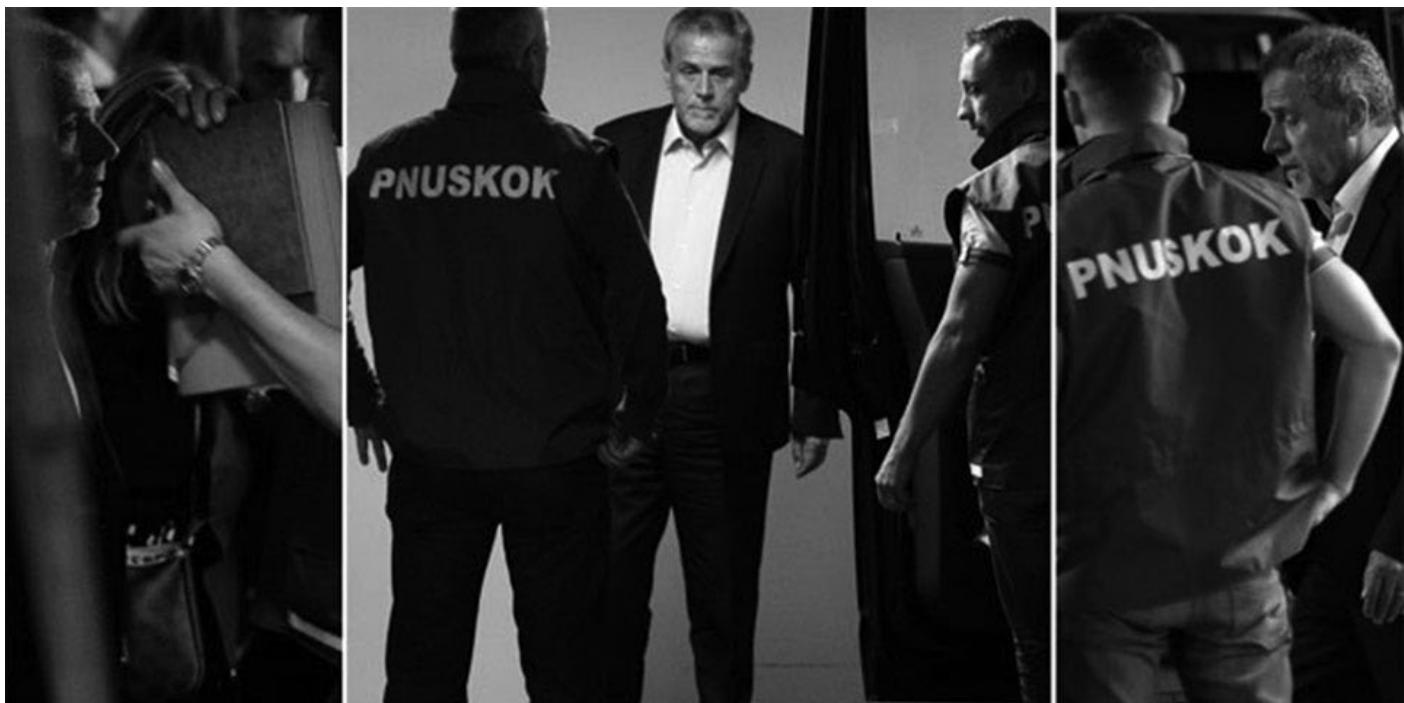
Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

pravio. I tako jedna sjajna politička karijera završava otpriklje kao „Štefova“, a to je put od ugleda i moći do – Remetinca.

Naš list izlazi previše rijetko da bi mogao u stopu pratiti dnevna događanja, pa zato nema smisla niti potrebe upuštati u aktualni slučaj „Bandić i društvo“. No taj slučaj može poslužiti u promišljanju kako smo mi to zapravo društvo i kakva

budućnosti velikih strateških poduzeća u državnom vlasništvu. Država kreira i potiče politiku otvaranja i zamaha investicija u svrhu zapošljavanja ljudi i povećanja životnog standarda. I tako redom. Nema u stvari segmenta našeg življenja kojim na nekim način ne upravlja vlast. I baš zbog te činjenice, izuzetno je potrebno da vlast kao i čitavu infrastrukturu države, vodi – elita. Kad kažem elita, to znači: školovani, sposobni i moralni ljudi, a ne instalirani politički pijuni kao što su danas u većini slučajeva.

Milan Bandić na putu prema Remetincu

uzvratio dotični radnik: „Tako, dakle, mi smo vam dali Štefa kao čestitog čovjeka, a vi nam ga sada vraćate kao lopova.“

Ovaj vic mi se nametnuo u aktualnom trenutku uhićenja zagrebačkoga gradonačelnika **Milana Bandića** i pripadajućeg mu društva. Taj događaj omogućio je medijima zvjezdane trenutke. Izvješća, komentari, obrazloženja, prognoze budućnosti itd. doslovce prše i iz najmanjih medijskih rupa. Pod udarom medijskog stampeda javnost se polarizirala. Jedni Bandića diviniziraju, s obzirom na sve što je napravio u Zagrebu, a drugi ga sotoniziraju zbog toga što je navodno na-

smo mi to država? Naime, notorna je činjenica da je Hrvatska po prirodnom potencijalu bogata zemљa. Dakle, Bog nam je uistinu dao doslovce sve. Ljudi se pitanju, kako to da u tako bogatoj zemlji tavrimo u siromaštvo. Tko je za to kriv? Da smo svi nesposobni i lijeni, neuvjerljiva je teza. Netko je kriv. Netko tko upravlja našim životima je kriv.

Oči izbezumljenog naroda uprte su u tzv. društvenu elitu, prvenstveno u vlast. Sve vlade na svijetu su odgovorne za sudbinu vlastitog naroda. Tako bi trebala biti odgovorna i naša vlada. Ona donosi zakone i odluke koje bi trebale koristiti narodu. Ona odlučuje o statusu, učinku i

Iz tog razloga, to jest, deficita kvalitetnih ljudi na vlasti, mi živimo u zoni korupcije, stvarnog i potencijalnog kriminala, mi živimo stalno osluškujući vijesti o uhićenjima i istragama. A tko su uhićenici? To je aktualna „elita“. To su uglavnom instalirani kadrovi koji su se kroz „partije“ etablirali, zauzimali fotelje i prigodno krali.

U komunistička vremena bilo je također slučajeva tzv. „pronevjere“, ali zatvore su punili uglavnom sitni kriminalci, počinitelji krvnih delikata i protivnici režima. Danas zatvore puni tzv. društvena krema. Ti ljudi su vlast, dio vlasti ili njihovi pouz-

Koliko još političara u lisicama?

danici. Postojeći model upravljanja gdje država, gradovi i županije drže blagajne, a odabrani direktori državnih tvrtki i privatni poduzetnici sumnjiva morala izvode javne radove, posve je jasan; jedina tajna je njihov međusobni „deal“. To je sustav u kojem su izgrađeni kanali kojima plovi narodna „lova“ u lopovske džepove.

Otkrivanje tih kanala je zadaća repressivnog sustava koji doduše ostvaruje neke rezultate, ali s obzirom na opseg kriminala, zasada, kako izgleda, samo na simboličkoj razni. Slučaj Bandić pobuđuje nadu na obećanje državnog odvjetnika Cvitana da će Uskok zaviriti i u mutne poslove lokalnih šerifa diljem Lijepih naših.

Dakle, put do uspjeha odnosno oporavka države je u temeljitoj obradi i uklanjanju te pogubne društvene metastaze. Prvi uvjet za suzbijanje korupcije i kriminala je instalacija sposobne i poštene vlasti. Aktualna vlast to nije. Bez namjere da ih vrijedam kao osobe, ali s obzirom na funkcije koje obavljaju i efekte koje potiču, oni nisu ništa drugo doli – šaka jada. Među svima njima pozitivan dojam ostavljaju jedino tek nedavno instalirani ministri zdravlja i obrazovanja. Svi ostali nisu produkt sposobnosti, nego isključivo „proizvod“ partijske slagalice. Takva vlast koja nema senzibilitet za narod, nego isključivo nagon za samoodržanje na funkciji sebe i svojih bližnjih, otvara široki prostor korupciji, kriminalu i svim mogućim društvenim devijacijama.

Zato, a to sam već spomenuo u jednom ranijem tekstu, svjetlo nade je izmjena izbornog zakona s mogućnošću izbora ljudi čije ime i prezime, obrazovanje i moral budi nadu izlaska iz ove kaljuže u kojoj se sada nalazimo. Put do tog idealnog biti će vjerojatno težak i dug. No, ako želimo opstati, ukoliko želimo da nam djeca ostaju kod kuće i ne bježe u daleki svijet, ukratko, ako želimo lijepo živjeti u svojoj zemlji, moramo dati svoj doprinos.

Taj doprinos počinje najprije ljubavlju prema vlastitoj domovini, drugi korak je promicanje rada kao temeljne vrijednosti na kojoj počiva naša egzistencija. Ova dva elementa uz eventualnu sposobnu i poštenu vlast bila bi polazište za izvjesniju i sretniju budućnost.

Budući da osjećam da to nije neko blisko vrijeme, ostaje nam zasada samo raskoš crnih kronika i punjenje zatvora. Kad sam već kod zatvora, činjenice potvrđuju da zatvorski kapaciteti nisu u pozitivnoj korelaciji s hrvatskim potrebama. Prebukirani su.

Tu potrebu su trebali već prepoznati potencijalni investitori. „Hajde, gospodo, krenite!“ To je isplativ biznis. Potencijalnih korisnika, kako izgleda, ima jako puno, a zatvorskog prostora malo. „Hajde!“ Pokrenimo Hrvatsku.♦

NAŠE NITI

Otkud smo, što smo?

Niti su nam u zemlji ovaj;
suze će na nju pasti
i cvijet će izrasti.

Cvijet rumen, crven;

ako treba,
pružit ćemo ruke do neba
i molit' da cvijet ne vene.

Od ljubavi živiš, zemljo moja!
I kad umiru sinovi tvoji,
na usnama im ljubav sniva.

Tisuće godina smo bijele ljiljane
brali,
darivali slobodi i nestajali
u Moru, Drini, Dravi.

Tisuće godina smo umirali pod
stijegom
crven - bijeli - plavi.

Tisuće godina...

Otkud smo, što smo?
Niti su nam u zemlji ovaj;
suze će na nju pasti
i cvijet će izrasti.

Ivan DUJMOVIĆ

PUPOVAC ALIAS SULEJMAN

Piše:

Alfred OBRANIĆ

Dolaskom hladnih jesenskih dana, užarila se atmosfera na malome trgu ispred zgrade Ministarstva branitelja. Branitelji, predvodenici invalidima Domovinskog rata, traže ostavke ministra **Predraga Matića**, njegove zamjenice **Vesne Nad** i pomoćnika ministra **Bojana Glavaševića**.

O liku i djelu ministra Predraga Matića saznali smo proteklih godina sasvim dovoljno, da možemo prihvati i podržati nezadovoljstvo branitelja, koje se može sažeti u nekoliko glavnih zahtjeva, a pogorjeti će ih malo kasnije u tekstu. Bilo koja kategorija građana štrajka ili prosvjeduje, kada su im uskraćena neka od stečenih prava ili kada im je ugrožena egzistencija, a to se u šestogodišnjem gospodarskom urušavanju Hrvatske događa svakodnevno.

Površni promatrač mogao bi nešto slično zaključiti i o prosvjedu branitelja, makar samo poneki od braniteljskih „glasnogovornika“ spominje prijedlog novoga zakona, kojim bi braniteljima bila umanjena mirovine u dijelu koji se odnosi na redoviti staž. To se spominje, ali očito nije bitno, radi toga 100-postoni invalidi ne bi bdjeli noćima izvan tople postelje i ne bi tražili ostavku ministra. Da je doista razlog, prosvjed bi završio kompromisnim dogовором ministra i branitelja, i više ga se ne bi ni spominjalo.

Ne misle branitelji ništa bolje o čitavoj Vladi i Predsjedniku Republike, no prosvjed su usmjerili na ministra s kojim najčešće komuniciraju, za kojeg znaju što je bio u Domovinskom ratu i kako se brinuo za branitelje od kada je na položaju ministra.

Nažalost, zbog hladnog vremena i narušenog zdravlja invalidnih osoba događaju se i popratne tragedije. Tako je tijekom

Ministar Matić s pomoćnikom Bojanom Glavaševićem

Prosvjed hrvatskih ratnih vojnih invalida

Nevenka Topalušić umrla je tijekom prosvjeda...

prosvjeda preminula braniteljica **Nevenka Topalušić**, 100-postotni hrvatski ratni vojni invalid, pripadnik 2. gardijske brigade GROMOVI i majka četvero djece. Dok ovo pišem, stiže vijest da se na prosvjedu polio benzinom i zapalio branitelj D. Č. pripadnik 150. črnomerečke brigade, koji je, dok je još bio pri svijesti, uzviknuo „**Sve za Hrvatsku, drž'te se!**“

Kao što rekoh, branitelji ne prosvjeduju zbog bilo kakvih većih prava ili boljitaka. Ne! Uznemirenost branitelja je posljedica politike koju vodi sadašnja vlast, ali bome i nekoliko prethodnih. Branitelji, i to osobito oni koji još imaju gelere u svome tijelu, koji još imaju pospremljene odore natopljene krvlju i znojem, osjećaju da Hrvatsku za koju su ginuli, vlastodršci guraju u nekakve regionalne saveze i gospodarsku propast.

Dobro su detektirali, da to mogu činiti samo ljudi bez imalo domoljubnog osjećaja, kao da upravljaju bilo kakvom firmom na bilo kojem mjestu planeta. Važno im je samo da mogu izvlačiti novac i osigurati povlastice na račun totalnog osiromašenja te male ali iznimno lijepe zemlje – Hrvatske.

Prosvjed branitelja ima iznimno značenje, jer nije motiviran vlastitim probitcima već dobrom čitave nacije i jer ga provode ljudi koji su stvorili ovu zemlju pod gesлом – **naša stranka je Hrvatska**.

Pa koji su to prioritetni razlozi braniteljskog prosvjeda? Zbog čega prosvjeduju? Prosvjeduju protiv nasilne i opće jugoslavizacije društva, protiv rada Ministarstva branitelja koje samo po imenu ima dodir s hrvatskim braniteljima i koje sustavno izjednačava žrtvu i agresora iz Domovinskog rata; prosvjeduju protiv nasilnoga, protupravnog i protuustavnog udara vla-

stodržaca na žrtvu Vukovara i Hrvatske; prosvjeduju jer vlasti godinama dopuštaju pravno i političko nasilje nad Hrvatskom, najbolje vidljivo iz slučaja **Veljka Marića**, koji je otet i već četvrtu godinu robića po srpskim kazamatima; prosvjeduju protiv višegodišnjega općeg propadanja Hrvatske i guranja građana u dužničko ropstvo; prosvjeduju protiv licemjerne, podmukle i nasilne politike obezvrijedivanja i zaustavljanja referendumu, prosvjeduju protiv krivotvorenenja povijesti koje je najočitije vidljivo po slučaju Hrvatskoga memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata, gdje su instalirani samozvani četnici kako bi smijenili **dr. Antu Nazora**, a pisanje povijesti prepustili pročetničkoj udruzi *Documenta* koju Vlada Republike Hrvatske obilato finančira, a voditeljicu udruge **Vesnu Teršelić** predsjednik Josipović časti odlikovanjima.

Povod za braniteljski prosvjed bio je nastup Bojana Glavaševića, pomoćnika ministra na skupu u Vukovaru, organiziranom po Documenti (Teršelić, Pusić), poznatoj po projugoslavenskim i pročetničkim stajalištima, gdje je mladi pomoćnik u svom izlaganju izjednačio žrtvu i agresora. Branitelji su se zgrozili, misleći da sin **Siniše Glavaševića** može biti samo jedan od njih – branitelj – sin slavnog oca, žrtve Ovčare. Pritom su zaboravili da mladog Glavaševića nije odgajao otac, a politička stajališta i domoljubna orientacija se ne nasljeđuju. Ljubav za domovinu nije zapisana u genima. Kad bi se osjećaj domoljublja naslijedio, onda bi *janjičari* bili obzirni prema svojim sunarodnjacima i srodnicima od kuda su odvedeni kao djeca, a poznato je kako su bili krvoločni i brutalniji od pravih Turaka. Beznačajno je

REMINISCENCIJE

Vjetar se spušta

Niz goru.

Rijeka se pjeni

U zoru.

Kaplja za kapljom

Juri po žlijebu.

Sjaje zvijezde

Na nebu.

Narod bez riječi

Kleči

Krvave rane

Liječi

Nove domove gradi

U zamrzlim srcima

Pravdu i ljubav sadri.

Višnja SEVER

što su im se očevi zvali Ante ili Svetozar, pogled na svijet i ponašanje odredio im je nekakav Sulejman ili Murat.

Nisam detaljno upoznat s odgojem i obrazovanjem mladog pomoćnika ministra, ali sam zapazio da je neko vrijeme stasao i formirao poglede na noviju povijest hrvatskoga naroda pod budnim okom profesora **Milorada Pupovca**. Zato mislim, da nastup mладога pomoćnika ministra u Vukovaru ne bi trebao biti bilo kakva zagonetka. Štoviše, u znanstvenom napredovanju, a da se oduži svom učitelju, mogao bi jednoga dana doktorirati na slučaju koji Pupovac nije priveo kraju, s temom „Sudbina 11.000 pokrštene srpske nejači“.

Ako se prosvjedi ne okončaju prije, mislim da će razrješenje biti 18. studenog u Vukovaru.♦

POKOP NOVIH ŽRTAVA JUGOSLAVENSKOGA KOMUNISTIČKOG ZLOČINA U LJUBUŠKOM

S gradskog groblja Jabuka u Ljubuškome, obitelji Dedić i Mucić preuzele su posmrtnе ostatke žrtava jugoslavenskoga komunističkog zločina iz Drugoga svjetskog rata i porača. Pronađeni su u skupini od dvanaest žrtava koje je komunistička zločinom okrvavljenā ruka, bez suda i suđenja, umorila na zvјerski način, i bacila u iskopanu rupu poput strvina, iza današnje zgrade Županijskog MUP-a. Žrtve su iskopane 2011., a identificirane 2014. godine. Nedavno su identificirane još dvije žrtve: **Ferdo Ereš** i njegov brat **Andrija**, čiji će pokop uslijediti. Iskapanje je izvršilo Povjerenstva za iskapanje i uređivanje grobišta iz Drugoga svjetskog rata i porača s područja općine Ljubuški, na čelu s **Vicom Nižićem**, te Vicepostulatorom postupka mučeništva Fra Leo Petrovićem 65 subraće, na čelu s vicepostulatorom **fra Miljenkom Stojićem**. Stručno vodstvo činili su **Tihomir Glavaš**, arheolog, i **Marija Definid Gojanović**, forenzičarka. Sveukupno su do danas pronađena 62 tijela pobijenih na području ljubuške općine.

Pokop žrtava u Ljubuškom, drugi s lijeva Jozo Dedić pok. Jure

Identificiranje spomenutih žrtava obavilo je tvrtka Genod iz Zagreba, a novac su osigurale obitelji pogubljenih. Nikakva novčana pomoć nije pristigla od općine Ljubuški, a kamoli od Federacije BiH. Dosad nije podignuta ni kaznena prijava bar protiv nepoznatog počinitelja, iako su

počinitelji – prema svjedocima – poznati i živi. Do sada ni sudac istražitelj nikad nije izišao na očeviđ, premda je sve bilo na vrijeme prijavljeno. Rečeno je ponajbolji dokaz u kakvoj natražnoj kvazi-državnoj tvorbi živimo i to u 21. stoljeću, koja s ovakvom pravnom praksom nema što tražiti u zajednici demokratskih europskih država.

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od zaključenja prethodnog broja do sredine listopada 2014., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjeseca nesebično pomogli:

Ivan Račić	Zagreb	50,00 kn
Općina	Budinščina	500,00 kn
Marija Macukić	Zagreb	400,00 kn
Alfred Obranić	Varaždin	240,00 kn
Almica Firšt	Zagreb	100,00 kn
Tereza Sigur	Kanada	100,00 CDN
Mile Milković	Kanada	100,00 CDN
Ankica Brkić	Kanada	20,00 CDN
Jure Uremović	Kanada	100,00 CDN
Durđa Krilic	Kanada	100,00 CDN
UKUPNO:		1.290,00 kn i 420 CDN

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

Jugoslavenski komunistički zločini nastavili su se i idućih 50 godina. Tako su komunisti našega dragog prijatelja i uzničkog supatnika **Jozu Dediću**, nakon kratkog obitavanja u Francuskoj, 1965. godine, na povratku u Jugoslaviju 1967. godine uhitili i osudili na sedam godina robije, koje je odrobijao u zeničkom kazamatu. Jozo je sin pokojnog Jure Dedića koji je imao sedam mjeseci kad su mu oca Juru komunistički krvnici ubili. Nakon sedamdeset godina doživio je ukop svoga pokojnog oca na groblju Humac kod Ljubuškoga.. Kao sudionik Domovinskog rata, Jozo je dosanao očeve ideale i dočekao drugo uskrsnuće hrvatske države u 20. stoljeću. (Ž. C.)

TRAGANJE ZA SLIKOM IZVORNOGA KRŠĆANSTVA APOSTOL PAVAO (V.)

Nakon svoga prvog pokušaja naviještanja kršćanstva u pojedinim mjestima od Antiohije u Siriji do Antiohije u Pizidiji, Pavao je razmišljao o stečenim iskustvima te smišljao nove pothvate. Pred njim bijaše prostran svijet. Svojom pronicljivošću i široko otvorenih očiju promatrao je nepregledno polje rada. Prva mu je misao bila pohoditi „braću u svim gradovima“ u kojima je zajedno s Barnabom navješćivao riječ Gospodnju (Djela apostolska 15,36). Tada bijaše doživio kako je, svim neprilikama unatoč, moguće djelovati i doživljavati ljepotu Božjega poziva „Bog nas uvijek (piše on vjernicima u Korintu) u Kristu proslavlja te širi po nama na svakom mjestu miris svoga spoznanja“ (2 Kor 3, 14).

Neprilike bijahu odista mnoge i velike. Najprije je riječ o prostranstvu. Kršćanstvo je imalo svoje ishodište u Jeruzalemu, ali je vrlo brzo preneseno u Samariju, a potom u Antiohiju u Siriji. Tu je stvoreno drugo veliko žarište, moćna kršćanska zajednica koja se širila diljem Male Azije. Veliki gradovi bijahu povezani cestama, a primorskim se gradovima moglo doći morskim putem, što je bilo pogodnije. Međutim udaljenost bijaše velika, pa je putovanje dugo trajalo i bilo skupo; a kognenim putovima bijaše pogibeljno i još skuplje. Tako je Pavao iz svoga rodnog mjestu, Tarza glavnoga grada u pokrajini Ciliciji, trebao prijeći 1150 km da bi stigao u Efez.

Budući je gotovo u svim gradovima Male Azije bila manja ili veća zajednica Židova, navjestitelji kršćanstva redovito su ostvarivali prve dodire sa stanovnicima nekoga mjesta uz njihovu pomoć.

Došavši u jedno mjesto, potražili bi „sinagogu“ – kuću u kojoj su se subotom sastajali Židovi, prijavili bi se nadstojniku sinagoge i subotom sudjelovali u molitvama i razgovorima te nastojali predstaviti Isusa Krista kao od Boga obećanoga Spasitelja. Treba spomenuti kako je na tim sastancima bilo i ljudi koji su pripadali drugim narodima, a dolazili su u sinagogu iz svojih vjerskih pobuda, posebice iz

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

poštovanja prema židovskim prorocima Nastupajući u sinagogi Pavao je običavao osloviti slušatelje: „Braćo, sinovi roda Abrahama i oni koji se među vama Boga boje“ (Djela apostolska 13, 26) – oni koji se Boga boje bijahu pripadnici drugih naroda.

Bijaše to velika pomoć prvim kršćanskim navjestiteljima vjere, ali ona nije bila lišena neugodnih i pogibeljnih doživljaja. Jedan to primjer zorno pokazuje.

Još je na samom početku kršćanske djelatnosti bilo vidljivo kako među Židovima živi otpor prema prihvaćanju Isusa iz Nazareta i priznanja njegova poslanja od Boga. Štoviše: i među onima koji ga bijahu prihvatali, bilo je pojedinaca koji su tražili produženu vjernost Zakonu i židovskim predajama te obvezu da svi kršćani, a to znači i oni iz redova drugih naroda, moraju prihvati Židovski način vjerskoga života. Oni su tvorili zasebnu skupinu i nerijetko bili ratoborni usmjerivši svoju ratobornost spram apostola Pavla. Tako se oblikovala skupina više od četrdeset muškaraca koji se „zakleše da neće jesti niti piti dok ne ubiju Pavla.“ (Dj 23, 21-22).

Nisu ga uspjeli ubiti, ali jesu isposlovali njegovo uhićenje. Pavao je bio utamničen, preveden u Cezareju, gdje je boravio rimski upravitelj, i u tamnici ostao više od dvije godine. To se dogodilo iz političkih obzira i osobne želje kako bi se od Pavla izmamio novac, a Pavao ga nije imao niti bio voljan dati kad bi ga posjedovao. Uvidjevši da mu se spremila nasilna smrt čim se za nju nađe pogodan trenutak, Pavao se poslužio svojim pravom i prizvao na cara. Bio je rimski građanin i imao je pravo tražiti da mu sam car sudi, I to se dogodilo (Dj 24, 26). Pavao je nastavio svoj život u rimskoj tamnici. I u njoj je završio. Vjerojatno je to dugo slatio pa je ukratko sam prikazao svoje nedraće:

„U naporima – preobilno, u tamnicama – preobilno; u batinama prekomjerno; u smrtnim pogiblima – često (24). Od Žido-

va primio sam pet puta po četrdeset manje jedan. (25) Triput sam bio šiban, jednom kamenovan“, triput doživio brodolom, jednu noć i dan proveo sam u bezdanu. (26) Česta putovanja, pogibli od rijeka, pogibli od razbojnika, pogibli od sunarodnjaka, pogibli od pogana, pogibli u gradu, pogibli u pustinji, pogibli na moru, pogibli od lažne braće; (27) u trudu i naporu, često u nespavanju, u gladu i žeđi, često u postovima, u studeni i golotinji! (28) Osim toga, uz drugo, salijetanje svakodnevno, briga za sve crkve. 29 Tko je slab, a ja da ne budem slab? Tko se sablažnjuje, a ja da ne izgaram? (30) Treba li se hvaliti, svojom ču se slabošću hvaliti. (31) Bog i Otac Gospodina Isusa, blagoslovljen u vjeke, zna da ne lažem. U Damasku namjesnik kralja Arete čuvaše grad damaščanski hoteći me uhvatiti. (33) Ali kroz prozor spustiše me u košari preko zida te umakoh njegovim rukama (Dj 11, 23-33)

U izvješću o događaju pred Damaskom ističe se kako je on bio popraćen Božjim riječima neka prihvate Pavla, jer „...on mi je oruđe izabrano da ponese moje ime pred narode i kraljeve i sinove Izraelove. Ja ču mu uistinu pokazati koliko mu je za moje ime trpjeti“ (Dje 9, 15-16). Navedeni podaci govore kako se taj nagovještaj i ostvario.

Razlozi za te događaje bijahu vrlo složeni, ali se ne može osporiti da je Pavao, unatoč svemu odigrao ključnu ulogu u naviještanju ranoga kršćanstva. Budući je bio vjeran sljedbenik izrazita smjera židovstva u ono doba, farizejske skupine, njegovo stupanje u službu naviještanja Krista moralno je izazvati potrese, i to tim više što je zastupao slobodu u odnosu na židovske vjerske propise Nije bilo lako proniknuti što je jezgra biblijske vjere, a što je izvanjsko ruho – oblici u kojem se ona predstavljala ljudima. K tomu nikada ne biva jednostavno isključiti čimbenike ljudske ograničenosti i sebičnosti. Tako je bilo i ovdje. To nam pokazuje jedan upadan primjer:

U Solunu su Pavao i Silvan postigli vidan uspjeh među Židovima i također

među pripadnicima drugih naroda. To je uzbunilo neke Židove i oni su pronašli „grupu uličnjaka“ i nagovorili ih neka napadnu Pavla i njegova pomoćnika Silvana. Kršćani su saznali za njihov naum pa su ih pretekli, sakrili su obojicu i kradom ih uputili u Bereju. Tu su ih Židovi ljepe primili. Protivnici u Solunu čim su to saznali, poslali su svoje ljude u Bereju i onemogućili im nastup. Očito je na djelu bila uzavrela zavist što se lako pretvara u mržnju.

Svakako treba reći kako je rastao broj pripadnika drugih naroda koji su se zanimali za kršćane i njihovu vjersku poruku.

Seneka (Antikensammlung Berlin)

Sam glas kako propovijedaju „Radosnu vijest“ djelovao je kao budnica njihova zanimanja. Zanimanje je raslo i zbog sve većeg utihnuća oduševljenja za stare religije. One su bile u rasulu. Tim je bio olakšan prodor istočnačkih religija kao i jačanje utjecaja filozofskih škola iz Grčke. Nakon pojave ratnih pohoda Aleksandra III. Velikog (356.-323.) proradile su i množile se veze istoka i zapada. Riječ je, dakako, najprije o raznim oblicima trgovine, ali su nastajala i dublja životna strujanja misli i htijenja. To je olakšavala neosporno moćna i bogata grčka kultura kao i širenje grčkoga jezika koji se namećao cijelom Rimskom carstvu i preuzimao ulogu koju je dobrim dijelom imao aramejski jezik. U spletu te životne vreve posebno se izdvaja pojava tzv. misterijskih

religija. Riječ je o vjerskim obredima poznatim prvenstveno po svojoj tajnovitosti. Ta se tajnovitost prikazivala najvećma u obredima primanja novih članova – taj se čin dugo pripremao i tajnovito-zagonetno provodio. Sastanci članova jedne takve sljedbe odigravali su se redovito noću uz pojavu čarobna svjetla i upadna obreda „klanje bika“ te škropljenjem njegove krvi. Taj se obred isticao kao obnova životne snage. Božanstva koja su se pri tom slavila redovito su navođena u paru – muškarac i žena: Oziris i Iris, Orfej i Cibela, Demeter i Perzefona. Izuzetak čini štovanje božanstva pod imenom Mitra.

On dolazi sam. Veoma su ga štovali vojnici; vjerovalo se da djeluje poput neugasiva sunca i ulijeva hrabrost. Zanimljivo je da su se tragovi njegova štovanja sačuvali kod nas u Jajcu (Bosna). Inače se pri slavljenju isticalo kako navedena božanstva umiru i oživljavaju, što upućuje na njihov izvor u pradavnom štovanju prirode koja svake godine umire i u proljeće se budi na nov život.

Ti su tajanstveni obredi privlačili ljude svojom čarobnom tajanstvenošću i donekle popunjavalni praznine koje su nastajale izumiranjem starih religija. No ne treba zaboraviti kako su stare religije imali dug put svoga umiranja. One su imale izvor u davnjoj prošlosti i ljudima su predviđavani uz pomoć velikih, veličanstvenih hramova i spomenika. Treba se samo prisjetiti hrama u Efezu.

Bijaše to veličanstvena građevina iz 6 st. (112 m duga, 52 m široka i 20 m visoka imala je 127 mramornih jonskih stupova visine 20 m i širine 3 m, kao i mnoštvo slika i kipova najpoznatijih umjetnika onog razdoblja) uvrštena u sedam svjetskih čuda. Uzmemo li u obzir kako su i u drugim gradovima tada postojali lijepi, može se reći, veličanstveni hramovi te da su i u vrijeme propadanja starih religija privlačili i oduševljavali mnoge posjetitelje. Slično treba uzeti u obzir i trajanje raspoloženja i uvjerenja ljudi što se također ne može olako otpisati. I to na svoj način u ljudima traje dugo unatoč osporavanjima. Tako se spominje kako je još car Dioklecijan (240.-316.) pitao za savjet svetište u Efezu što treba učiniti s kršćanima.

Ništa ne možemo izbrisati iz onoga što je bilo, svejedno je li rečeno ili učinjeno, ono ostaje i – dalje djeluje, znali mi to ili to zaboravili!

Jedan primjer je jedincat i neusporediv! Zbio se na prijelazu četvrtoga u peto stoljeće. Još se ni tada nisu smirile optužbe protiv kršćana, i tada bijahu optuživani, jer su tobože, on krivi za propast Zapadnoga rimskog carstva; optužbe su se množile i širile. Kako je vrijeme prolazilo, smanjivala se mogućnost da bi se razuvjericili ljudi koji o pravom stanju nisu ništa znali – ili toliko malo da ih je bilo moguće zavesti ili ostaviti već zavedene i gurnute u tamu neznanja.

Tada je jedan od najvećih kršćanskih mislilaca i ujedno istinskih znanstvenika odlučio saslušati sve iznesene prigovore i optužbe, proučiti ih i utvrditi pravo stanje stvari. Radio je na tom zadatku dugo i predano. Tako je nastalo veličanstveno djelo pod naslovom „O Božjoj državi“. U njemu Augustin pokazuje kako su bjelodani uzroci propasti Rimskoga carstva i potom proširuje postavljeno pitanje odsudno važnih snaga u razvoju povijesti – nesobične i sebične ljubavi; nesobična ljubav raste i uzdiže se do Boga, a sebična se pretvara u razornu sebičnost.

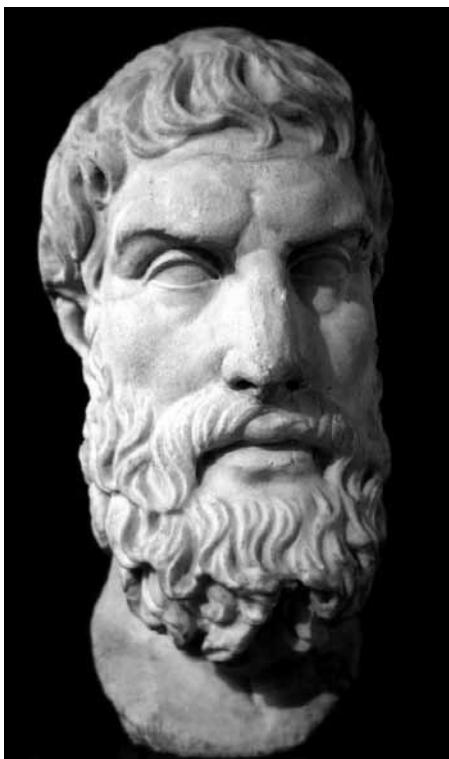
Pored „misterijskih kultova“, koji se u Pavlovo doba bijahu širili diljem Rimskoga carstva nicahu u gradovima i različite škole. Od davnina bijahu poznate škole u Ateni i Aleksandriji; zadržale su se dugo u svome izvornom ustrojstvu i nakon propasti Rimskoga carstva, a to znači i nakon što se kršćanstvo proširilo i prevladalo u cijelom Rimskom carstvu. Tako su – na primjer – u Ateni studirali Bazilije Veliki i njegov prijatelj Grgur Nazianski, kasnije kršćanski biskupi tijekom prve polovice četvrtoga stoljeća. Dakako, profesori nisu bili kršćani. Slično je bilo i po drugim onodobnim značajnijim gradovima: Antiohiji, Tarzu, Efezu, Solunu, Korintu... Posvuda su se kretali za ono doba školovani ljudi koji su po javnim trgovima držali svoja predavanja, otvarali svoje privatne škole; jednom riječi promicали su pismenost i opće znanje. Ovdje bi pak bilo važno istaknuti značenje te pojavu u njezinu odnosu spram prvotnoga kršćanstva. Nema dvojbe da su promicatelji prilagođavali svoja proučavanja i svoje javne govore

trenutačnom stanju u društvu, zanimanju i pitanjima svojih slušatelja. K tomu valja pripomenuti kako im je opće stanje išlo na ruku: strujanja u društvu s Istoka na Zapad, sa Zapada na Istok, širenje „misterijskih kultova“, propadanje starih religija, promicanje kršćanstva i početne rasprave upravo s nositeljima kršćanskoga shvaćanja svijeta i života.

Za naše pitanje potrebno je istaknuti kako su u žarištu zanimanja dva smjera filozofskih struja – stoicizam i epikurizam; grčki filozof Zenon iz Kitija (334-261) smatra se osnivačem stoičke škole oko 300. godine u Ateni, Naziv stoji u svezi s trijemom „stoa“ u zgradu u kojoj su se sastajali. Osnovne postavke u toj školi bijahu: logika, fizika i etika, a ključna misao stoičke filozofije glasi: Vrlina je jedino dobro, ona je dovoljna za sreću. U Pavlovo doba značajan predstavnik togu shvaćanja bijaše filozof Lucije Anej Seneka (4.-65.). Smatrao je da je jedini zadatak filozofije istraživati i njegovati vrline. Čovjek treba poznavati svoje moralne slabosti prema sebi zbog njih imati eudorednu strogost. Stoici su isticali jedinstvo i sklad svemira te potrebu sklada u čovjeku i društvu. U Pavlovo doba stoici bijahu nešto otvoreniji prema ljudima i vjerovali su da krug njihovih istomišljenika raste i oni su na tome radili; isticali su pravednost za sve ljude i ljubav za svakoga čovjeka uključujući i robeve. Takvo mišljenje dijelio je i Senekin brat Polion, društveni djelatnik i političar, upravitelj u Grčkoj, a također i filozof Marko Tulije Ciceron. Sva trojica bijahu utjecajni, ali je car Neron posumnjao pa je dvojicu braće prisilio na samoubojstvo, dok je Cicerona prije dao okrutno pogubiti Marko Antonije.

Epikur (341 -271.), grčki filozof s otoka Sama došao je 307. u Atenu i osnovao svoju školu. Svojim predavanjima i pisanim djelima zbumjivao je znatiželjnjike i postao učiteljem kojega su veoma hvalili jedni, a drugi oštro napadali i osuđivali. Budući su njegova djela većim djelom izgubljena, i danas je teško stvoriti pravu sliku o njemu. Ostao je sporan. Pouzdano se može reći kako su netočni suviše zaoštreni sudovi. Nije odbacivao vjeru u zagrobni život, ali je podcrtavao nebrigu bogova za ljude na ovom svijetu, i odbacivao je strah od bogova te osudivao njihov raskošan

život. Cilj čovjekova života je postignuće ugodna života. Da bi taj cilj dostigao, čovjek mora ići k njemu u skromnosti. On je nastojao tako živjeti. Govorio je da bi bio sretan poput Zeusa ako bi imao malo vode i kruha; ako bi uz to dobio i malo sira, onda bi obilno blagovao. Epikur nije bio epikurovac. Iстicanje pak sreće, Epikur je shvaćao kao stanje blaženstva koje ispunja čovjeka bez prohtjeva i napose bez tjeskobe. Čovjek ne može biti sretan

Epikur (British Museum, London)

ako ga muči sve ono što ne posjeduje. Tko živi bez tjeskobe, uživa blaženstvo bogova. Sljedbenici Epikura živjeli su u malim zajednicama i veoma cijenili prijateljstvo. Mudar je čovjek spremjan poginuti za prijatelja. Epikur je bolovao; osobito su ga mučili bubrežni kamenci. Umro je u velikim bolovima, ali okružen prijateljima. Umro je zadovoljan.

Epikurovo poimanje ugodna života neki su povezivali s tjelesnim užitkom; tako je nerijetko mislila neodgovorna grupa vladajućih bogataša. I to se mišljenje širilo u ime Epikurova nauka! A to nije bilo točno.

Kratko naveden pregled zbivanja i stanja olakšava razumijevanje Pavlova stava u trenutku kad je trebao krenuti na svoje drugo i mnogo dulje putovanje. Čini se

kako je bila neupitna njegova zamisao i kako će početak njegine provedbe biti jednostavan. Međutim nije bilo tako. Kad je Pavao svoju namisao priopćio svome suradniku Barnabi, on se složio, ali je želio da podje i njegov nećak Ivan Marko koji je bio pošao s njima na prvo putovanje, ali ih je ubrzo napustio i vratio se u Jeruzalem. Pavao nije prihvatio prijedlog, na što se Barnaba uznemirio. Shvativši Pavlovo odbijanje konačnim odgovorom, odustao je i on te je zajedno s Ivanom Markom otišao u svoj rodni kraj na otoku Cipru. Otada pa do danas taj događaj prate različita razmišljanja i suprotne prosudbe. Postupno prevladava sve dublje poniranja u cjelinu onodobne zbilje i pokušaj da se ona vidi u samoj jezgri koja ju predočuje u pravom svjetlu.

Na početku stoji jasan podatak: Ivan Marko pošao je s Pavlom i Barnabom. U svojstvu njihova poslužitelja (Dj 13, 5). Iz toga slijedi on i nije bio zadužen za navještanje Kristove „Radosne vijesti“. O Barnabi se pak može i treba reći sve najbolje, odsudna je pak njegova uloga u prihvaćanju Pavla i uvođenja u kršćansku zajednicu u Antiohiji. Međutim! Kad su se među prvim kršćanima pojatile prve napetosti u odnosu spram Mojsijeva zakona, i Barnaba se u Antiohiji našao među onima koji se bijahu pokolebali iz straha od uskogrudnih Židova javno posvjedočiti kršćansku slobodu. Ta se teškoća mirno prebrodila, ali Pavao je dobro prosudio kako je pitanje odnosa spram Zakona i vjerskih židovskih običaja velik i teško uklonjiv kamen spoticanja.

Proživljavajući splet tih neugodnih i teško razrješivih među-ljudskih odnosa, Pavao je bio i ostao spremjan sve žrtvovati za ljude za svoje sunarodnjake i za svakoga čovjeka, ali nije mogao ni za dlaku odstupiti od priznanja Kristove jedincate vrijednosti za spas čovjeka i njegova svijeta.

Pomirivši se s činjenicom da ne će moći računati s Barnabinom pomoći, Pavao je pošao u potragu za novim suradnicima. I u tom je bio do kraja života ustrajan i uspješan. Proučavatelji tog pitanja, ostaju zadržani i ponosno govore o Pavlu i njegovim suradnicima – o njegovu „generalštabu“!

Dva su upadna obilježja njihova zajedničkoga rada: svijest o zbilji u svoj svojoj

cjelini i spremnost na nemjerivu osobnu žrtvu – na neumoran rad uključivši sve teškoće u tom radu pa i onu za namaknuće osnovnih sredstava za život svojim, recimo tako, dodatnim privatnim nastojanjem (1 Kor 9, 13-15; Dj 18, 1-4).

A sve se to događalo pod upadnim znakom nesigurnosti i neizvjesnosti. Kamo poći i gdje doći? Jedno mu bijaše jasno: Potrebno je pohoditi ona mjesta i susresti ona mjesta i one vjernike koje bijaše upoznao zajedno s Barnabom na svome prvom putovanju. A onda? Kamo i kuda poći dalje? Njegov se vidokrug bijaše proširio, mnoštvo doživljaja nagomilalo se u njegovu srcu, a neke se spoznaje duboko usjekle u njegovu dušu! Razmišljao je o svemu, ali nije imao gotova rješenja. Pomišljao je da bi pošao dublje u unutrašnjost Male Azije – u Bitiniju pa do Crnoga mora! Ta je razmišljanja Pavao pripisivao Božjem Duhu (Dj 16,6).

Dok je o tome razmišljao, Pavao je usnio san: usnio je nekoga Makedonca koji ga zaklinjaše: „Prijedi u Makedoniju i pomozi nam!“ (Dj 16, 6-10). Pavao je tada pomislio kako ga sam Bog zove. Uzavrela je u njemu želja koju je odavno u sebi nosio. Želio je, naime, poći u Rim, a nakon toga svoje djelovanje nastaviti u Španjolskoj (Rim 1, 1015; 25, 22-24).

Sada se javljaju nova pitanja i nove teškoće; je li Pavao bio svjestan toga? I te kako! Međutim, postoji nešto čega mi nismo u dostačnoj mjeri svjesni!

Nije teško ponoviti spoznaju: veliko bijaše Rimsko carstvo, izvanske mu graniče iznošahu 16 tisuća kilometara. Mnogo je teže zamisliti se nad tim prostranstvima imajući pred očima onodobne narode u njima sa svim obilježjima koja se nisu mogla lako, a neka i nikako izbrisati! Prijetimo se vjerskih, vjersko-moralnih i kulturnih sadržaja i razlika kao i svojevrsnih izražaja tih sadržaja. Možda još nešto određenije! Uzmimo kao primjer grad Korint u Grčkoj. Velik i lijep grad, s mnoštvom, prelijepih građevina, više hramova i veliko kazalište – moglo je primiti 18 tisuća gledatelja. Grad je imao dvije luke i bio značajna prometnica Istoka i Zapada. U njemu je u Pavlovo doba živjelo više od 50.000 stanovnika, ali je bilo više robova nego slobodnih građana. Grad bijaše bogat i raskošan, a još više pokvaren – u

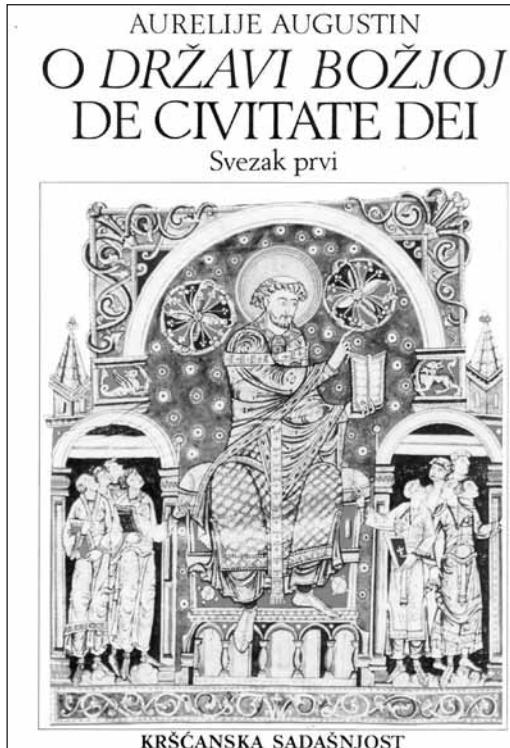
hramu je bilo oko tisuću bludnica i bludnika zaposlenih u hramu. Korint je bio glavni grčki grad, ali je u njemu živjela prava mješavina naroda. I, dakako, Židovi su imali svoju sinagogu! Imajući sve to u vidu, valja postaviti pitanje: kako tim ljudima, toj mješavini ljudi, navijestiti Krista i kršćanstvo, reći im što je jezgra kršćanstva i kako im to reći, u kojem izražajnom ruhu? Navedeni podaci i postavljena pitanja jasno pokazuju kako je to teško. To je

božanstva ne pokazuju nikakvo živodajno zanimanje za čovjeka i naviješta im Krista koji je u svom djelovanju bio neprestano s ljudima od jutra do mraka, i koji je na neopisivo lijep način znao susresti nevoljama pritisnuta i od društva prezrena čovjeka, uzdignuti ga do pune svijesti slobode Božjeg djeteta obdarujući ga ljubavlju i nadom; takav je Isus bio na križu umiranja i u susretima nakon Velikoga petka u slavi i radosti uskrsnuća; na isti način znao je

govoriti promicateljima filozofsko etičkih zanosnih misli o čovjeku i njegovu djelovanju te ih upozoravati na pogibeljna zastranjenja i duboka razočaranja te na gubitak svake nade u doživljajima grijeha i smrti. Odsudno je u našem životu samo jedno: prihvati život u cjelini, uključivši svakako i njegovu smrt „da se ne bismo uzdali u same sebe, nego u Boga koji uskrije mrtve“ (2 Kor 1, 9). Pavao bijaše svjestan neopozive istine kojom je prožet čovjekov život: svaki korak koji čovjek učini kako bi potvrdio svoje ljudsko dostojarstvo, svoju slobodu i svijest odgovornosti, popraćen je naporom uma i srca. Ta spoznaja nije bila plod Pavlova razmišljanja i osobna iskustva nego ju je shvatio i prihvatio u susretu s Kristom pred Damaskom. Tada je spoznao i sama sebe – doživio je veličinu poziva u službu naviještanja „Radosne vijesti“ o beskrajnoj Božjoj ljubavi.

To ga je ispunilo mirom i zadovoljstvom, ponosom i radošću – darovima koji se mogu uživati kad se drugima dijele. Božji je zakon dan ljudima da bi ih u tom smjeru potiskivao naprijed - prema velikim Božjim obećanjima u Kristu koji je vrhunac zakona (Rim 7, 12; 10, 4), a njegova je punina ljubav (Rim 13, 10).

Mi se danas nalazimo – i kršćanstvo s nama – u velikoj prekretnici, vjerojatno najvećoj u povijesti od Kristova rođenja. I ona je sudbonosna. Potrebno nam je nebesko svjetlo da bismo vidjeli svoju stvarnost i odlučnost za nadprosječan rad – do žrtve života da bismo potvrdili svoje ljudsko dostojarstvo, slobodu i svijest odgovornosti te mogli živjeti ponosno i radošno. A za tako nešto povijest nema ljepšeg primjera – uzora od Pavlova. •

Hrvatsko izdanje glavnoga djela sv. Augustina

preteško i to je jedan od velikih razloga zašto se i kako ističe Pavao u spletu pitanja o nastanku, sadržaju i razvoju ranoga kršćanstva! Zbog toga ovdje treba jasno reći: *Pavlov pristup tim pitanjima i njegovi odgovori nose obilježe neposredna, posve određena života i njegovih sudbonosnih pitanja.* Drugim riječima: kazano, ne možemo tražiti podatke koji bi nam otkrivali čistu povjesnu istinu, a ni njezinu filozofsko-teološko razradbu.

Namjesto toga Pavao govori i zorno pokazuje životnu zbilju i u njoj ostvarenu vjeru u Boga koja se nastavlja ostvarivati: obraća se Židovima „zanosnim“ revniteljima za Božji zakon i njegove uredbe pa im govori kako je sav zakon sadržan u ljubavi spram Boga i čovjeka; susreće se s pobornicima „misterijskih kultova“ čija

NAŠ NUTARNJI SVIJET (21.)

INTELIGENCIJA

Inteligencija je, toliko je odmah moguće reći, ukupni kognitivni potencijal jednoga čovjeka. Često se definira kao sposobnost uočavanja i povezivanja, osobito onih sadržaja koji su apstraktni. Postoje i druge definicije, ali se čini da ipak ne postižu nedvosmislenu jasnoću. Sama narav i sadržaj inteligencije nisu naime do kraja rasvjetljeni, pa iako je o njima raspravljala već i antička filozofija. Danas se pitanjima bave suvremene znanosti, osobito neurologijske znanosti i psihologija, ali konačne okolnosti i dalje ostaju dijelom otvorene. Svakako, inteligencija je – postoji li uopće takvo što u čistom i zasebnom obliku – vrlo heterogena. Netko može biti nadaren za glazbu ali siromašnijih mogućnosti u jeziku, drugi može sjajno razumjeti matematiku ali slabije uočavati socijalne interakcije. Osobiti je problem u činjenici da je inteligenciju teško odvojiti od školovanosti, tjelesnog stanja, duhovnosti, mentaliteta ili iskustva.

Psihologija je u međuvremenu razvila različite testove kojima inteligenciju na-

Piše:

Maja RUNJE, prof.

stoji mjeriti. Testovima se ispituju školska djeca, generacije novaka, kandidati za namještenja ili, primjerice, stariji ljudi koji traže produženje vozačke dozvole. Testovi su koncipirani na ideji prosječnog postignuća skupine, a koje se označava koeficijentom 100. Mjerenje inteligencije uzima se većim dijelom ozbiljno zato što stvarno pokazuje određenu *validnost* – stabilnost i provjerljivost – no s brojnim strana konstrukt se snažno i kritizira. Kritike se redovito odnose na činjenice da testovi ne uspijevaju isključiti faktor znanja, da su koncipirani za školovane ljude, da oni koji ih unaprijed uvježbavaju – osobito ako su pripravljeni za tipične oblike pitanja – postižu bolje rezultate.

Brojne testove moguće je naći na Internetu. Najčešća pitanja, vidjet ćemo, zahtijevaju postupanje s geometrijskim i drugim likovima i tijelima te uočavanje

različitih logika prema kojima su likovi i tijela oblikovani i poredani. Često se također traži da nastavimo nizom slova ili brojeva, kao primjerice u pitanju *Nastavi niz A, Č, DŽ, F* (odgovor je *G, I, LJ, NJ* – u abecednom nizu treba preskakati po dva mesta) ili *Nastavi niz 1, 5, 9, 13* (odgovor je *17, 21, 25, 29* – svakoj vrijednosti treba pridodati 4). Tipično je i pitanje *Koja je riječ uljez u nizu lijepiti, rezati, sašti, zavariti* (odgovor je *rezati*, zato što rezati razdvaja, a druga tri glagola spajaju).

U novije su vrijeme velike studije donijele odgovore na više značajnijih pitanja vezanih uz inteligenciju. Primjerice, pokazale su da intelligentniji ljudi postižu bolje školske i profesionalne rezultate, a također i da imaju višu očekivanu životnu dob. Dalje, jasno je utvrđeno da na inteligenciju utječu i nasljedni i socijalni faktori, a ne pretežito samo nasljedni kako se ranije mislilo. Inteligencija usvojene djece izjednačuje se naime značajno s (višom) inteligencijom usvojitelja i nebiološke braće, osobito ako je do usvojenja došlo

SAVJET LIJEČNIKA TO NISU BOMBONI!

Piše:

**Dr. Drina
BLAŽEKOVIC SOJČIĆ**

bombone, često doživotno, ne obazirući se na nuspojave - tjelesne i duševne - iako nema prave potrebe jer ne boljuju od prave, teške depresije s kemijskim promjenama u mozgu. Antidepresivi se prepisuju čak i za strah od putovanja ili protiv noćnih grčeva u nogama, što je posve nepotrebno. Na drugoj strani, prečesto se dijagnozira hiperaktivnost kod djece, pa se lakom rukom prepisuje ritalin.

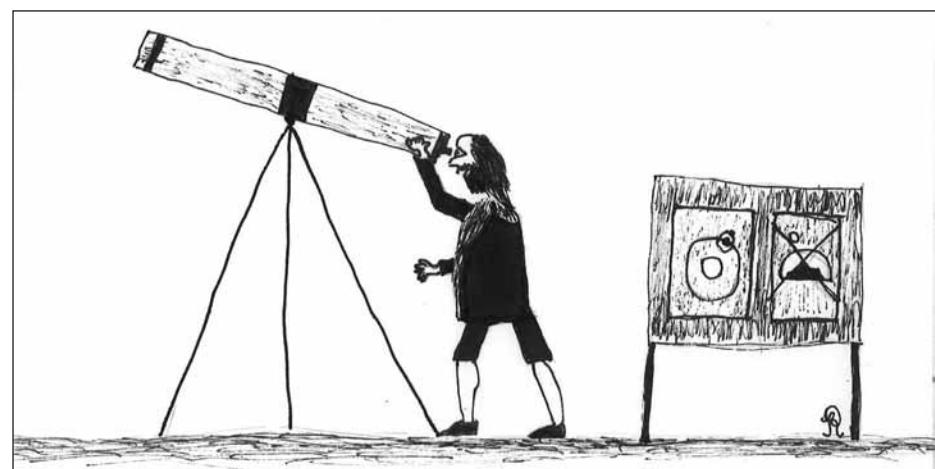
Treći primjer: sredstva za umirenje ili spavanje! Teško je i povjerovati koliki su ljudi – kod starijih i do 50 posto – ovisni o benzodijacepinima, kao što su diacepam (Valium, Apaurin), flunitracepam (Rohypnol) i mnogi drugi iz te kemijske skupine. Osobito se u staračkim domovima i bolnicama često dijele baš šakom i kapom. Radi nastalih rezistencija oni često više ne djeluju pa se povećava doza ili, kao ritual, djeluju još samo po meha-

nizmu placeba. Međutim, nastaje tjelesna ovisnost, koja se vidi ako se lijek prestane uzimati. Danas se misli da uporaba benzodijacepina znatno povećava rizik za dobivanje Alzheimerove bolesti, iako dokazi još nisu konačni. Ljudska psiha je vrlo moćna te se podcjenjuje i njezino djelovanje kao i njezine pozitivne mogućnosti. Vjera pomiče brda - činjenica je da se učinci placeba (očekivanja poboljšanja) kao i noceba (očekivanja nedjelotvornosti i neugodnih nuspojava) mogu jasno i objektivno dokazati. Zato je kod nekih smetnji možda tzv. „pozitivno mišljenje“ jednak vrijedno kao i lijek, koji se može ukinuti! Naravno, ne kod svih i u svakom slučaju.

Četvrti primjer: antibiotici! Kod ovih lijekova, koji su u polovici dvadesetog stoljeća značili pravu revoluciju i upravo nevjerojatnu blagodat, posljedice zloporabe ili nepromišljenosti su najdalekosežnije, zapravo katastrofalne. Velikodušno prepisivanje je često spojeno s pogrešnim (preniskim) doziranjem i prekratkim trajanjem terapije. To je dovelo i dovodi do masivnog razvoja otpornih bakterija.

rano i ako je emocionalna klima u obitelji topla. Rezultati istraživanja koja su se bavila posljedicama rizičnih faktora (smrt roditelja, teška bolest roditelja, traumatična iskustava, alkoholizam, siromaštvo), pokazala su pak da jedan faktor ne mora ugroziti intelektualni razvitak djeteta, ali da dva faktora već jesu značajna opasnost. Zanimljivo je i istraživanje o odnosu odgojnog stila i inteligencije, a koje je pokazalo veću inteligenciju kod djece koja su odgajana na demokratskiji način a manju kod one koja su bila izložena strugosti ili čak i represiji. Relevantni su i rezultati istraživanja koja pokazuju da u razvijenim zemljama siromaštvo korelira nepovoljno – u njemačkim specijalnim školama su gotovo sva djeca iz vrlo siromašnih obitelji – dok u nerazvijenim zemljama takve korelacije i nema.

Rađena su i istraživanja o prosječnoj inteligenciji pojedinih etničkih skupina, osobito skupina koje žive u SAD-u, no rezultati nisu dali vrijedne odgovore. Što se muškaraca i žena tiče, vidljivo je da su prosječne vrijednosti slične, osim što kod muškaraca ima više odstupanja na rubo-

Crtac: Stipan Runje

vima krivulje – više ih je s visokim inteligencijom i više s vrlo niskom.

Jedno od važnih istraživanja je velika studija njemačkog instituta Max-Planck, iz 2010., a koja je pokazala da izvrsnost škole može unaprijediti inteligenciju trinaestgodišnjaka, i to za desetak bodova. Krajnje je važno i opažanje da je i individualna inteligencija pojedinog učitelja – voditelja razreda u razdoblju od oko dvije godine – korelirala s porastom ili padom inteligencije učenika, u veličini i do nekoliko bodova.

Vrlo uobičajeno je i ponovljeno, rutinsko prepisivanje antibiotika bez brisa i urinokulture kod kroničnih smetnji, primjerice kod upale mjehura ili kod upale sinusa, a s nikakvim pozitivnim rezultatom. Pri tome je zastrašujuće da su, zbog pretjeraće uporabe, i tako zvani rezervni antibiotici širokoga spektra postali nedjelotvorni. Medicina očajnički traži nove načine suzbijanja zaraznih bolesti. Problem je i prečesto kriva indikacija – antibiotici se daju kod virusnih oboljenja. Malo je pedijatara koji uspijevaju odoljeti pritisku i zahtjevima roditelja, a strahuju i za vlastitu kožu, pa prepisuju antibiotike kod virusnih („prehladnih“) oboljenja – za svaki slučaj. Koristi nema, a nuspojave mogu biti teške. Unište se potrebne, normalne klice, a bujaju patološke (primjerice clostridium difficile u crijevima) s posljedicama često smrtonosnih hospitalizama, poput zaraze bakterijom MRSA. Masovna, nekontrolirana, neodgovorna uporaba antibiotika u poljoprivredi, u masovnom uzgajanju životinja, poseban je problem – za okoliš, a i za nas koji konzumiramo meso, povrće i pitku vodu.

Peti primjer: hormoni! Mnoge žene su ih uzimale godinama zbog smetnji u klijakteriju, a često i stoga jer su se nadale mlađem izgledu. Danas se hormonska nadomjesna terapija ne preporučuje, osim

kod vrlo jakih poteškoća. Zagovara se jednostavno prihvatanje stanja koje je potpuno prirodno. Nije sramota!

Šesti primjer: dodaci prehrani! Ljudi očekuju prava čuda od biljnih i vitamin-skih mješavina i raznih elemenata u trgovima, primjerice magnezija i cinka. Činjenica je da je sve to uz normalnu i mješovitu prehranu nepotrebno - s izuzetkom dodatnog uzimanja folne kiseline u trudnoći i prije nje. Osim toga, ako postoji pravi manjak, doziranje u preparatima iz slobodne prodaje je ionako puno prenisko. Prodaja proizvoda pomaže samo proizvođačima i trgovcima. Nama šteti džepu, a ponekad može biti i opasno. Opasno je, primjerice, uzimanje vitamina D i A, jer se kumuliraju u tijelu i uzrokuju teške i opasne smetnje. Što se probiotika tiče, oni su ponekad korisni, primjerice u slučaju proljeva, ali svakako ih nije potrebno stalno uzimati.

Ima još par problema s lijekovima. Primjerice, samovoljno uzimanje lijekova na preporuku nekoga sa sličnim smetnjama, a bez dijagnoze. Može biti jako opasno!

Problematično je i nepridržavanje načina i vremena uzimanja lijekova ili mijenjanje doze na svoju ruku.

Postoji, sa strane liječnika, i problem prepisivanja čitavih „koktela“ lijekova, za

Inteligenciju je dakle, prema svemu, u ranim godinama moguće i povećavati – što svakako pruža nove perspektive, osobito u pedagogiji.

Na kraju je možda moguće spomenuti i podsjetiti - za šalu, ali i ozbiljno! – da svatko od nas, i bez stručnjaka i bez testova, zna procjenjivati inteligenciju drugih ljudi. A znamo procjenjivati i vlastitu! Pri tome vrijedi činjenica da će procjena biti to bolja, kao i u svakom drugom slučaju, što je čovjek uistinu intelligentniji!•

različite poteškoće. Mnoga sredstva su zaista nužna, ali liječnici trebaju dobro paziti i na njihovo međusobno djelovanje, kao što je pojačavanje i slabljenje učinka ili pogoršanje nuspojava. Mnogi ljudi završe u bolnici upravo radi nuspojava, ponekad vrlo opasnih, svoje medikacije. Važna je i komunikacija liječnika raznih područja, jer često „ne zna ljevica što čini desnica“. Svišta sredstva treba izbaciti ili barem reducirati.

Treba upozoriti i na učinke nekih namirnica i čajeva na lijekove. Primjerice, postoji interakcija između crvenog greja i sredstava za sniženje tlaka. Važan je i način čuvanja lijekova. Najbolje ih je držati u hladnjaku u pretincu za povrće, a ne u toploj i vlažnoj kupaonici. Treba paziti i na rok valjanosti.

Ne možemo se oslobođiti baš svih teškoća u životu. (Jedna mlada majka me je neki dan pitala, kako smo ranije uopće mogli rađati djecu bez periduralne anestezije!) S druge strane, mnoge smetnje i bolesti ionako prolaze same od sebe - da nije tako, do sada već ne bi bilo čovječanstva!

Ukratko, hvala Bogu da dobri lijekovi postoje, ali ih treba prepisivati i uzimati ciljano, u potrebi, svjesno i pametno i samo koliko treba. To nisu bomboni!•

O LJUDIMA I ŽIVOTU PREMA KNJIŽEVNOM DJELU MILE BUDAKA (10.)

VRIJEDNOSTI

Književno djelo Mile Budaka privlači ljepotom. Privlači i nutarnjim vrijednostima na kojima je građeno, a koje su sigurno autorove vrijednosti. Ljepota i vrijednosti djelima daju slobodu, da budu živa, da ostanu među dragocjenostima ljudskih postignuća i oplemenjuju svijet. Pitanje je što je s djelima koja su samo lijepa. Nabokovljevom romanu *Lolita*, o srednjovječnom Humbertu Humbertu u seksualnoj avanturi s dvanaestgodišnjom djevojčicom, pripada njegovo redovito mjesto na popisu vrhunskih djela svjetske književnosti. Ali, roman uznemiruje svojim stajalištima. Laž i zlorabljenje prikazani su kao neutralna ponašanja. Slično je s Kralješnjim djelima, u hrvatskoj književnosti. Ignat Glembay, Leona Glembay, baronica Castelly-Glembay, dr. Puba Fabriczy, dr. Silberbrandt ili Doktor zapleteni su u podvale, nevjere i laži – vječno u spletama, cinični i depresivni. Autor ne skriva da misli da je svrha života sumnjiva, da i život i ljudi zaslužuju gađenje.

Predodžbe o vrijednostima, koje obično zovemo samo *vrijednostima*, predodžbe su o aspektima dobroga. Prema vrijednostima razumijemo i spoznajemo svijet, planiramo svoju životnu koncepciju. Uslijedimo li ih slijediti, ostvarujemo autonomiju. Čine nas sposobnima za odlučivanje, a i za stvaranje veza – uvjet su za koheziju među ljudima.

Vrijednosti teže trajnosti i potpunosti, ali ljudska narav, vrijeme i razvitak društva ih ipak trajno izvrgavaju diskusijama. Uvijek se ponovno razvije konfliktnost o tome što je veće a što manje dobro, što je veće a što manje zlo. Ipak, o nekim vrijednostima postoji široko suglasje. To su vjera u ljubav, prijateljstvo, odgovornost, poštjenje. Trebaju ljudima i zajednicima da bi opstajali. Za područje političkoga i društvenoga života također postoji konsenzus. Razumni su ljudi uvijek težili, u ranijim vremenima kao i sada, miru, poštivanju ljudskog života, pravednosti. Danas se uz ove vrijednosti još ističu ljudska prava, demokracija, sloboda pojedinca, pravni poredak.

Budakova književna djela snažno promiču velike vrijednosti, s lakoćom, iskreno. Nema kod Budaka relativizma. Na prvome mjestu mu je svakako bila obitelj,

Piše:

Maja PAVELIĆ RUNJE

Napisao je velika djela o smislu čuvanja obitelji, o radosti koju samo obitelj može dati. Neupitna je, jednak tako, bila i njegova privrženost prema ljudima. Vjerovao je, pokazuje i književno djelo i njegova biografija, u mogućnost da čovjek popravlja svijet. Bio je svakako čovjek koji je sebi postavio visoku mjeru, i koji je, k tomu, bio u stalnom hodu da bi postigao i više. Nutarnji darovi su hod i dopuštali.

Dr. Mile Budak

Uređivanje svijeta za Budaka je prvenstveno sažeto u naporu da se postigne nacionalna sloboda. Ali, razmišljao je on i o odnosima unutar društva. Razvijao je stavove o osnovnim društvenim pitanjima koja su se u njegovu vrijeme osobito intenzivno otvarala – o velikoj privilegiranosti jednih i podprivilegiranosti drugih, siromaštvu, teškom životu i slabom školovanju djece socijalno slabih, masovnom iseljavanju u prekomorske zemlje, unutrobiteljskim teškoćama pod teretom oskudice. *Rascvjetana trešnja*, roman u četiri sveska, gotovo se isključivo bavi upravo ovim temama. Ali, njima se bave i brojne pripovijetke – *Jolino oranje*, *U snje-*

gu i ledu, *Kukavica vazda strada*, *Pravi čovjek*, i druge. Na svim ovim stranicama Budak je redovito spominjao širenje komunističke ideje, kojoj su upravo u njegovo vrijeme naglo rasla krila. Komunizam je prilično uvjerljivo obećavao rješenja, a Budak je upozoravao da su ona nerealna, a sama ideja da je krajnje opasna. Tvrđio je da je upravo zalaganje za ujednačenje blagostanje jedan od velikih prioriteta nacionalne države za koju se zalagao.

Na više je mjesta govorio čak i o pravu siromašnih da pruže otpor, pa i udruženi i nasilni otpor. Takvo je pravo primjerice promovirao u pripovijetki *Adamović d. d.* Pripovijetka govori o Hugu Adamoviću, bezobzirnom industriјalcu, koji je u prvim godinama nakon Prvoga svjetskog rata na temeljima male manufakture, koju je bio naslijedio od oca, uspio razviti velike pogone za proizvodnju alkohola i za preradu drva. Radnike je plaćao najniže što je mogao, a izrabljivao ih je do krajnjeg granica. Bio je veliki manipulator, pa su radnici šutjeli. *Tajna je toga uspjeha bila u gospodarevoj slatkoj riječi. Svaki je slobodan čas provodio među radnicima, svakoga je obodrio, svakoga je upitao za ženu i djecu, svakome je obećao, da će mu uposlit i sinove i kćeri, čim odrastu. On je to i činio, te na taj način stvorio cijeli narod zarobljenih, kmetskih porodica, koje su vjerovale da bi oni pocrvali od glada i bijede bez Adamovića i da je njega Svevišnji poslao samo radi njih i njihove bijede* (NVp, 144.).

Izrabljivanje radnika snažno je kritizirao Nikica, jedan od Adamovićevih sinova. Zalazio je u domove radnika, družio se s njihovom djecom. *Domovi su bili zagubljivi i tjesni, djeca slabunjava i blijeda, upalih očica i prozirna lica; žene ostarjele prije tridesete godine života, a muževi satrveni i vazda umorni* (NVp, 149.).

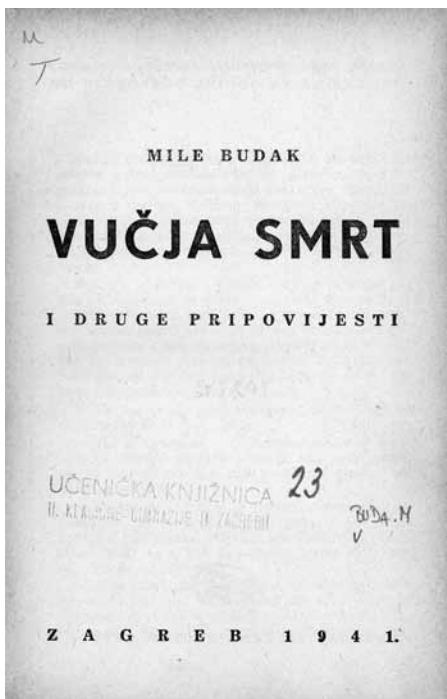
Otar je Nikićine prijedloge o mogućim promjenama redovno odbijao i pri tome ga sumnjičio da ohrabruje djelovanje komunista u tvrtki (NVp, 149.). Nikica je pak jasno video da je cijeli svijet na rubu propasti i da će uz prilike koje su vladale, i na jednoj i na drugoj strani, doći do strahovita sukoba kojima će zamah biti u rukama slučaja (NVp, 149). Sve se češće stoga družio s radnicima, i pametnijima

među njima je tumačio: *Rad sviju za sve i jednoga za sve tako, da se ne može desiti, da itko gladije; da ijedan bolesnik ostane bez kreveta, ijedan nemoćnik bez topla zalogaja, ijedno dijete bez škole, ijedno selo i zaselak bez putova i vode* (NVp, 153.). Pozorno su ga slušali, ali su ga i sami upozoravali da među njima ima onih koji su lijencine i pijanice, koji rade slabo i samo pod pritiskom. Nikica je ipak bio optimističan, uvjeren da će se sve rješiti kad se postave čvrste tračnice. Jer, samo smo mi i Bog gospodari našega tijela, naše duše i naše zemlje. Samo mi, i nitko drugi (NVp, 153)! Na pitanja radnika hoće li onda svi jednako imati, odgovarao je: *Jednaki jesmo po prirodi, ali jednak je ne možemo svi imati, jer priroda nije dala svima jednak, no ne može se i ne smije dogoditi, da čovjeku među ljudima bude gore nego psetu, pa on bio i gori od paščeta* (NVp, 153.). Bratu, koji je, nakon očeve smrti, još po hlepniye izrabljivao ljude, govorio je: (Nisam ja sanjar), nego znam da smo pali na nagomilane žuljeve svojega naroda, pa se ne smijemo vladati kao gladni skakavci, već kao razboriti stvorovi, koji ne dopuštaju, da ih vrijeme i dogadaji pregaze, već sami stvaraju dogadaje. Mi moramo u rođenoj kući provesti reforme, koje će biti uzorom i temeljem sreće cijelog našega naroda. Mi smo seljaci (NVp, 165)!

Znamo, Budak je u tradiciji seljačke obiteljske zadruge vidio model za razvitak tržišnoga socijalnog gospodarstva. Znao je da ljudi rade dobro kad osjećaju da im je vođa netko tko je njihov, i kada rade za sebe i svoju kuću. Sama ideja nije, vidimo iz današnje perspektive, potpuno utopijiska. Sva istraživanja o motivacijama zaposljenika pokazuju da je visoka produktivnost ondje gdje su visoki korporativna kultura i kvaliteta radnoga života.

U tvrtki Adamović d.d. socijalno osjetljivi Nikica Adamović nije međutim uspio postići promjene. Epilog je stoga u velikom i nezaustavlјivom požaru – radnici su jednoga dana, skupa s Nikicom, zapalili skladišta i pogoni tvrtke su u potpunosti izgorjeli.

Budak je puno pisao i o teškim uvjetima u kojima u kaznionicama žive zatvorenici – primjerice u romanu *Rascvjetana trešnja* i u pripovijetkama *Na Veliki petak* i *Grgičine gusle*. Pristupao je i krajnje teškim pitanjima socijalne etike, kao što je, primjerice, pitanje smrtne kazne. O smrtnoj kazni pisao je u pripovijetki *Pravo na život*.

Pravo na život veliki je i vrlo uznemirujući pledoaje protiv smrtne kazne, i to pisan u vremenu kada se o tom obliku kažnjavanja diskutiralo puno manje negoli danas. Pripovijetka govori o Adamu Čoviću, tridesetgodišnjem ocu petero djece, koji je silovao, orobio i ubio dvadesetgodišnju djevojku. Zbog svog je zlodjela bio osuđen na smrt. Znao je da je kriv, i u prvom je razdoblju upravo želio da se kazna što prije izvrši: *Osjećao je, da mu se je teško dijeliti sa životom, no već je sve pregorio, već je sve prebolio, i želi, da bude čim prije kraj tome golicanju konom opko vrata. To ga goni već ravno pola godine. Od dana proglašenja prve osude. Dosta je već gledao podignuta vješala, mnogo je puta već na snu vrismuo i skočio sa slamnjače, trgajući sa vrata uže, koje se je upijalo u meso i probijalo žile, prečesto je proplakao i u snu i na javi nad svojom siročadi. Dosta je već. Pola godine čekati na smrt, pola godine gledati svoj leš, pola godine hvatati za vrat, da skineš s njega konop – dosta je, previše je i za najgori zločin!* (NVp, 117.).

Ipak, tražio je pomilovanje. Dok je čekao odluku, a onda i izvršenja presude jer je molba bila odbijena, zaranjao je u molitvu, u sebi je sve jasnije doživljavao čudo vjere i čovjeka (NVp, 117.) Počeo je osjećati silnu, nesavladivu ljubavnu strast, nježnost i čežnju prema ženi, djeci i roditeljima, a što ranije nije poznavao u tako jakom obliku (NVp, 120.) Često je molio Očenaš i uočio da izriče molbu i namjeru: Oprosti nam duge naše, kako i mi oprashtamo dužnicima našima. Počeo je

osjećati da se ima pravo nadati da mu braća oproste, da ga ne ubiju. Bio je svjestan da je počinio težak zločin, ali je također sve jasnije osjećao da sud nema pravo odlučiti o njegovoj smrti. Na tvrdnju sudskog predsjedatelja da je zakon svetinja i da se mora provoditi, protestirao je: *Nije svetinja, nego najobičnije smišljeno i proračunato umorstvo. (Vidim,) ja sam grozno zgriješio i da me je otac pokojničin na onaj mah uhvatio i priklao, neka bi mu bila prosta krv moja i suze moje djece. Zasluzio sam najveću kaznu. Otac bi to bio mogao učiniti, pa možda i svatko drugi na onaj mah, komu bi mozak zakipio i srce prevrlo, ali da se tu sastaju petorica učene gospode, da su za to plaćeni i da oni uime države pred razapetim Spasiteljem svijeta smišljaju, kako će mene umoriti, moju dječu osirotiti, a ženu i roditelje zaviti u crno, to gospodo, nije ni svetinja, ni čovječnost, ni... Oprostite mi, to je nasilje. Eto, sila svih vas na jednom nezaštićenom nesretniku* (NVp, 123.).

Adam je sve više žalio sebe, ali je, tvrdio je, još više žalio suce. Kad je imao priliku, ponavljao im je: *Za mene je, gospodo, bolje da me sada umorite nego da (u zatvoru) patim cijelog života, kao što zaslužujem, ali svakako morate znati... da sve vjere zabranjuju ubijanje, pak će vam pred licem Božjim slabo pomoći vaš zakon u ruci* (NVp, 124.). I: *Kada je Krist umro na križu, on je umirao i za ona dva razbojnika kraj sebe, i svakako je htio, da to budu posljednji ljudi, koji su osuđeni na smrt* (NVp, 125). I stražare je počeo okrivljivati: *Ili kraq ili ljestve držao! To je vaša uzrječica. Vi vazda govorite, da ne bi bilo tatova, kad bi nestalo pomagača* (NVp, 129.).

Na dan koji je bio određen za izvršenje kazne svim se svojim tjelesnim silama opirao odvođenju. Vikao je: *Ne idem ja tako mirno! Ne ide se tako lako!* Svećeniku koji je bio s njim je govorio: *Vi kao svećenik ne smijete dopustiti da se pred vašim očima počini takav zločin* (NVp, 132.). Legao je na tlo i nije se dao. Osmorica stražara su ga vukli, a on je vriskao: *Ja na vješala ne idem! Ne ču da budem sukrivac svoje smrti* (NVp, 132.)! Niti ste vi Abraham, niti sam ja vaš sin! Ne idem, ne ču da idem, ne dam se (NVp, 133.)! Nijedna životinja ne ide sama pod nož! Bráćo! Zvijeri! Gdje vam je Bog, gdje Vam je vaša vjera (NVp, 134)...!

A o miru, protiv oružanih sukoba, Budak je napisao uistinu brojne stranice, već smo govorili. Poznat je njegov ratni dnev-

nik *Ratno roblje*, ali o užasu rata i ratovanja Budak je pisao u nizu drugih svojih djela. Čak je i nekarakternome Blažiću, u *Ognjištu*, u usta stavio proturatni stav, i to u obliku sumnje je li zla sklonost oružanom obračunavanju čak možda i ugrađena u čovjekovoj prirodi: *Kad puca on u te, pucaš i ti u nj, pa ko koga prije pogodi... I ljudi padaju ka snoplje, ka kad prikočiš krmka. A sve ljudi ka i mi... Vidi se da nas Svemogući dobro pozna... Svakog ljudskog vika pušti po ednom, po dvaput, da radimo onako po srcu, kako nam je Un ostavije, pa ko osta. To j pametno. Ako nije zapalo mene, zapalo j moju dicu* (Og I., 376).

U *Rascvjetanoj trešnji* Zlata Bojančić ubijanje u ratu čak uspoređuje s ubojstvom u miru. Pokušavala je opravdati svoga muža, koji je ubio čovjeka koji je gnjavio i iskorištavao cijelu obitelj, pa je suprugovo majci, koja se užasavala nad činjenicom da je njezin sin ubio čovjeka, govorila da se slično događa u ratu. Majka je prosvjedovala: *Ono je rat, a ovo je drugo.* Zlata je međutim obrazlagala: *Mamice, ono je gore. Ono je veći grijeh nego ovo... Tamo se ubijalo, da se ubije i otme. Sa zastavama, glazbama i blagoslovima. Da se pljačka i otme. Razumiješ li, mamice, da se pljačka i otimle* (Rt II., 101.).!

U pripovijetki *Gospodin Mirko Budak* je opisao razmišljanja časnika Mirka koji je tijekom zime 1914. ležao teško ranjen u vojnem lazaretu, daleko od doma. Znao je da će umrijeti. U velikoj bolničkoj sobi slušao je jaukanje ranjenika, a u ušima mu je još odzvanjala *topovska rika i zujanje tanadi*. Sjećao se strašnih prizora u kojima *uz nadčovječne napore jurišaju bezbrojni redovi vojnika, a onda mnogi od njih padaju na neprijateljevim opkopima s vrućim i iskrenim usklonom na pomodrenim usnama: Jao, majko moja... Majko moja! S milijuna poluukočenih usana, koje u zadnjem tržaju, u zadnjem bolu i naporu ljube tvrdi, tudu zemlju, punu krvi i vapaja, mjesto dragih slatkih, usana. Umiru kao zvijer, kad je pogodi lovčeve zrno* (NVp, 7).

Časnici Mirko je majci pisao o *jezovitoj i odvratnoj zbilji*, i o mogućnostima koje vojnik u njoj ima: *Mogao sam ili na mjestu zagrepsti zubima u ledinu ili biti smrtno ranjen i vraćen u pozadinu, da umrem, nepažen od dobrovoljnih bolničarka, ili lako ranjen i za kratko vrijeme doći ponovno pod istu torturu, ili, najzad, biti zdrav ili ranjen zarobljen* (NVp, 8). O zakonima i o postupanju s neprijateljskim

Učenice VI. razreda Gimnazije Sestara milosrdnica u Zagrebu, školska godina 1940./41. Jugoslavenski partizani ubili su Grozdu Budak (drugi red, peta s lijeva), Mirnu Frković (drugi red, druga s desna) i Marijanu Krčmar. Bleiburšku tragediju su preživjele te živjele u izbjeglištvu Marijana Šarić, Iva Čekuš, Nina Grivičić i Maca Turuljija

zarobljenicima je pisao je: *Hahaha! Blago onima, koji ne shvaćaju, koliko vrijede kojekakvi komadi papira, a koliko nabijena puška, okrunjena naoštrenim bodom, u krepkoj, nesmiljenoj, tiranskoj muškoj desnici* (NVp, 9)!

U sljedećem je pismu majci pisao o pokopu suborca. Pogreb je promatrao dok su ga nosili u previjalište: *Pred bolnicu su došla volovska kola. Mrtvaca su zamotali u nekakvu musavu plahtu, jedan ga je vojnik uzeo za noge, drugi za glavu i tako ga ubaciše u kola. Kad je to bilo gotovo, seljak nemarno pljucne, udari granom po volovima i krene prema groblju. Za nekoliko će dana pokopati nekoga drugoga ili desetoga našeg časnika. Samo, ja to onda neću promatrati. Udarat ću (sam) glavom o blatne ljestve razdrmanih volovskih kolusina* (NVp, 12).

Zato jer je znao što je rat, Budak je na puno mjesta promicao mirno rješavanje sporova gdje je god moguće. Luka je, u *Ognjištu*, na sto mjesta prešutio i pretrpio Blažićeva izazivanja i uvrede. Nastojao je Blažića izbjegavati. I Joso, Blažićev sin, gutao je dugo i strpljivo. Također i Anera. Ali, Budak je znao, i pisao, da sve ima svoje granice i da postoji točka na kojoj moramo pružiti otpor, pa i silom. Zlata Bojančić je, vidjeli smo, pokušavala tješiti svekrvu i umanjiti težinu čina ubojstva. Svojoj svekrvi je dalje govorila: *Ali, viđi, mamice, i vrabac se brani. A on nije pokvaren kao čovjek. To mu je Bog dao,*

mamice, da se brani. Mi se svi, mamice, moramo braniti. I ti bi se branila, da tko navali na tebe, jer ti je život dao Svemođgući, mamice, i ti ga moraš čuvati i braniti. Dragan se je samo branio. On je, mamice, samo nas branio. Ne, ne, mamice, on nije... On jest.... Da. Znaš, mamice, to su teške stvari. Ne smije se ubijati, ali se čovjek mora braniti (Rt II., 101.).

Dilemu o pristupanju obrani Budak je na osobit način opisao u pripovijetki *Do ednom*. U pripovijetki je riječ o Luku Miletiću, iz Gaja Miletića kraj Svetoga Roka, momku od oko osamnaest godina, koji se našao na sajmu u Lovincu, s kacom meda koji je trebao prodati, prvi put sam. Sjedio je pod lipicom i kao navijen stroj maše granom nad otkloprenom kačicom meda, a muhe ga i ose oblijeću u cijelim rojevinama, pa kad ne mogu do meda, one padaju po njemu, te je u gdjekojem času izgledao kao panj, na koji se uhvatio roj pčela (Vs, 25.). Poneki od onih koji su prolazili, htjeli su kušati, pa da će nakon toga odlučiti o kupnji, ali nitko nije kupovao. Luku je uopće smetalo da zamazanim prstima brljaju po medu, ali ubrzo još i više da ga zapravo varaju. Nije imao iskustva i dugo je neodlučno gledao kako meda nestaje. Brinuo se i kako će sve to završiti: *Bila je strašna vrućina, sunce je sve kroz lipovo gusto lišće iskeljilo u njega svoje žarke oči, kao da i ono želi liznuti malko meda, no usprkos te žege Luku je podbijao leden znoj, kada je pomicao, kako će čaći na*

oči s praznom kacom i bez solde u čemeru (Vs, 27.).

U jednom trenutku Luki se smračilo pred očima. *Bilo mu je posve jasno i očito, da je to bezobrazluk i lopovluk, što se s njime čini, jer tko hoće žeti, mora i orati, tko želi u kolo, mora se i obuti, a tko hoće med lizati, mora ga i platiti* (Vs, 28.). Nije više mogao izdržati i pograbio je kačicu, razmahnuo njome i počeo mlatiti, udarati i nemilosrdno lupati, koga je samo mogao dokučiti i dohvati. Nasta gužva,asta lomljenje, vika, zapomaganje i urnebes, a Luka se rasprasio i udara ko bijesan, vičući iz svega glasa, što ga je grlo nosilo: *Lizao, ne lizao, platić ćeš* (Vs, 28.)! Udarao je dok je mogao, dok se sve dužice nisu razletjele. Primakao se i oružnik, ali nije Luku zapravo zvao na odgovornost. Smješkao mu se i dobacio mu da je kriv sam, jer je dopustio. Luka mu je objasnjavao: *E, a nu, gospodine. Bije sam budala, al – do ednom* (Vs, 29.) I otac, Mateša, dočekao ga je kod kuće s podrugljivim smiješkom: *Prodade li, prodade, sokole?* Luka se opravdavao: *Mora sam čakane* (Vs, 29.). Mateša mu je tumaćio: *Ne velju ja, da nisi mora, al si mora još i prije i ne svojom poštenom kačicom, da ostaneš i brez nje, man kočinom, kukavče moj* (Vs, 29)!

U pripovijetki *Zmijar* Marija kaže Juri Tomičiću, mladiću s kojim je vezi, a koji voli zmije i s njima obazrivo postupa: *Znaš, Jure, ja sam žensko i oprosti, no ja mislim... Svakoj zmiji treba satrti glavu prije nego te ujede* (Pg, 58.). Jure je nije poslušao i na kraju je umro od ujeda zmije.

Dakle, Budak je za obranu silom kada drugačije ne ide. Bio je vrlo hrabar čovjek, drugačije ne bi kročio putem kojim je išao. Istina, istovremeno je bio i vrlo osjećajan i mek čovjek. Po svemu je bio sličan svome Luki, iz *Ognjišta*. A Luka je, za seljaka, pokazivao neobičnu mekoću i u banalnim stvarima. Na jednom mjestu, u *Ognjištu* Lukan razgovara s Anerom i pita je za savjet o tome kada bi trebalo početi košnjom. (Anera: *A što ti mene pitaš, moj striče? To ti upravi, kako sam znaš.* Lukan: *Oću ja, oću tako, al volim, da s tobom i o tom divanim. Ti si pametnija.* Anera: *Kad baš oćeš da čuješ, unda će ti reći. Ja bi kosila. Ne valja puštiti travu, da posve sazrije. Izade joj sva duša*). Bilo je dogovorenog, i Lukan je za sutradan sazvao kosce. Nećaku Makiću je rekao da zakolje dvije ovce, koscima za ručak. Anera mu

se rugala: *Ja bi uprav ednom tila viditi, da ti što zakolješ...* (Og II., 130.).

Da, Budak je bio čovjek koji je intenzivno osjećao, koji je uz to razumio svoje osjećaje, i pripuštao ih k sebi. U autobiografskom romanu *San o sreći* susrećemo ga kao studenta. Prigovarao je prijatelju Janku da nema srca, a Janko mu je odgovarao: *Ne daj mi Bože, da je kao tvoje. Ti i nemaš ništa drugo nego to nešto pišiva srca, koje ti guši i razum i volju i tebe cijeloga* (Sos, 19.).

O srcu, o osjećajima za druge, posebno za one koji su u potrebi, su i pripovijetke *Kukavica vazda strada* i *Dolarov unuk*. I jedna i druga su autobiografske, a osobito su i zato što u njima susrećemo i Budakovu obitelj, djecu. U prvoj pripovijetki Budak prepričava događaj koji se mogao dogoditi 1929. ili 1930. i to, kako je moguće zaključiti iz sadržaja, na 30. rujna: *Na malom je gospodarstvu u Rimu broj 66 – to je u Zagrebu! – vladala vesela užur-*

roatno još jednom proživljavao sve, što je prošle noći čuo i video, ako nije snovao kakve zanosne i varave osnove za budućnost (Vs, 31.). A Mihalj je, sam za sebe kaže, bio čovjek od četrdesetak godina, osrednjeg stasa, redovito dobre volje i onda, kada drugi drže, da bi trebao bjesniti ili očajavati (Vs, 31.).

Mihalja je iz ugodnog razmišljanja prenula buka iz dvorišta, i lavež pasa, i odmah je pomislio da mora da je netko bio u njegovu vinogradu. *To mu je uvijek krivo, osobito kada opazi, da mu je tko oštetio koju voćkicu ili posjekao koji mladi hраст, a na ženu se zna naljutiti, kada opazi, da djeci dopusti da idu u vinograd prije berbe. I jučer se malko naljutio, kada je opazio, da je tamo do ceste grožde prorijeđeno, te nije mogao ustavoviti, tko ga je podbirao, pa je samo psovao posve općenito i neodređeno, a da se nije naljutio ni na koga određeno i jasno. Žena je smatrala svojom dužnošću, da naglasi, kako djeca nijesu tamo bila, ali je u isto vrijeme dala sinu očima znak, da se ukloni, jer je znala da je on podbirao, iako ne tako do ceste. I curice su se izgubile u dvorištu – bilo ih je troje djece – da ne budu na udaru* (Vs, 32.).

Doista, susjed Slavić Zajc (koji je slučajno bio član jednog hrvatskog društva, u kom je njegov susjed doktor Mihalj starješina; Vs, 33.) vodio je i čvrsto držao za jaku momče od dvadesetak godina, mršavo, blijedo, u posve trošnu, izlizanu odijelu, kroz koje su se isticali laktovi i koljena kao oglodane kosti. Bilo je svježe jesenje jutro, ali nije bilo onoliko hladno, koliko je studen izbjala na mladićevim rukama i ispitom licu (Vs, 33.). Susjed Slavić mladića je bio uhvatio u vinogradu, u krađi, i sada je predlagao da ga se oštro kazni, najbolje premlati. Doktor Mihalj je, naravno, postupio potpuno drugačije, osobito kada je čuo da je mladić ušao u njegov vinograd zato što je bio gladan.

Radnja druge pripovijetke događa se u Svetome Roku, desetak godina kasnije, vjerojatno 1939. Budak, koji je u pripovijetki Marko, došao je kući s obitelji, sa ženom i kćerima – osamnaestgodišnjom kćeri Anicom i nešto mlađom Janjom (Du, 59). Došli su kratko nakon Božića, i odsjeli kod rođaka, gostioničara Šiplete. Znamo da je Budak i u stvarnosti onđe odsjedao, jer je njegova rodna kuća u to vrijeme već bila napuštena – braća su već bila umrla. Bila je jaka zima jer snijeg je padao nekoliko tjedana sve na mahove, koji su trajali i po više dana, te je

Mile Budak na crtežu Ante Kumana (1941.)

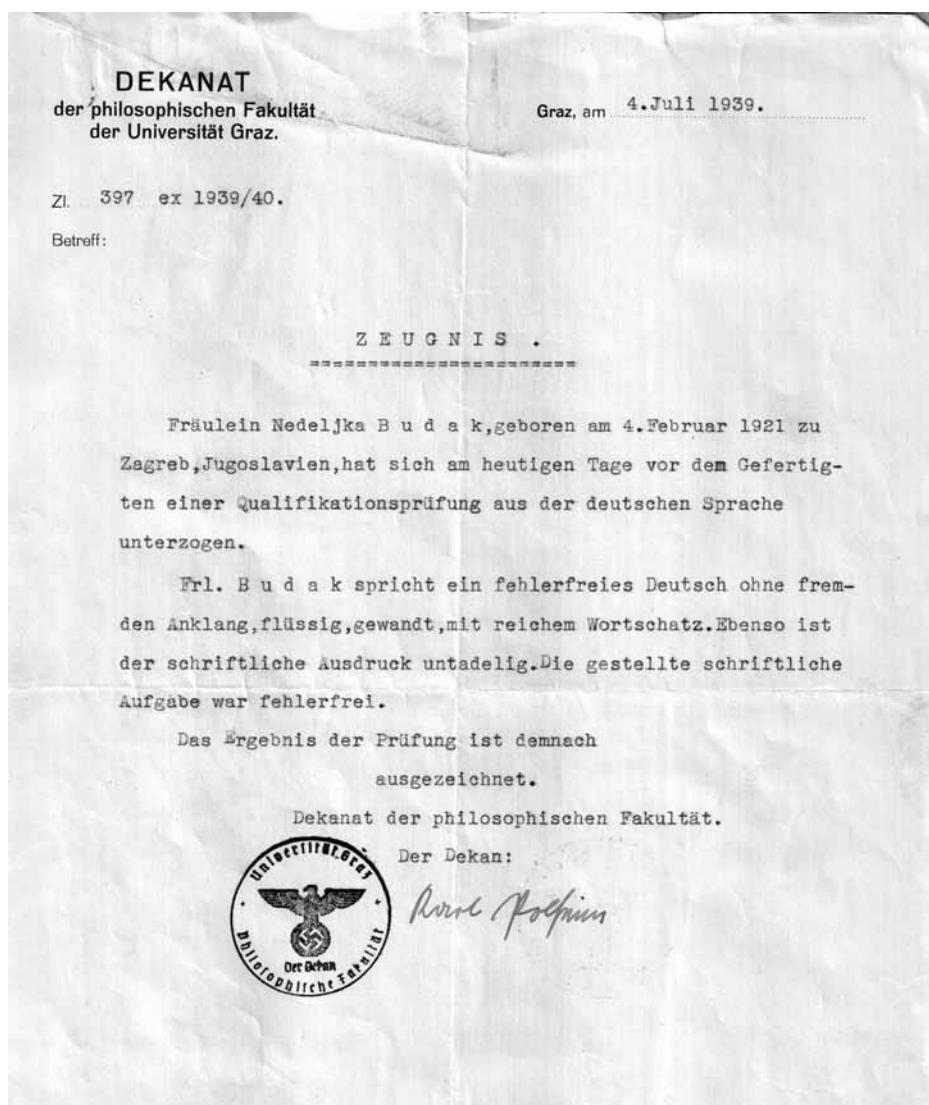
banost. Sva je kućna čeljad bila zaposlena pospremanjem soba i uklanjanjem uspomena i ostataka od prošle noći. Sinoć je bila puna kuća rodbine, prijatelja i znanačaca, koji su se utapali u zdravicomama, pjesmi i laganim pričama, slaveći domaćinova zaštitnika i imenjaka svetoga Mihovila, pa je poslije njihova odlaska ostalo rasuto posude po svim stolovima, a ostaci jela su bili prikupljeni u kuhinji (Vs, 31.). On sam, Mihalj, sjedio je u naslonjaču i vje-

na nekim mjestima dosegao visinu iznad jednog metra, a bilo je mnogo nameta od visine seoskih kuća. Dva dana prije Badnjaka je prestao padati, oblaci utanjili, te je sunce češće sramežljivo probijalo i bacalo poglede na te bijele podvelebitske ljepote. Stisla je suha, ljuta ciča zima, da je drveće bez prestanka pucketalo, ptičice zanijemile i zavukle se u stogove sijena i u štale, a ljudi izlazili ispod krovova i od vatre samo kad su baš morali i kad se ne bi dalo dalje odgađati. Studen je mamila suze na oči, hvatala ih odmah ispod vjeda i nemilosrdno ledila, hvatajući se svega, što bi zatekla nezaštićeno i nezamotano, te se činilo da će ljudi izgubiti i uške i nosove, koji nijesu mogli nikako dovoljno zaštiti (Du, 50.).

Sljedećih je dana Budak, sa ženom i kćerima, pošao do poznate obitelji u susjedstvu i na putu, na cesti opazio malena dječaka, vrlo loše odjevenog, gotovo gola i bosa. A sunce se već spuštao na upocene, prema Svetome Brdu, (pa) je zrak bivao sve oštiri, a lagani su čuhovi bure klizili sa sjeveroistoka kao zmijski jezici. S burom su letjele zrakom i oštре iglice snijega i zabadale se u sve, na što su nailazile. Jedva im je kamen mogao odoljeti, no stoga je svaki bio kao nakostrušen jež od silnih brojnih iglica, koje su se na njega osovile, ako su ga zatekle gola, očišćena od snijega. Kako bura neprestalno mota i vije na sve strane, te nikada nijesi siguran, otkuda udara, tako ona i kamenje sad okiti, da ga za tili čas posve obrije kao najoštrija ustra (Du, 58.).

Dječak se zvao Nikolica, na ramenu je nosio torbicu sa žitom, da ga u Tošinoj trgovini zamijeni za malo kave. Kave se zaželjela njegova majka, koja je bila pred porodom. Nikolica je bio unuk čovjeka kojega su zvali Dolar, jer se, kada se vratio iz Čemerike (Du, 66), hvalio da će do smrti imati dolara, što se, naravno, nije obistinilo.

Budaci su se neugodno iznenadili da je dječak na takvoj studeni gotovo gol (*Gospoda: O ti, mala ptičico, tko je tebe bacio u ovaj užas?*; Du, 61.) Poveli su ga sa sobom, nahranili ga i obukli, a za majku mu dali kave. A Šumar Mima (Du, 65.) Nikolicu je kasnije pratio kući, preko Klanca Pucalovića. Šumar Mima, znamo čak i iz obiteljskoga sjećanja kćeri, bio je Mime Rosandić. Budak i Mime Rosandić bili su prijatelji, zemljaci, politički drugovi. Te zime, 1939., susreli su se i u Svetome Roku. Rosandić je bio došao iz Gospića, vjerojatno sanjkama i konjima. Može se

Neda Budak, syjedožba o položenom ispitu iz njemačkog jezika na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Grazu

prepostaviti da su on i Budak koristili sve mogućnosti za susrete i političke dogovore – u Svetome Roku se sigurno nisu susretali zbog odmora i zabave, osobito ne po takvoj zimi.

Budak je bio čovjek jasna i čvrsta integriteta. Rano je odredio stići k cilju. Već je u ranoj mladosti pokazivao predanost. Možemo čitati pisma koja je pisao kao gimnazijalac u Sarajevu – zahvaljujući nedavno objavljenoj zbirci njegove korespondencije autora Tomislava Jonjića i Stjepana Matkovića *Iz korespondencije dr. Mile Budaka 1907.-1944.*¹ Korespondenciji predhodi opširna studija autora o Budaku, književniku i političaru. Riječ je o vrijednu i dorađenu djelu, koje i o Budaku i o novijoj hrvatskoj povijesti govori na slobodan i ozbiljan način. A pisma izravno otkrivaju Budaka kao čovjeka duše, pameti i srca. Uistinu, velikim je radom počeo vrlo rano, mada je odmah video kako je teško. Vidio je da se ljudi

ne pokreću lako, da ih treba gurati, buditi. U travnju 1910. pisao je prijatelju Josipu Matasoviću da je zaljubljen. I da ga graju zrake sunca iz očiju njegova zlata, pa makar i spavalna mlada Hrvatska. Dalje je pisao: *Ovako imam više volje da je budim* (Ik, 221.).

Kad sve ovo znamo, samo se od sebe postavlja krajnje teško pitanje, kako se na kraju moglo dogoditi da Budak bude ozloglašen do mjere do koje je ozloglašen. Očito, politički protivnici intenzivno su mrzili i njega i ideju u čijoj je realizaciji sudjelovao. Ocrnjivanje im je bilo pitanje vlastita preživljavanja. Ideja je realno bila vrlo opasna. Bila je žilava, odgovarala je Hrvatima. Baš poput Budaka, nepopustljivo su je slijedile elite sljedećih pokoljenja, i ona je, Država, još jednom izronila.

Postoje li stvarni moralni tereti na osobi Mile Budaka? Pitanje je vrlo teško. Za početak bi, vjerujemo, trebalo napustiti pokušaj da se njegovi ugled i čast spašavaju

diobom na književnika i političara. Da je živ, sigurno ne bi težio tome da književno postignuće poboljšava ocjenu političkog postignuća ili da političko postignuće popravlja ocjenu o vrijednosti književna djela. Uostalom, ako mu je ideja bila zla, ne može nam ni književnost biti draga.

Također, Budaka ne bi trebalo pokušavati spašavati podsjećajući na povoljni ishod koji je bio moguće za poneke strane književnike, promjerice za Miloša Crnjanskog. Dovoljno bi bilo odmjeravanje odgovornosti s hrvatskim književnicima koji su se pridružili jugoslavenskim partizanima, bili članovi Komunističke partije Jugoslavije i sudjelovali u jugoslavenskoj komunističkoj vlasti. Utvrđivanje odgovornosti tiče se Vladimira Nazora, Ivana Gorana Kovačića, Zdenka Štambuka, Ivana Dončevića, Jure Franičevića, Jože Horvata, Jure Kaštelana, Miroslava Krleže, Stanka Lasića, Mirka Božića, i brojnih drugih – od kojih bi nam neke bilo i žao spomenuti, jer znamo da se vlastite biografije i sami boje sjećati.

Naravno, odgovornosti su individualne. Loša djela drugih ljudi ne brišu odgovornosti za naša vlastita. Budak je odlično poznavao Hrvatsku, sve njezine krajeve (*Majčice moja draga, meni ti je cila hrvatska zemlja kao naša općina ili, baš ako očeš, kao naše selo;* Sos I., 168.). A svoju je općinu sigurno poznavao u dušu. I sigurno je znao, primjerice, do kakvih je

nedeskrimirajućih osvetničkih aktivnosti, sa strane Hrvata, dolazilo 1941. u srpskim selima ili u zaseocima pojedinih miješanih sela – u Ploči, Raduču, Čitluku, Vrebču, Medku, Divoselu, Širokoj Kuli, Smiljanu. Ako kažemo da nije mogao utjecati, onda moramo reći i da nitko od ranije spomenutih jugoslavena i komunista ni na što nije mogao utjecati.

Na ovome mjestu se samo od sebe postavlja sljedeće ključno pitanje, na koje bi trebalo odgovoriti u slobodi, čiste duše: Što je u ratu ispravnije – stvoriti logor na Jadovnom i u povorkama dovoditi ljudе u duboku šumu ili baciti atomsku bombu na Hiroshimu?

Želimo ovdje podsjetiti i na perspektivu koju otvaraju dva velika filma, dva filmska remek-djela, o stvarnim događajima. Prvi je film *O ljudima i bogovima* Xaviera Beauvoisa, iz 2010., a drugi je film Stevena Spielberga *München*, iz 2005. U *Ljudima i bogovima* riječ je o sedam francuskih trapista iz samostana Tibhirine u Alžiru koje su 1996. u alžirskom građanskom ratu ubili islamski nacionalisti. Redovnici su znali da im prijeti opasnost, svjesno su odlučili ostati u samostanu i pokazati solidarnost s ljudima iz obližnjih sela. Izložili su se golom mučeništvu. A sva sedmorica su bili zreli i snažni ljudi. Nisu mislili na isti način, svi su se bojali, ali su odluku na kraju donijeli zajednički.

Spielbergov film *München* govori o tajnom osvetničkom pohodu Božji gnjev na koji se odlučila izraelska vlada, kratko nakon ubojstva jedanaest izraelskih sportaša na Olimpijskim igrama u Münchenu, 1972. Operacija je predviđala ubijanje jedanaest utjecajnih Palestinaca, u raznim europskim zemljama, za koje je bilo procijenjeno da su možda sudjelovali u planiranju akcije Crnoga rujna, koji je bio preuzeo odgovornost za napad u Münchenu. Tadašnja predsjednica izraelske vlade Golda Meir osobno je izabrala mladoga časnika Avnera Kaufmana za vođu udarne grupe. S njime su bila još trojica. Imali su neograničeni budžet i slobodne ruke, jedino nisu smjeli ići u komunističke zemlje, da ne izazivaju Sovjete. A ubijali su kako su stigli. Također i djecu zamišljenih krivaca, ako su se našla na putu. Sami su se strahovito izložili opasnostima – dvojica od njih su u aktivnostima i poginula. Sva su četvorica nesumljivo bili židovski patrioci.

Inače, tragedija je da je Nezavisna Država Hrvatska došla u njemački žrvanj, koji je masovno uništavao Židove. Tragedija je za Židove, ali je nesreća i za Hrvate. Sigurno postoji stupnjevitost u odgovornostima – jedno je protužidovska propaganda, drugo su diskriminirajući zakoni, a treće su deportacije i ubijanja (s kojima Budak ne stoji ni u kakvoj vezi). Ali, što god rekli, na kraju moramo priznati da su sve tri razine bile realnost.

Što je još realnost, mogli bismo saznati u knjizi Manfreda Lahnsteina *Massel und Chuzpe*.² Manfred Lahnsten, rođ. 1937., njemački je političar, socijal-demokrat, ministar gospodarstva u vladu Helmuta Schmidta 1982., a kasnije medijski magnat, sveučilišni profesor, savjetnik za gospodarstvo stranih vlada. U knjizi *Massel und Shuzpe* rekonstruirao je biografije zagrebačkih Židova Rudolfa Kandela i Blanke Kandel rođene Selinger, roditelja svoje supruge Sonje Kandel Lahnstein. Središnji dio knjige posvećen je dramatičnom bijegu obitelji Kandel i Selinger iz Zagreba, u svibnju 1941., kada im je zapri-

Budak (sjedi) s glumcima rimske opere; treći s desna stoji prof. Dušan Žanko, intendant Hrvatskoga državnoga kazališta

Prizor iz Budak-Strozzijseva Ognjišta, Blaž Blažić – Josip Maričić,
Lukan – Dubravko Dujšin

jetila smrtna opasnost, te njihovoj borbi da se u Italiji sakriju i prežive.

U prvom dijelu knjige Lahnstein opisuje Rudolfovo i Blankino djetinjstvo, tridesetih godina u Zagrebu. Obitelji Kandel i Selinger živjele su u raskošnim stanovima, jedna na Zrinjevcu, druga na Mažuranićevom trgu. Očevi su bili bankari, djeca su imala dadidilje, privatne učitelje, učila su glasovir, vježbala mačevanje i jahanje, putovala. U obiteljima su radile sluškinje, što nije bio problem jer radničke plaće su o ono vrijeme bile vrlo niske i tako se moglo zaposliti nekoliko sluškinja (MuC, 33.) Djeca su se, u pratinji dadilja koje su nosile pamučne bluze, štirkane pregače i duge sukњe (MuC, 33.), dolazila igrati u park Zrinjevac, a gdje su svi posjetitelji bili jednaki, jer Zagreb je bio multikulturalni grad. Nije bilo nevidljivih zidova. Nije bilo razlike između židovske i nežidovske djece, između hrvatskih i bosanskih dadilja, između katoličkih ili pravoslavnih mladih djevojaka (MuC, 34). Problema je jedino možda bilo kad bi koji muškarac u obitelji započeo intimnu vezu s kojom od sluškinja, kako se dogodilo u slučaju staroga strica Victora, prema dadilji Milki, s dalmatinske obale, koja je stalno pjevala i bila uvijek vrlo draga, nasmijana. Dadilju su na brzinu poslali kući, u zavičaj (MuC, 44.).

U zadnjem djelu knjige opisan je sretan završetak skrivanja u Italiji i odlazak većeg dijela članova obitelji Kandel i Selinger u SAD i u Meksiko. Rudolf i Blanka, koji su u Italiji sklopili brak, željeli su se

vratiti u Hrvatsku i priključiti se Titovim partizanima. Rudolfa, koji je u Zagrebu prije rata studirao medicinu, partizani su odmah poslali u poljske bolnice, gdje je preuzeo dužnost ratnog kirurga, a Blanka je morala u borbenu jedinicu. U travnju 1945., 4. travnja, bila je u partizanskim postrojbama koje su ušle u Gospic – u još tople ustaške krevete, kako je osobno opisivala,³ zatim u borbama oko Gorice na talijanskoj granici, a krajem travnja u borbama oko Ptuja. Početkom i sredinom svibnja bila je kod Maribora (MuC 340. – 345.) Lahnstein ne objašnjava što su oko Maribora – ili u Gospicu! – partizani točno poduzimali i što je Blanka vidjela ili u čemu je sudjelovala, ali kaže da su ustaške bande, koje su bježale prema Mariboru u sjevernoj Sloveniji, bile zarobljene od britanskih trupa, kratko nakon toga predane Titu te da su ubijeni, na tisuće (MuC, 325.). Za žrtve, na drugom mjestu, kaže da su bili: ustaše, vojnici, policajci, državni službenici i drugi zločinci, s obiteljima, a koje su Britanci izručili onima koji su im se imali osvetiti (MuC, 338.).

U Zagreb su se Rudolf i Blanka vratili početkom lipnja, a kao partizani su odmah dobili stan u Bijankinjevoj ulici, i to stan i sve stvari koji su pripadali jednom ustaškom glavešini, koji je bio zbrisao skupa sa ženom (MuC, 362). Kasnije su im dodijelili i bolji stan, a također su mogli i dalje studirati. Rudolf je postao zamjenikom Vojne bolnice (koja je bila useljena u otetu zgradu Nadbiskupijskog sjemeništa na Šalati). Ipak, 1966., Rudolf i Blanka Kan-

del su se, s kćeri, odlučili odseliti iz Jugoslavije. Vidjeli su da se u komunizmu ipak ne živi kao na Zapadu, a uz to Rudolf nije bio izabran za šefa bolnice kako je očekivao. Partija se odlučila za Srbina. Kandelenovi su uočili da u Jugoslaviji posvuda vladaju korupcija, intrige, nepotizam i prikriveni antisemitizam (MuC, 375).

Završila bih ovo razmišljanje o vrijednostima, o dobru i zlu u književnim djelima Mile Budaka, osobnim stavom, osobnim osjećajem: Volim Budaka. Cijeli sam život osjećala povjerenje prema Budaku, od djetinjstva. Povjerenje osjećam i sada, kada se moj život već nagnje starosti.

Vjerujem da me moje nutarnje biće ne bi priklanjalo zlu, da me priklanja dobru.

Bilješke:

- (1) Tomislav Jonjić – Stjepan Matković, Iz korespondencije dr. Mile Budaka (1907. – 1944.), Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2012., 766 str.
- (2) Manfred Lahnstein, Massel und Chuzpe Velika sreća i drska hrabrost, jidiš), Wie Blanka und Rudolf den Holocaust überlebten, Kako su Blanka i Rudolf preživjeli holokaust, Hoffmann und Campe, Hamburg, 2004., njemački, 379 str., nije prevedeno
- (3) Autorica je osobno dobro poznavala obitelj

Kratice:

NVp, Mile Budak, *Na Veliki petak*, Matica hrvatska, Zagreb, 1939.; Vs, Mile Budak, *Vučja smrt*, Jerolimska knjiga 626, Zagreb, 1942.; Rt, Mile Budak, *Rascvetana trešnja I., II., III. i IV. dio*, Matica hrvatska, Zagreb, 1939.; Og, Mile Budak, *Ognjište*, I. i II. dio, Matica hrvatska Zagreb, Zagreb 1990.; Sos, Mile Budak, *San o sreći*, Matica hrvatska, Zagreb 1940.; Du, pripovijetka Dolarov unuk, Kolo (?), Zagreb 1942. (?); Ik, Tomislav Jonjić – Stjepan Matković, Iz korespondencije dr. Mile Budaka (1907. – 1944.), Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2012.; Pg, Mile Budak, *Pod gorom*, Matica hrvatska, Zagreb 1930.; MuC, Manfred Lahnstein, Massel und Chuzpe, Wie Blanka und Rudolf Holocaust überlebten, Hoffmann und Campe, Hamburg, 2004.♦

HRVATSKA SUDBINA ZVONKA BUŠIĆA

1.

Pismo Zvonka Bušića Ivanu Mužiću

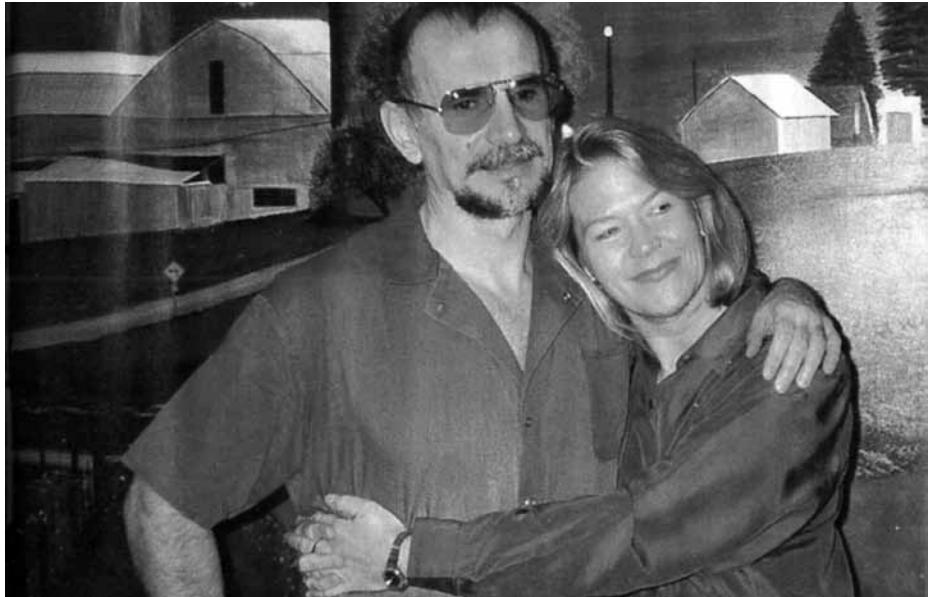
Lewisburg, 14. prosinca 1997.

Cijenjeni i dragi g. Mužić!

Zbog nekih nemira u zatvoru nisam bio u mogućnosti ranije odgovoriti na Vaše pismo. I sada sam u samici i stalno pod ključem, ali sam ovih dana uspio dobiti neke od mojih stvari, a nekako sam se dokopao i jedne kemijske pisaljke (u samicama su dopušteni samo 5 cm dugi lapiši), pa evo, pokušavam odgovoriti na makar neka u međuvremenu primljena pisma.

Iskreno Vam se zahvaljujem na Vašem pismu koje sam nekoliko puta pročitao. Iako su mi pogoršani uvjeti i novo me okruženje još više izbacilo iz mojeg pravog elementa, ipak ču se potruditi i napisati Vam neke od misli koje je kod mene izazvalo Vaše vrlo zanimljivo pismo. Ako mi, pak, neki navodi ne budu doslovni, postavke nedorečene i misli nepovezane, unaprijed Vas molim za razumijevanje, jer je oko mene velika buka i stalna galama pa mi se nije lako koncentrirati.

Žao mi je da, zbog nepoznavanja engleskog, ne možete čitati "Moć Zapada", jer mene je Vaše mišljenje o toj knjizi naročito zanimalo. Pored Spenglera i Toynbia čitao sam još neke izvanredne filozofe povijesti, ali je, po mom sudu Z. R. Brown zapadnu civilizaciju najbolje shvatio i u toj knjizi najtemeljitije obradio. Želio sam čuti Vaše mišljenje i zato što ovdje na mome "sveučilištu" ta tematika gotovo nikoga ne zanima pa nemam s kime o tome voditi diskurs. Zato sam ponekad, kad bi mi nadošla inspiracija, o tim i sličnim temama s nekim prijateljima preko pisama vodio razgovore, ali to nikada nije isto kao razgovori u živo. Kao što nije isto gledati u ne znam kako lijepu sliku mora, i sjediti negdje na obali i, udišući svježi zrak, uz miris mora i šum valova, zuriti u njegovu čarobnu pučinu. Usput rečeno, moram Vam priznati da mi je samoča ponekad vrlo teška i da se naročito tada poželim bilo kakva društva naših ljudi, ili makar nekog iz stare Europe, ali se

Zvonko Bušić sa suprugom (u američkom zatvoru)

još više poželim duhovno i intelektualno stimulirajućih razgovora. Pored buke i galame robija je meni najteža zato što sam stalno samac bez da ikada mogu biti sam.

Drago mi je da toliko cijenite Spenglera jer on je još odavna moj omiljeni filozof povijesti. Međutim, ne mogu se složiti s Vašim sudom da je on zapostavio "metafizičku dimenziju povijesti", osim ako Vi tu cijelu dimenziju svodite na fenomen židovskog naroda. Istina, Spengler u svojoj knjizi "Godine odluke" žestoko naglašava da je čovjek "grabežljiva životinja", a u "Čovjek i tehniku", gotovo u darwinističkom stilu analizira prirodu čovjeka i njegovu evoluciju, ali je, vjera, duša i duhovna strana čovjeka itekako prisutna u njegovom kapitalnom djelu "Propast Zapada". Ono što meni kod Spenglera ne odgovara i s čime se ne mogu pomiriti je njegovo duboko uvjerenje u neminovnost propasti Zapada. Zanimljivo je da je Goethe, koji je u metafizičkome bio mnogo dublji od Spenglera, vjerovao u regeneraciju Zapada, to jest da jedna kultura nakon prvog kruga ne mora umrijeti nego se može "prišaltati" i nastaviti svoj drugi krug itd. Čudno je da se s njim u tome Spengler nije slagao, iako je sam on negdje zapisaо – da sve što zna (da) duguje Goetheu i Nietzscheu.

Ne pada meni ni na kraj pameti nijekati metafizičku dimenziju u Vašem niti u

mome životu, ali ne razumijem kako to da je za njenu prisutnost jedini, ili bilo kakav dokaz opstanak više puta raspršenog židovskog naroda. Berdjajev "Smisao povijesti" nisam čitao, ali sam čitao neke njegove napise o Dostojevskome koji me nisu baš impresionirali.

Što se samog Dostojevskog tiče, iako ni dušom ni srcem ne pripada našoj zapadnoj nego ortodoksnoj (pravoslavnoj) civilizaciji, bio je vrlo genijalan filozof-knjževnik, i držim da pripada među nekoliko najboljih analizatora ljudske duše. "Zločin i kaznu" pročitao sam prvi put kad mi je bilo 14 godina, a kasnije i sva druga njegova djela, većinu njih po dva a neka i po tri puta. Ah, prije nego zaboravim moram Vam spomenuti da Vam se u pismu nalazi jedna "lapsus lingua". Naime, Ivan je vraćao ulaznicu Bogu a ne Aljoša, jer je Aljoša bio duhovnik, Ivan intelekt a Mitja bećar.

Poglavlje o *Velikom Inkvizitoru* pročitao sam makar desetak puta i uvijek nanovo bio impresioniran, kako dubinom misli tako i literarnom briljantnošću, ali sam također svaki put ostajao pod još jačim dojmom da je to velika i teška optužnica protiv zapadnog kršćanstva i civilizacije Zapada. Inače čitav roman "Braća Karamazovi" je svojevrsni dragulj. Obzirom da gotovo nikad ne čitam književne kritike, ne znam kako su koji kritičari ana-

Dr. Ivan Mužić na jednom predavanju u Stuttgartu 1988. godine

lizirali to najbolje djelo najvećeg Rusa, ali mi se čini da je u njemu, kroz trojicu braće Karamazova, Dostojevski prikazao samoga sebe i svoje sukobljene unutarnje snage.

Nema sumnje da su Dostojevskog strašno progonila egzistencijalna pitanja, i da je mnogo patio jer mu nije polazilo za rukom u sebi "izmiriti" Ivana s Aljošom – Mitju bi lako sakrio pod tepih. (Zagonetno mi je Vaše "mozgovno shvaćanje da je samo kršćanstvo u pravu", jer ja sam vjeru i odnos s Bogom uvijek doživljavao samo sa srcem). Otkrio je da mu se kroz patnje povećava znanje i šire horizonti, ali mu se usporedo sa znanjem povećaval i bol. Jedino tako je jasna njegova misao: "Patnja i bol jedan je i jedini izvor znanja i vlastitih spoznaja. Vjerujem da svi veliki ljudi moraju iskusiti duboku patnju i veliku bol da bi...". Ne znam da li je patnja jedini put koji čovjeka vodi samome sebi, ali znam da je jedan od puteva, kao što sam spoznao da su gorka iskustva i razočaranja prozori kroz koje se pruža pogled u svijet stvarnog života.

Veliki i arroganti (i nesretni) Nietzsche sam je priznao da ga je, kao 20-godišnjaka, Schopenhauer bio očarao, ali da ga je i u tridesetim godinama Dostojevski još uvijek impresionirao. Tako Nietzsche, slično Dostojevskom o patnji na jednom mjestu piše: "Mojim učenicima i svima

koji su mi dragi – želim da iskuse najveće patnje i najdublje boli, da dožive sva moguća poniženja, prezire i razočaranja, da...“, jer to je jedini ispit koji će pokazati da li nešto vrijede ili ne vrijede – da li mogu izdržati. Nešto slično pisaše i danski filozof S. Kierkegaard: "Čovjek koji nikada nije okusio gorčinu razočaranja promašio je pravo značenje života, ma kako lijep i sretan bijaše njegov život". Također, irski pjesnik Yeats "Mi nismo ni počeli živjeti dok ne spoznamo da je život tragedija".

Tako jednu duboku misao Dostojevskog: "Čovjek ne može samo tako živje-

ti, on mora imati nešto zašto će živjeti" A. Camus izražava samo malo drukčije: "Žrtvovati moj život je mala stvar i ja ću, ustreba li, imati hrabrosti to učiniti. Ali izgubiti smisao života, gledati kako nestaje svrha moga postojanja, to je nepodnošljivo. Čovjek ne može živjeti bez smisla."

Vi ste, vjerojatno, već pomislili – ma kakav Dostojevski, kakav li Camus... sve to jasno piše u *Bibliji* (čovjek ne živi samo od kruha), a da o mukama i ne govorimo. Slažem se s Vama i nema sumnje da je Dostojevski *Bibliju* vrlo dobro poznavao. Ipak, držim da svatko mora na vlastitoj koži sve iskusiti, da bi uistinu spoznao. Da, vrlo je čudan ovaj svijet i život, a čovjek je zaista velika zagonetka.

Da bih Vam svoju vlastitu zagonetku makar donekle približio, jer ni sam je u potpunosti ne shvaćam, pripovjediti ću Vam dio razgovora koji sam prije 17 godina vodio s jednom renomiranom američkom književnicom na polju psihologije, i koja je o meni napisala jednu studiju na stotinjak stranica. Ona je, uz druge svoje radove uredila zamašnu i prilično zanimljivu knjigu "Priručnik političke psihologije", kojom se služe mnoge američke agencije. Imala je pedesetak godina i bila kći američkog senatora pa je imala slobodan pristup u zatvor, čak joj je zatvorski upravitelj za razgovore sa mnom na raspolaganje dao svoj ured. (Kažem bila je, jer je u međuvremenu počinila samoubojstvo). Kod mene na razgovore dolazila je u tri navrata po dva dana, tako da smo

Zvonko Bušić (u krugu) u gimnazijским danima

razgovarali preko 50 sati. Mislim da smo zadnji ili predzadnji dan vodili razgovor od kojeg Vam dio želim prenijeti.

Rekla mi je da joj je, pored svega što smo razgovarali ostalo zagonetno kako sam ja odlučio svjesno žrtvovati svoj život za nekakva politička uvjerenja, i to u vrijeme kad polovica američkih građana nema volje ni interesa da u četiri godine jedanput iziđu na izbore. Kaže da je dobro shvatila moju životnu priču i da dobro razumije teško stanje hrvatskog naroda, ali se pita – zašto se, primjerice, jedan od moje braće nije žrtvovao ili netko od rođaka, zašto baš ja i da li bih joj mogao razjasniti tu zagonetku. Odgovorio sam joj uglavnom sljedeće:

"Na to pitanje ni ja sam nemam zadovoljavajući odgovor. Međutim, čini mi se da je svatko na ovom svijetu predestiniran za kojekakve stvari te da u tom smislu sama Providnost Božja upravlja svačijim životom, bez obzira tko je toga svjestan a tko nije. Moguće da je to bila moja sudska, jer ne samo da sam od moje vrlo rane mlađosti osjećao tegobe moga naroda, nego sam, postajući zreliji postajao svjesniji da ja kao čovjek ne mogu imati ni čast ni dobrostanstvo niti kakav identitet tako dugo dok je moj narod okupiran i ponižen. Nikakve blagodati tuđine ni lutanja svijetom u mojoj duši nisu mogle zatomiti čežnju za domovinom, a teška sudska moga naroda tako me je progonila da sam se počesto, nakon nekakve pijanke, budio iz dubokog sna, obliven hladnim znojem, i sam

DAILY NEWS, FRIDAY, MAY 6, 1977

4 Croats Found Guilty in TWA Hijack

By ALBERT DAVILA and ROBERT HERBERT

Four Croatian nationalists were found guilty last night of hijacking a TWA jetliner bound for Chicago from LaGuardia Airport last September.

A jury of 10 women and two men in Brooklyn Federal Court found Zvonko Busic, 28, and his wife, Julianne, guilty on all counts, including causing the death of Police Officer Brian Murray, who was killed in trying to disarm a bomb left by the hijackers in a locker in a Grand Central subway station.

The Busics, who live at 303 W. 76th St., were also found guilty of air piracy and conspiracy to commit air piracy.

Two other defendants, Peter Matanic, 31, of Yonkers, N.Y., and Pezet, 25, of Stamford, Conn., were convicted only on the air piracy and conspiracy counts.

A fifth defendant, Mark Vlasic, 29, of Stamford, Conn., earlier had pleaded guilty to air piracy. He still faces a possible trial in connection with Murray's death.

The jury returned the verdict to Judge John Bartels at 11:13 p.m. About 100 friends and supporters of the defendants, mostly Croatians, priests and nuns, were in the courtroom.

92 Passengers on Plane

The Busics face a mandatory life sentence for causing Murray's death.

All of those convicted face sentences of 20 years to life for air piracy and

spionage.

The male defendants in the case

are all natives of the Croatian region

of Yugoslavia and had been actively agitating for Croatian independence, investigators said. Mrs. Busic, 27, was born in Eugene, Ore., and had said that she went along on the hijacking because of her husband.

Carried Phony Explosives

The Busics, who are parents of a 2-year-old son, left LaGuardia at 7:30 a.m. on Sept. 10 and was hijacked a short time afterward as it flew over upstate New York. Ninety-two passengers were aboard the Chicago-bound flight, which the skyjackers diverted to Boston, Newfoundland, Iceland and London before finally surrendering in Paris.

Meanwhile, a bomb planted by the terrorists was found that night in a baggage locker in a Grand Central subway station. It exploded at the bomb squad's door, killing the squad leader and three officers in the Bronx, killing Murray and injuring three other bomb squad officers.

Busic contended during the trial that he alone planned the seizure of the

Zvonko Busic

Julienne Busic

Found guilty on all counts

aircraft. He described for the jury how he had placed wires around his neck and then connected them to phony dynamite sticks before commandeering the plane.

He insisted that none of his co-defendants knew that he was carrying fake cast-iron-pot bombs aboard the plane.

Mrs. Busic testified that she learned of her husband's plans four days before the hijacking. She said she told him she thought the idea was "ridiculous."

However, she said she accompanied

him on the flight in the hope of distracting him from following through on the plan and because she thought she was pregnant and "not strong enough to ride a plane."

Matanic and Pezet insisted that they had no knowledge of the hijacking and believed they were simply accompanying Busic to Chicago in connection with a separate Croatian project.

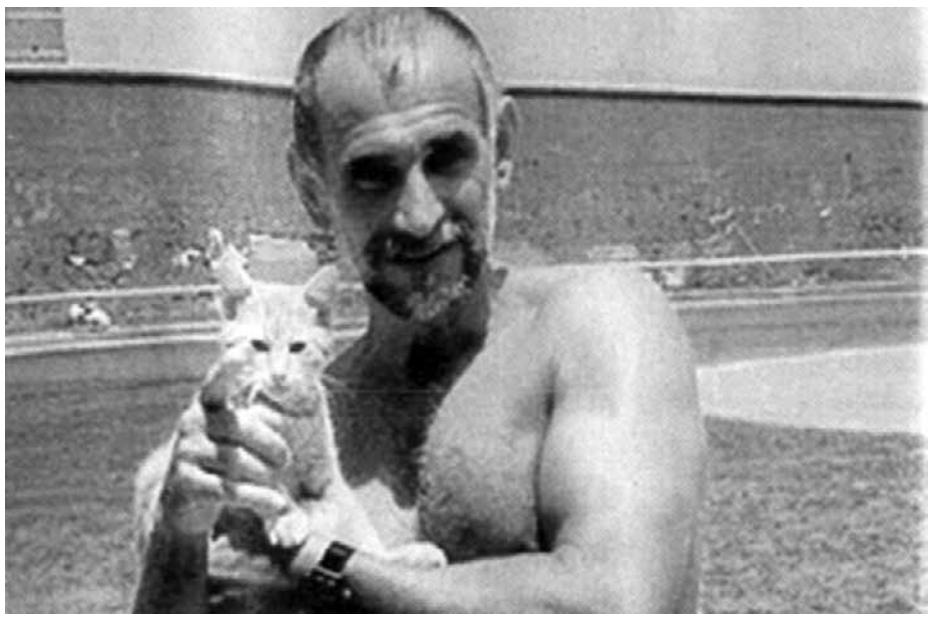
Both men said they followed Busic's orders during the hijacking out of fear that innocent passengers would be hurt if they refused.

sebe korio da sam zastranio. Dakle, po svemu sudeći sudska moga naroda bila je i moja osobna sudska i ja joj nisam htio, a izgleda ni mogao izbjegći. Žrtvovati život za ideale koji su daleko veći i vrjedniji od mog vlastitog života nije mi bilo teško jer su ti ideali i osmišljavali moje postojanje. Život bez smisla i vjere u ideale za mene je pakao s ovu stranu smrti. Ništa ne žalim osim što je u tom kolopletu nesretnih okolnosti jedan čovjek izgubio život, ali mi je i što se toga tiče savjest čista jer nikoga nisam želio ni povrijediti a kamoli ubiti. Danas sam sa sobom mnogo mirniji i, bez obzira kako čudno to Vama zvučalo, mnogo zadovoljniji.

Moju žrtvu i patnju podnosim ljudski i ne prokljinjem sudske, jer sam svjestan da su patnje itekako važan dio ljudskoga

života. Zapravo patnja je prava učiteljica života, a ne povijest. Zato su i Kristove muke pustile tako duboko korijenje u dušama ljudskim. Duboka sućut s Kristovim patnjama čovjeka uzdiže i duhovno pročišćava, čini ga boljim, plemenitijim i bližim svome Otkupitelju i Spasitelju.

Na drugoj strani ja bih želio Vama postaviti jedno slično pitanje – zašto i za koje babe dušu toliki planinari idu lomiti vrat po smrtonosnim planinama? Zbog avanture, izazova da savladaju nešto što se čini nemogućim, ili, pak, njih privlači neki tajanstveni magnet. Moram Vam, također, spomenuti da nešto od tog planinarskog nemira ima i u mojoj duši. Naime, ja sam, kad mi je bilo 14 godina nagovorio još dvojicu dječaka od 15 i 16 godina, i krišom smo otišli u jedan primorski gradić (Makarsku) da bi vidili more i u njemu se okupali (zaplivali). Pješačili smo punih 20 sati preko jedne planine (Biokova) koja se prijeteće ispriječila između našeg sela i mora. Obzirom da se nikada ranije nitko nije na takav podvig usudio, te da smo se živi i zdravi povratili, roditelji nas nisu strogo kaznili. Kasnije, kad sam odrastao, nije mi trebalo tražiti većih planina, jer me je borba za državu i slobodu moga naroda privlačila jače i strašnije nego bilo koji planinski vrhunac. Sada se osjećam kao planinar koji nije stigao na željeni vrh, jer se je okliznuo i duboko pao, ali je preživio i sad je tu u ovoj pećini, čeka da se oporavi i opet nastavi prema svom cilju. Izgleda mi da je ljudski život, kako god ga sam čovjek planirao ipak određivan kojekakvim sretnim, ili, pak, nesretnim slu-

Iza zidina američke tamine

čajnostima. (“Čovjek snuje a Bog određuje.”) A sami život uči nas da je jedino vrijeme pravi sudac o tome koji je slučaj sretan a koji nesretan. Jer počesto se na prve dojmove dobra i sretna stvar kasnije izrodi u veliku nesreću, dok nesretan slučaj zna uroditи dobrim plodovima. Ili, po onoj narodnoj: “Nije svako zlo samo za zlo”. Tako sam završio svoj monolog i zašutio. Čudno me je gledala, s nekom mješavinom zavidnosti i sažalijevanja. U svojoj studiji prikazala me je toliko pozitivno da je njenu tobožnju naivnost jedan novinar-sveznadar” iz “The New York Timesa” ismijao u jednom članku na više od pola stranice toga dnevnika.

Ali, dragi dr. Mužiću, ako već niste prestali s čitanjem, mora da sam Vam sa svojim filozofiranjem već prešao u dosadu, pa će pismo privesti kraju.

Nedavno sam u jednom Vašem članku o *Hrvatskom proljeću* zapazio da pohvalno pišete o našem seljačko-brdskom elementu, tj. da je biološka snaga tog elementa dosta doprinijela jačanju hrvatstva po gradovima. Bravo i svaka Vam čast. Ne samo da je to tako kod nas Hrvata, nego se taj fenomen javlja u sudbonosnim vremenima svakoga naroda. Primjerice, dok Englezi nisu imali velikih problema sa Škotima iz nizina, morali su na najbrutalniji način pobiti više od polovice škotskih brđana dok su Škotsku upokorili. Kroz čitavu povijest *Klisurani* su se u kriznim vremenima hvatali oružja i branili svoj

narod i zemlju, a kad opasnost prođe vraćali se svome oruđu i obradi zemlje.

Po nekim se znacima nazire kraj i momen dugom tunelu, pa bi se moglo dogoditi da se uskoro i osobno upoznamo.

Uz iskrene i srdačne pozdrave Vama, gospodri i sinovima – Čestit Božić i beričetnu Novu 1998. godinu – želi

Z. Bušić Taik

2.

Odgovor Ivana Mužića Zvonku Bušiću

Split, 22. veljače 1998.

Dragi gospodine Bušiću,

Iznenadilo me Vaše pismo u pozitivnom smislu jer sam iz njega shvatio da ste Vi i izvorni intelektualac. Znam da na Vašem ‘sveučilištu’ intelektualna problematika nikoga ne zanima, ali nije bitno bolja situacija ni u svijetu.

U odnosu na Spenglera mislim da je on zapostavio metafizičku dimenziju povijesti zato što je bio agnostik, koji nije vjerovao u osobnog Boga, a posebno ne u Krista kao Boga. Cijeli Spengler se ipak svodi na biologiju, koja je veliki čimbenik u povijesti, ali nije i jedini. Vi se kao i ‘junak’ jedne moje knjige ne možete pomiriti s njegovim uvjerenjem u propast Zapada. Za razliku od Vas smatram da pojma Zapada u stvarnom značenju više absolutno ne postoji. To je prema Dostojevskom već u XIX. stoljeću bilo groblje. Do sada su

Julie Bušić na demonstracijama pred američkim veleposlanstvom u Zagrebu

uvijek ostarjele kulture umrle, a život su nastavile nove biološki zdrave. Danas smo u fazi globalizacije kada se sav svijet nivelira i više se nažalost ne naziru novi barbari. Međutim, opstanak i u ovakvom svijetu, u kome je najvjerojatnije Sotona vladar, ima smisla. Treba se boriti za kristijanizaciju sebe i oko sebe. Opstanak židovskog naroda je meni jedan od ‘logičkih’ dokaza Božje opstojnosti. Ja kao i Vi doživljavam Boga i emotivno, ali je dakako nazočan i racionalni element. Židovi su od Boga izabrani narod, koje on kažnjava

svaki put kada se oni udalje od njega ali ih nikada ne odbacuje, jer su oni kao metafizički svjedok, predestinirani da opstanu do svršetka svijeta.

Bit će iskren i napisati kako imam dojam da Vama osobno nedostaje u totalnoj mjeri - u cjelini duše sveobuhvatna religiozna komponenta. Oprostite ako grijeshim, a to je lako moguće. To zaključujem posredno iz uvjerenja da trebate kako Vi tako i drugi za Vas, još više moliti. Svakome posebno mogu pomoći molitve drugih. Dakako da je bit svake molitve da bude ono što On hoće, jer tako je prije muke i sam molio. Samo Bog zna što je za naše vječno spasenje najbolje. Ja nisam naglašeno pobožan, - možda sam ispod prosječni vjernik, ali sam siguran u mom kon-

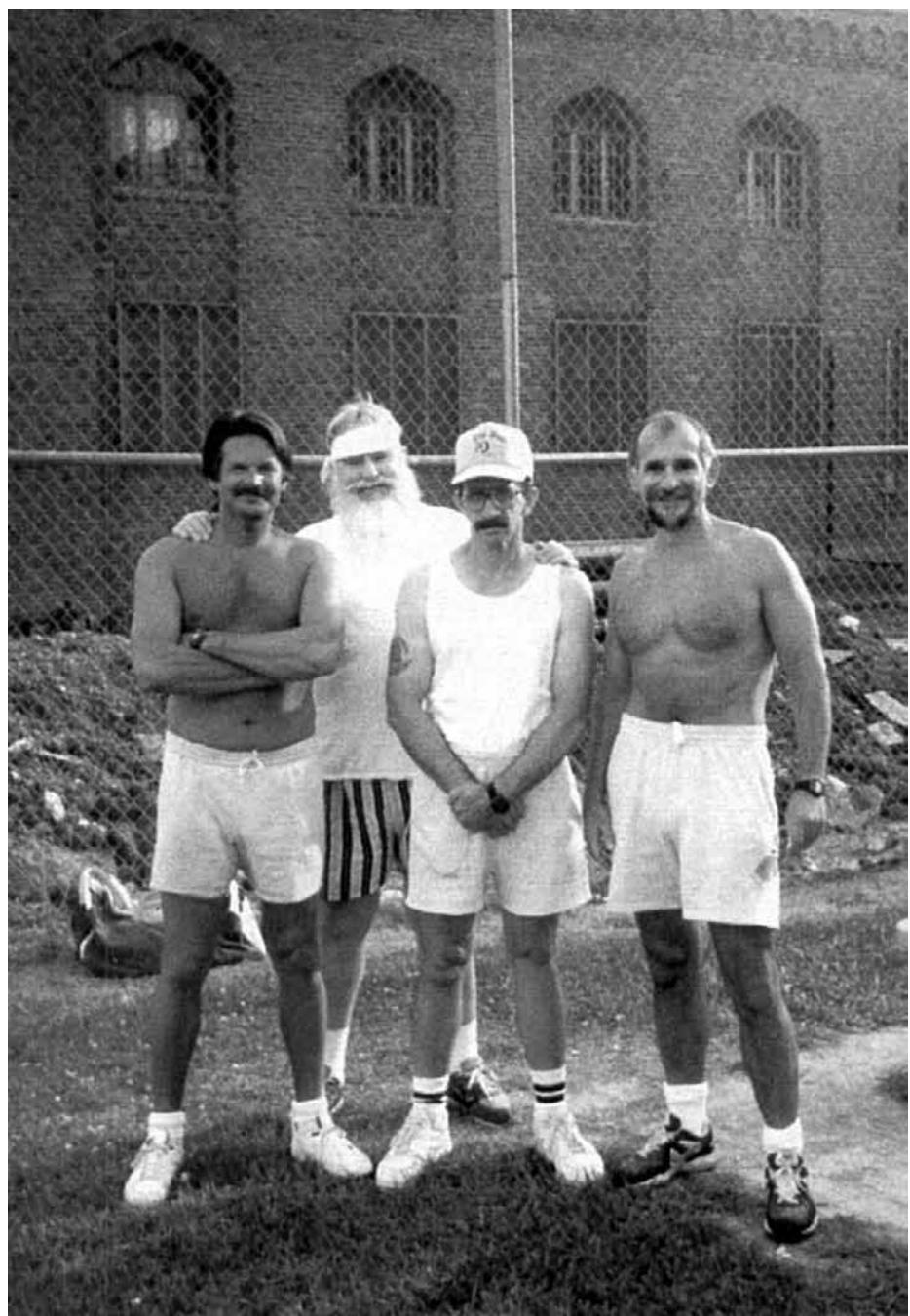
Prosvjed za oslobođenje Zvonka Bušića

kretnom slučaju, da sam u političkom procesu koji se protiv mene od 1972. vodio pet godina oslobođen zahvaljujući najviše molitvama drugih oko mene. Dakako da sam koristio i 'veze' ali one ne bi uspjele da se ostalo samo na njima. To je razlog da sam s Vašom dugom robijom upoznao nekoliko dobrih osoba (i svećenika) i da sam osobno na tom planu poduzeo sve što sam mogao. U ovom smislu Vam šaljem i osobno pismo nadbiskupa Jurića, koji je meni ujac od žene.[1] Dakako da sam kao čovjek koji živi život došao i na praktične ideje, kako Vam konkretno pokušati pomoći i kada o tome dobijem suglasnost

nekih Vama bliskih osoba onda će to krenuti.[2] Kada se nađemo zanimati će me u hrvatskom prijevodu tekst žene koja je pisala o Vama. Ja namjeravam jednog dana objaviti kraći tekst o dinarskom čovjeku i u njemu Vas mislim spomenuti kao jednog od iskonskih predstavnika toga elementa. Dakako da je meni normalno čudeće navedene gospode nad Vama. Ona je dio jednog već umrlog svijeta bez idealja i zato je morala završiti kako je završila.

Radim na našoj staroj povijesti, ali svejedno mislim na Vas i srdačno Vas pozdravljam

Mužić[3]

Među zatvorenicima

3.

Zvonko Bušić (rođen 23. siječnja 1946. godine u hercegovačkom selu Gorica) tamnovoao je za Hrvatsku trideset i dvije godine. On je na robiji bio svjestan stvarnosti u kojoj svijet živi. U *Pozdravnom pismu Hrvatima grada Vancouver-a*, koje je datirao „Leavenworth: 20. studenog 2002. g.“ upozorava: „Tragedija Europe je u tome, što se takva Amerika, sa svojom osiljenom i arogantnom plutokracijom na čelu, stjecajem okolnosti uspjela nametnuti za tutora i lučonošu zapadne civilizacije. Tragedija nas Hrvata je u tome, što nas dobar dio još uvijek vjeruje i bori se za ideale, koje su današnji američki i europski moćnici, ne samo izdali, nego oni te ideale smatraju arhaizmima koji koče širenje njihovih Enrona i modernizaciju svijeta, pa ih zato sistematski uništavaju. A po svemu sudeći, ako se i ova nova Babilonska kula ne sruši na glave svojih graditelja, tragedija za čitavi svijet bit će u tome, što će bez duhovnih vrijednosti i uzvišenih idea, čovjek postati živinče, i cijeli svijet jedna ogromna globalna farma, ili robovlasnička plantaža.“[4]

S Bušićem ni u zatvoru nitko nije mogao manipulirati i očito svjesni toga njegovi rođaci i prijatelji, u pismu, koje su uputili iz Splita tadašnjem premijeru Ivi Sanaderu, dana 8. III. 2004. godine, upozoravaju: „U namjeri da Vam objasnimo cjelokupnu situaciju želimo Vam iskazati i svoje duboko uvjerenje kako Zvonko nema namjeru umrijeti u zatvoru pod njihovim nehumanim i nepravednim uvjetima i pravilima nego po vlastitim i to čim mu bude jasno da je njihov plan ne pustiti ga živog iz zatvora. Ne želimo dramatizirati nego Vam samo objasniti situaciju koja je zaista takva.“[5]

Franjo Tuđman se osobno najiskrenije i u potpunosti zalagao za oslobođenje Z. Bušića, ali nisu tako mislili svi u Tuđmanovom političkom okruženju. Jadranka Jureško-Kero postavila je Julianne Bušić sljedeće pitanje:

„Je li točno da su neki ljudi, veleposlanici, hrvatski političari otežavali izlazak Zvonka iz američkog zatvora tvrdeći da bi to naškodilo Hrvatskoj, a zapravo bojeći se za svoje pozicije?“

Julianne Bušić je odgovorila ovako:

Dobrodošlica u rodnoj Gorici

„Naravno da ih je bilo. Neke znam, neke ne, ali kako se kaže – sve se plača, sve se vraća. Ima harmonije u svemiru, to čvrsto vjerujem. A kako je Zvonko znao reći, ni mrav u brazilskoj džungli ne skrene lijevo ili desno bez Božjeg znanja.“[6]

Za oslobođenje Z. Bušića posebno se založio Tommy P. Baer (predsjednik *B'nai B'rith International* od 1994. – 1998.) i to u pismu koje je dana 28. V. 1999. u ime *B'nai B'rith* uputio na adresu: ‘Ambasa-

dor Robert Gelbard Department of State, Washington’.[7]

Bušić je po povratku u domovinu (24. srpnja 2008. godine) bio „šokiran stanjem zatečenim u Hrvatskoj, načinom na koji mi preživljavamo.“ [8] On je shvatio da su plaćenici tajnih komunističkih struktura nekadašnje države Jugoslavije stvorili u novoj Hrvatskoj već za Tuđmanova života paralelnu vlast, a da su poslije njegove smrti u potpunosti zavladali zemljom.

Hrvatsku je doživio kao beznadno izdanu zemlju i zato se ubio dana 1. rujna 2013. godine u obiteljskoj kući u Rovanjskoj (Jasenice kod Zadra). Ostavio je dvije kratke poruke u kojima navodi da „nije više mogao živjeti u Platonovoj pećini“ i da mu je „lakše bilo sanjati slobodnu Hrvatsku nego izdržavati hrvatsku zbilju“. [9]

Bušić nije, kao drugi veliki hrvatski mučenik Stepinac, vjerovao i u „mozgovo shvaćanje da je samo kršćanstvo u pravu“. Njegov samoubilački čin s ljudskoga gledišta u potpunosti je moguće shvatiti. Ipak da je on umjesto vjere samo u Hrvatsku vjerovao, i to ne tek srcem (kako sam navodi), nego i razumom samo u jednoga jedinoga Boga, takvu sudbinu ne bi doživio. Prva Božja zapovijed nije vjerovanje u narod i državu jer ona glasi:

„Ja sam Gospodin, Bog tvoj, koji te je izveo iz egipatske zemlje, iz kuće ropstva.

Nemaj drugih bogova uz mene!“[10]

Napomena uredništva:

U povodu obljetnice smrti Zvonka Bušića, objavljujemo ova pisma uz dopuštenje dr. Ivana Mužića. Pisma će biti objavljena u Mužićevoj knjizi koja uskoro izlazi iz tiska.

U zavičaju: Zvonko i Julie Bušić u Gorici

Bilješke:

- [1] U pismu nadbiskup Ante Jurić piše Z. Bušiću i ovo: "Niste sami, mi smo s Vama" često se ponavljalo ta riječ sv. Oca upućena našem narodu u ratu. Obećajem vam da će Vas uklopiti u moje molitvene nakanе i moliti Gospodina da Vam skrati 'sužanjstvo', a dok se to ostvari da Vam dade snage da to vjernički podnosite sjedinjujući svoje patnje s mukama Kristovim pa će one biti spasonosne Vama i cijelom našem narodu. Želeći Vam snagu odozgo zazivam na Vas i Vaše patnje Božji blagoslov."
- [2] Dr. Ivan Bagarić i dr. Ivan Šarac kao politički dužnosnici pomagali su Židove tijekom rata u Bosni i Hercegovini u kojoj je rođen i Z. Bušić. Obojica navedenih liječnika bili su prijatelji Zdravke Bušić i I. Mužića i tada je Mužić predložio Zdravku Bušić i dr. Tihomiru Bušiću da navedeni liječnici zamole preporuku preostale židovske zajednice BiH-i u kojoj se moli puštanje na slobodu Z. Bušića. Mužić je također predložio da se u istom smislu zamoli i židovska zajednica u Zagrebu.
- [3] Neusporedivost Z. Bušića u žrtvovanju očituje se i u sljedećem detalju. Za Uskrs 2003. uputio je Nedjeljko Miličević pismo I. Mužiću u kojemu je stajalo i sljedeće: „Gosp. Zvonko Bušić, naš hrvatski heroj i dugogodišnji zarobljenik, zamolio je da Vam uručim /za izdavanje Vaše nove knjige/ 3000 američkih dolara. P. s. Novac su dali: Zvonko Bušić, Ivan Jukić, Nedjeljko Miličević.“ I. Mužić je zahvalio u pismu 27. IV. 2003. napominjući i ovo: „U svakom slučaju i ova gesta našega hrvatskoga heroja i mučenika gosp. Zvonka Bušića potvrđuje njegovu veličinu jer sam siguran da i on ima potreba.“
- [4] „Trenutak istine Zvonka Bušića probio je u svijet i istinu o Hrvatskoj... 'Jugoslavija' se i opet nalazi na optuženičkoj klupi pred savješću slobodna svijeta. Tu leži smisao Bušićeve borbe za pobedu hrvatske istine u velikoj pa i ciničkoj javnosti svijeta.“ (Bogdan Radica, *Trenutak istine Zvonka Bušića*. Hrvatski tjednik *Danica* / Chicago/, broj 10. od 16. V. 1977, str. 10.)
- [5] Potpisani su: Dr. Tihomir Bušić, Prof Franjo Bušić, Dr. Njegoslav Bušić, Krešimir Bušić, Ing Ivica Bušić, Dr. Dino Marković, Dubravka Bušić.
- [6] Julianne Bušić, *Zvonka sam u zatvoru viđala iza stakla. To mi je slamalo srce.* Večernji list, broj od 5. V. 2014., str. 7.
- [7] "Ranije navedeno je samo uvod u moju nakanu da Vam ukažem, na vrlo poseban i odnos pun povjerenja s gđom Julianne Bušić. Mislim da mogu nedvosmisleno izjaviti da utjecaj koji *B'nai B'rith* uživa u Hrvatskoj možemo gotovo u cijelosti zahvaliti njenoj suradnji, pomoći pa čak i intervencijama. Od njenog organiziranja

Sa suprugom nakon oslobođenja

mojeg prvog sastanka s predsjednikom Tuđmanom u srpanju 1995. te narednih susreta s njim i ostalim vladinim dužnosnicima, do njenih nastojanja da su naše zamolbe i zahtjevi preneseni na korektan način, kao i uspješno nas usmjeravajući u brojnim osjetljivim slučajevima, njena je pomoć bila neprocjenjiva. Poznato mi je pitanje pregovora glede zahtjeva za transfer njenog muža. Iako potpuno uvažavam delikatnost ovog pitanja, osobno bih bio zahvalan za bilo što, što bi Vi mogli učiniti kako bi omogućili transfer g. Bušića u Hrvatsku da tamo odsluži ostatak zatvorske kazne." (Citat iz navedenog pisma u hrvatskom prijevodu.)

- [8] Nina Krapić, *Razgovori sa Zvonkom Bušićem otvorili su mi oči, ne želim biti glumica, odlazim u redovnice.* Večernji list, broj od 5. V. 2014., str. 8.
- [9] Bušića je zaboljelo i to što u domovini nije prepoznat njegov program sadržan u pokretu *Hrvatski plamen*.
- [10] *Biblja Sveti pismo Staroga i Novoga zavjeta.* Preveo Ivan Ev. Šarić. Hrvatsko Biblijsko društvo Zagreb; Vrhbosanska nadbiskupija Sarajevo; Verbum Split; Naklada sv. Antuna Zagreb; Naša ognjišta Tomislavgrad, 2011, str.70.♦

NEKOLIKO PODATAKA O ZAROBLJENIČKOM LOGORU NAŠICE U LJETO 1945.

Zarobljeničke logore i logore za prisilni rad na području Hrvatske Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije/Hrvatske odnosno Jugoslavenska armija osnivaju odmah nakon uspostavljanja svoje vlasti na pojedinom području, već tijekom ljeta i jeseni 1944., što će i kasnije, do kraja Drugoga svjetskog rata i napose u neposrednom poraću 1945., biti učestalo i uobičajeno.[1]

Nakon završetka ratnih djelovanja u svibnju 1945. osnovani su u svim većim mjestima Hrvatske zarobljenički logori. Broj ratnih zarobljenika u pojedinim je logorima u Hrvatskoj ubrzo postao znatan, uglavnom sprovodenjem zarobljenika iz

Piše:

Dr. sc. Vladimir GEIGER,
Hrvatski institut za povijest

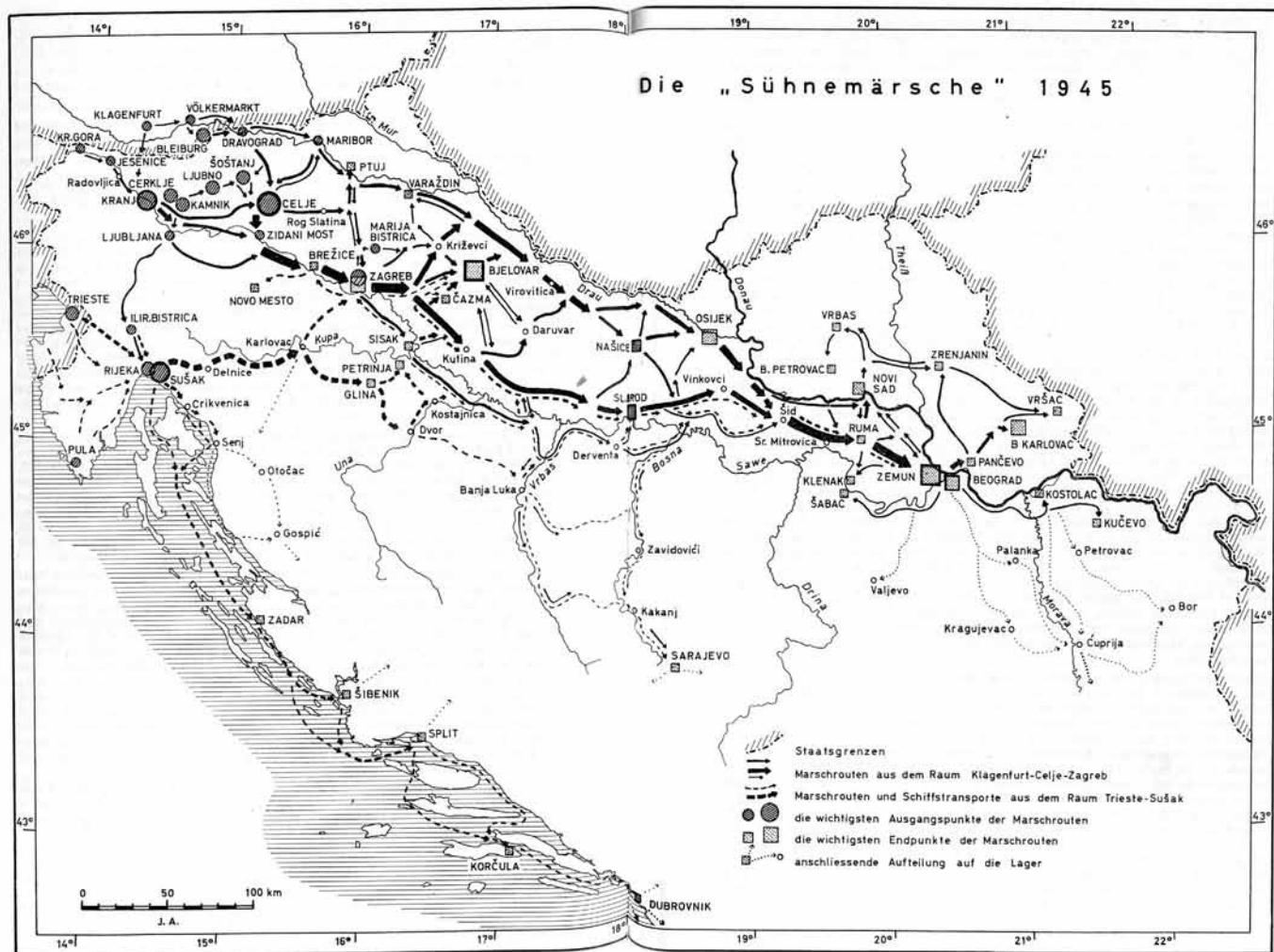
Slovenije. Većina zarobljenih u završnim ratnim djelovanjima u Hrvatskoj i Sloveniji upućena je tijekom svibnja 1945. preko Slavonije i Srijema u zarobljeničke logore u Vojvodini i Srbiji.[2] No, dio ratnih zarobljenika Nijemaca ostao je u poraću i u logorima na području Hrvatske, i Slavonije, gdje su obavljali različite, najčešće fizičke radove.[3]

Prema odluci ministra narodne obrane i vrhovnog zapovjednika Jugoslavenske armije maršala Josipa Broza Tita. Gene-

ralstab JA izdao je 3. svibnja 1945. naredbu za ustanovljenje Odjela za ratne zarobljenike Generalštaba JA.[4] No, naredbu da se pri svakoj armiji ustanovi Odjel za ratne zarobljenike J. Broz Tito izdao je tek 30. lipnja 1945.[5] Prije toga postupanje sa zarobljenicima bilo je, očito, samovoljno i neujednačeno. [6]

*

U neposrednom poraću 1945. Našice su jedna od postaja na glavnim linijama kretanja zarobljeničkih kolona hrvatskih i njemačkih vojnika, i prolaznih i privremenih logora za ratne zarobljenike sproveđene iz Slovenije prema istoku Hrvatske, za-

U neposrednom poraću 1945. Našice su jedna od postaja na glavnim linijama kretanja zarobljeničkih kolona hrvatskih i njemačkih vojnika, i prolaznih i privremenih logora za ratne zarobljenike sproveđene iz Slovenije prema istoku Hrvatske, zatim u Vojvodinu i središnju i južnu Srbiju, te i u Bosnu i Hercegovinu.

tim u Vojvodinu i središnju i južnu Srbiju, te i u Bosnu i Hercegovinu.[7]

Malobrojni su poznati i dostupni izvori i navodi u historiografiji i publicistici o zarobljeničkom logoru Našice 1945., gdje se je na prisilnom radu nalazilo nekoliko stotina ratnih zarobljenika.

U Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, u fondu Zbirka NOV i PO Jugoslavije, važan je i nezaobilazan dokument o zarobljeničkom logoru Našice 1945., naslovlen: *Opći pregled zarobljeničkih logora za Nijemce i Austrijance na vojnom području VI. oblasti – Pregled brojnog stanja ratnih zarobljenika V.O.[8] Slavonije, dana 17. VII 945. g. po nacionalnosti i činovima[9]*, koji donosi pregled brojnog stanja u vojnim zarobljeničkim logorima za Nijemce i Austrijance u Slavoniji[10], od 17. srpnja 1945., načelnika VI. oblasti kapetana Jugoslavenske armije **J. Krpana**, i koji navodi i broj i rad zarobljenika Nijemaca, vojnika iz zarobljeničkog logora Našice. Dokument je objavljen u zbirkama dokumenata *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.*[11]

Logor Našice

Brojno stanje: 479

Na radu	
Ribnjak Našice	25
Djurdjenovac tvornica tanina	143
Ljeskovica pilana	40
Na radu u pustari	75
Nevin dvori[12] čuvanje konja	16
Mehanič.[13] Radiona	6
K-de[14] Našice	
Vojna pekara	4
Na radu kod 17. brigade[15]	8
Ekonomija "Šipovac"	56
Štab IV. brodske brigade	5
Komanda mjesta Našice	15
Svega:	393
Na radu u logoru	54
U bolnici	4
U ambulanti	28
Svega:	479

Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1194, 13/1547, - Opći pregled zarobljeničkih logora za Nijemce i Austrijance na vojnom području VI. oblasti.

U zbirkama dokumenata *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.* je objavljen[16] i dokument iz privatnog vlasništva[17], - izvješeće **Dimitrija Georgijevića**, opuno-moćenika OZNA-e za Jugoslaviju, od 12. srpnja 1945., upućeno **Aleksandru Rankoviću**, načelniku OZNA-e Ministarstva narodne obrane DF Jugoslavije o pregledu ratnih zarobljenika u Jugoslaviji po narodnostima i po mjestima logora (rada), koje navodi da je u zarobljeničkom logoru Našice smješteno 779 Nijemaca vojnika. No, očito je riječ o pogrešnom navodu, na što je upozorio i **B. Kranjčev** u prilogu o logoru za ratne zarobljenike, njemačke vojnike, u Zoljanu kod Našica.[18] Naime, izvješeće načelnika VI. oblasti kapetana Jugoslavenske armije J. Krpana, o stanju u vojnim zarobljeničkim logorima za Nijemce i Austrijance u Slavoniji, 17. srpnja 1945., navodi da je u zarobljeničkom logoru Našice smješteno 479 zarobljenika Nijemaca, dva časnika i 477 vojnika, te navodi i brojčane pokazatelje i mjesta gdje se nalaze na radu.[19]

U Državnom arhivu u Osijeku, u fondu Kotarski komitet KP Hrvatske Našice, u izvještu Mjesnog komiteta KP Hrvatske Našice o političkom stanju na njihovom području, od 25. lipnja 1945., Kotarskom komitetu KP Hrvatske Našice, ukratko se navodi, da na njihovom "sektoru postoji zarobljenički logor Švaba", i spominje ozračje među logorašima.[20] Dokument je objavio B. Kranjčev 2009. u knjižici *Crni potok najveće poratno stratište i grobište pripadnika Oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske u našičkom kraju.*[21]

O zarobljeničkom logoru Našice 1945. zanimljiv je i dokument iz Državnog arhiva u Osijeku, iz fonda Kotarski komitet KP Hrvatske Našice, - dopis Kotarskog komiteta Komunističke partije Hrvatske Našice, od 7. veljače 1946., Okružnom komitetu KP Hrvatske Osijek, koji među ostalim, ukratko spominje zarobljenički logor u Našicama u neposrednom poraću 1945. odnosno njemačke vojниke, ratne zarobljenike, u opisu "protunarodne" djelatnosti **Adama Pula (Puhl)** Nijemca iz Markovca Našičkog, koji je je "[...] po oslobođenju 1945.g. nosio njemačkim

[vojnicima] zarobljenicima jesti i tamo sa njima zajedno plakao." [22]

Poznati su slučajevi solidarnosti hrvatskog i ostalog nenjemačkog stanovništva Našica prema zarobljenicima Nijemcima, vojnicima, u poslijeratnim logorima u Hrvatskoj, pa i u zarobljeničkom logoru u Našicama. **Vera Guljaš rod. Bago** (rođ. 1926.) iz Našica često je kao djevojka išla na pustaru (ekonomiju) Šipovac, jer je tamo radio njezin djed, **Franjo Skala**. Nekoliko je puta u neposrednom poraću 1945. logorašima u Šipovcu, za koje misli da su bili vojni zarobljenici nosila hranu. "[...] Nekoliko mlađih žena iz Našica nosile su logorašima hranu. To sam činila ja, **Helena Šutak i Jelka Brkanić**. Imena drugih se ne sjećam. Išle smo tamo tri-četiri puta. Nosile smo obično neka kuhanja jela, u posudama. Stražari su nas vidjeli. Nisu nam branili da logorašima predamo hranu. Kad smo došle oni su otišli malo dalje. Logoraši su bili sretni kad smo dolazile s hranom. Samo su govorili: hvala, hvala!" [23]

U opsežnim listama Ureda traženja Njemačkog crvenog križa (*Deutsches Rotes Kreuz. Suchdienst*) o poslijeratnim logorima u Jugoslaviji, kažnjeničkim radnim logorima i logorima za internaciju, a i zarobljeničkim logorima, te sudbini osoba u tim logorima, ponajprije Nijemcima, nema navoda o zarobljeničkom logoru Našice 1945.[24] To najvjerojatnije ukazuje i na činjenicu, da nepoznatih i nerazriješenih sudbina njemačkih vojnika, ratnih zarobljenika, u zarobljeničkom logoru Našice nije bilo.

U njemačkoj odnosno austrijskoj historiografiji o Nijemcima i Austrijancima ratnim zarobljenicima u Jugoslaviji nakon Drugoga svjetskog rata, primjerice u najopsežnijoj i najnavođenijoj knjizi K. W. Böhme *Die deutschen Kriegsgefangenen in Jugoslawien 1941-1949*, objavljenoj 1962., a zatim i 1976., o zarobljeničkom logoru Našice malo je podataka. Naime, samo navod, da je u Našicama u poraću 1945. bio jedan od mnogobrojnih zarobljeničkih logora odnosno mjeseta boravka i rada ratnih zarobljenika[25], te da su zarobljenici iz našičkog logora obavljali radove u poljoprivredi ("Erntearbeiten", "Landwirtschaft") [26], što preuzimaju, te tako navode i kasniji autori, kao primjerice

R. Kaltenegger u knjizi *Titos Kriegsgefangene. Folterlager, Hungermärsche und Schauprozesse, objavljenoj 2001.*[27] No, prema izvješću načelnika VI. oblasti, kapetana JA J. Krpana, od 17. srpnja 1945., koji navodi i broj zarobljenika Nijemaca, vojnika, i radove koje su obavljali, ratni su zarobljenici upućivani na različite vrste radova (“Svi ratni zarobljenici nalaze na raznim radovima kako je to napred navedeno kod raznih ustanova.”), a zarobljenici iz logora Našice, na radovima su na pustarama (ekonomijama), na čuvanju konja, na ribnjacima, u pilanama, u tvornicama, mehaničarskim radionicama, vojnim pekarama i drugdje gdje je bilo potrebno. [28]

Tako je ratni zarobljenik, Nijemac iz Leipziga **Erich Decker** (1920.-2001.), inače diplomirani scenograf i reklamni grafičar, za potrebe 17. krajiške narodno-oslobodilačke udarne brigade slikao i crtao portrete Josipa Broza Tita i **Josifa Visarionovića Staljina**, izrađivao zidne novine i ispisivao različite natpise.[29]

Bilješke:

- [1] Usp. Vladimir Geiger (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, Slavonski Brod, 2006., str. 51.; Vladimir Geiger, Mate Rupić, Mario Kevo, Egon Kraljević, Zvonimir Despot (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska*, Slavonski Brod - Zagreb, 2008., str. 74-75.; Vladimir Geiger, *Partisan and Communist Repression and Crimes in Croatia 1944-1946. Documents. Slavonia, Syrmia and Baranya*, Bismarck, North Dakota, 2011., str. 51.-52.; Mate Rupić, Vladimir Geiger (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Dalmacija*, Slavonski Brod - Zagreb, 2011., str. 88.-89. I tamo navedeni izvori i literatura.
- [2] Usp. Zdravko Dizdar, Vladimir Geiger, Milan Pojić, Mate Rupić (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonski Brod*, 2005., Zagreb, 2009., str. 111.-112., 198.-205.; V. Geiger (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, str. 275.-

- 282.; V. Geiger, M. Rupić, M. Kevo, E. Kraljević, Z. Despot (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska*, str. 517.-524.
- [3] Usp. primjerice: Hans Volk, *150 Jahre Karlsdorf. Geschichte der Gemeinde Karlsdorf im Banat*, Freilassing, 1958., str. 203.-207. [iskaz Antona Kalitowitscha]; Kurt W. Böhme, *Die deutschen Kriegsgefangenen in Jugoslawien 1941-1949*, Band I/1, München - Bielefeld, 1962., Bielefeld, 1976.; Kurt W. Böhme, *Die deutschen Kriegsgefangenen in Jugoslawien 1949-1953*, Band I/2, München - Bielefeld, 1964., Bielefeld, 1976.; Peter Scheritz, Karl Weber, *Heimatbuch Bulkes 1786-1944*, Kircheim/Teck, 1984., str. 429.-432. [iskaz Petera Hoffmanna]; *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, Band II, *Erlebnisberichte über die Verbrechen an den Deutschen durch das Tito-Regime in der Zeit von 1944-1948*, München - Sindelfingen, 1993., str. 483.-484., 645.-646., 995.-996., 1007.-1010., 1012.-1024. ili *Weißbuch der Deutschen aus Jugoslawien. Erlebnisberichte 1944-1948*, München, 1993., str. 483.-484., 645.-646., 995.-996., 1007.-1010., 1012.-1024. [poglavlje, odnosno iskazi: “Jakob Boulanger, *1929 in Batsch-Brestowitz. Als Kriegsgefangener im Lager Tyrnau/Böhmen und im Vernichtungslager Okučani/Kroatien”, “Anton Graf, Sekitsch”, poglavlj: “Verbrechen an unseren Kriegsgefangenen”, - podpoglavlja odnosni iskazi: “Von Sühnemarsch durch das ganze Land bis zur Entlassung, Karl Schab, Jg. 1923, Weißkirchen”, “Nur die Hälfte der umgekommenen Soldaten gefallen”, “Ein Bericht über die letzten Kriegstage der Division ‘Prinz Eugen’ und deren Auflösung - Josef Ziwey, Steffensfeld”]; *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, Band III, *Erschießungen - Vernichtungslager - Kinderschicksale in der Zeit von 1944 bis 1948*, München - Sindelfingen, 1995., str. 158.-161., 342.-347. ili *Weißbuch der Deutschen aus Jugoslawien. Erschießungen - Vernichtungslager - Kinderschicksale in der Zeit von 1944-1948*, München, 1995., str. 158.-161., 342.-347. [iskazi: Anton Kalitowitsch, *1908 in Karlsdorf [...] “Donauschwäbisches Kriegesgefangenschicksal: Mai 1945 bis März 1948: Hungermarsch, Steinbruch-, Wald- und Bergwerksarbeit, März 1948 bis Mai 1950: Untersuchungschaft. Mai 1950 bis Dezember 1953: Gefängnis.”, Peter Hoffmann, [...] “Die ‘Waldmenschen’ von Okučani”]; Josip Braenović, “Zarobljenički logori u Pločama i Slanom kod Dubrovnika od konca svibnja do 10. kolovoza 1945. godine”, *Marulić*, god. XXIX. br. 2, Zagreb, 1996., str. 249.-256. ili Josip Braenović, *Uspomene 1939.-1952.*, Dubrovnik, 2003., str. 183.-192. [poglavlje: “Zarobljenički logori u Pločama i Slanom kod Dubrovnika od konca svibnja do 10. kolovoza 1945. godine”]; *Verbrechen an den Deutschen in Jugoslawien 1944-1948. Die Stationen eines Völkermords*, München, 1998., str. 281. [poglavlje: “Die ‘Waldmenschen’ von Okučani - der Vorhof zur Hölle”]; Peter Paar, *Drüben war Österreich. Erlebnisbericht von Krieg und Gefangenschaft in Jugoslawien 1944-1948*, Gnas, 2000.; Branko Kranjčev, “Njemački zarobljenički logor broj 165 u Zoljanu 1946. godine”, u: Branko Kranjčev (gl. ur.), *Zoljan jučer i danas. Prilozi o prošlosti i sadašnjosti sela Zoljana*, Našice, 2007., str. 83.-92.; Gordana Slanček, “Njemački ratni zarobljenici na prisilnom radu u ‘Tvornici vagona, strojeva i mostova’ u Slavonskom Brodu 1946.-1948.”, *Scrinia Slavonica*, 8, Slavonski Brod, 2008., str. 522.-559.; Sara Vukušić, “Standard života njemačkih ratnih zarobljenika korištenih u društveno korisnom radu u Rijeci u drugoj polovici 1945.”, *Klepsidra*, god. 2, br. 3/4, Rijeka, 2008., str. 35.-57.; Goran Miloradović, “Die Panzerhalle. Crteži iz 167. radnog logora Osijek za nemačke ratne zarobljenike u Jugoslaviji”, *Godišnjak za društvenu istoriju/Annual of Social History*, god. 11, sv. 1, Beograd, 2011., str. 89.-98.; Ivan Jurić, *Partizanska i komunistička represija i zločini prema Hrvatima u Donjem Ponteretavlju (Nekadašnji kotar Metković) 1941.-1990.*, Metković, 2012., str. 208. I tamo navedeni izvori i literatura.
- [4] Usp. Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, Tom dvadeset osmi, 1. maj – 6. jul 1945., Beograd, 1988., str. 194.
- [5] Usp. Antun Miletić (prir.), “Prilog proučavanju istorije Jugoslovenske narodne armije kroz izabrana dokumenta maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita u svojstvu ministra narodne odbrane i vrhovnog komandanta Oružanih snaga FNRJ u periodu 1945-1956. godine”, *Vojnoistorijski glasnik*, god. XXXVIII, br. 1, Beograd, 1987., str. 326.-328.; Jere Jareb, “Titove naredbe o hrvatskim ratnim zarobljenicima i uništanju hrvatskih domovinskih

- pobunjenika od 30. lipnja 1945. do 2. ožujka 1946.”, *Hrvatska revija*, god. 39., br. 3, München - Barcelona, 1989., str. 609.-612.
- [6] Vladimir Geiger, *Josip Broz Tito i ratni zločini. Bleiburg i folksdojčeri*, Zagreb, 2013., str. 23.
- [7] Usp. primjerice: K. W. Böhme, *Die deutschen Kriegsgefangenen in Jugoslawien 1941-1949*, Band I/1, str. 116.-117., 148.-149., 154.; [Ivo Bogdan (ed.)], *La Tragedia de Bleiburg. Documentos sobre las matanzas en masa de los croatas en Yugoslavia comunista en 1945*, Buenos Aires, 1963., str. 147.-149.; John Ivan Preela, Stanko Guldescu, *Operation Slaughterhouse. Eyewitness Accounts of Postwar Massacres in Yugoslavia*, Philadelphia, Pennsylvania, 1970., Pittsburgh, Pennsylvania, 1995., str. 183.; Vinko Nikolić (prir.), *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, Barcelona, 1976, Barcelona, 1977., Zagreb, 1993., str. 185.-187.; Boris Vlašić, Aleksandar Vojinović, *Križni put - povijest, svjedočanstva, dokumenti*, Zagreb, 1991., str. 170.; Roland Kaltenegger, *Operationszone “Adriatisches Küstenland”. Der Kampf um Triest, Istrien und Fiume 1944/45*, Graz - Stuttgart, 1993., str. 304.; Mate Rupić, Zdravko Dizdar, “Križni put, logori, gubilišta”, u: Mirko Valentić (ur.), *Spomenica povodom 50-te obljetnice Bleiburga i Križnog puta 1945.-1995.*, Zagreb, 1995., str. 149.-150.; Zvonimir Brdarić, “Moj put u nepoznato - Bleiburg, 1945. Dnevnički zapis”, u: Đuro Mikasek, *Našička spomenica 1941.-1945.*, Našice 1997., str. 169.-170. ili Zvonimir Brdarić, “Moj put u nepoznato - Bleiburg, 1945. Dnevnički zapis”, u: Ivan Vuk, Ivan Stojaković, Zvonimir Brdarić, *Tri ratne minijature 1941.-1945.*, Našice, 1998., str. 144.-145.; Roland Kaltenegger, *Titos Kriegsgefangene. Folterlager, Hungermärsche und Schauprozeesse*, Graz - Stuttgart, 2001., str. 69.; Bože Vukušić, *Bleiburg Memento*, Zagreb, 2005., str. 20.; Josip Jurčević, *Bleiburg. Jugoslavenski poratni zločini nad Hrvatima*, Zagreb, 2005., str. 320.-321., 352.-353.; Josip Jurčević, *Crna knjiga komunizma u Hrvatskoj (zločini jugoslavenskih komunista u Hrvatskoj 1945. godine)*, Zagreb, 2006., str. 64., 68.; Andelko Mijatović, *Bleiburška tragedija i Križni put hrvatskoga naroda godine 1945.*, Zagreb, 2007., str. 37.; Martina Grahek Ravančić, “Na križnom putu kroz Slavoniju”, *Scrinia slavonica*, 8, Slavonski Brod, 2008., str. 302., 304.; Martina Grahek Ravančić, *Bleiburg i Križni put 1945. Historiografija, publicistika i memoarska literatura*, Zagreb, 2009., str. 202., 204., 205.-206., 282.; Martina Grahek Ravančić, “Logori Križnoga puta u Hrvatskoj 1945.”, u: Vladimir Geiger, Martina Grahek Ravančić, Marica Karakaš Obradov (ur.), *Logori, zatvori i prisilni rad u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1941.-1945./1945.-1951.*, Zagreb, 2010., str. 179.; Florian Thomas Rulitz, *Die Tragödie von Bleiburg und Viktring. Partisanengewalt in Kärtner am Beispiel der antikommunistischen Flüchtlinge im Mai 1945*, Klagenfurt - Ljubljana - Wien, 2011., str. 243.-244. ili Florian Thomas Rulitz, *Bleiburška i vetrinjska tragedija. Partizansko nasilje u Koroškoj na primjeru protokomunističkih izbjeglica u svibnju 1945.*, Zagreb, 2012., str. 212.-213.
- [8] Vojne (armijske) oblasti.
- [9] Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1194, 13/1547, - Opći pregled zarobljeničkih logora za Nijemce i Austrijance na vojnom području VI. oblasti – Pregled brojnog stanja ratnih zarobljenika V.O. Slavonije, dana 17. VII 945. g. po nacionalnosti i činovima.
- [10] Pregled donosi podatke i za zarobljeničke logore Tenja/Tenjska Mitnica, Slavonski Brod, Vinkovci i Nova Gradiška. Prema pregledu u logorima u Slavoniji zarobljenika je Nijemaca, vojnika 4.574, dočasnika 786 i časnika 15, te Austrijanca, vojnika 990 i 99 dočasnika, sveukupno 6.464. Usp. Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1194, 13/1547, - Opći pregled zarobljeničkih logora za Nijemce i Austrijance na vojnom području VI. oblasti – Pregled brojnog stanja ratnih zarobljenika V.O. Slavonije, dana 17. VII 945. g. po nacionalnosti i činovima; Z. Dizdar, V. Geiger, M. Pojić, M. Rupić (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*, str. 207.-210.; V. Geiger (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, str. 290.-293.
- [11] Usp. Z. Dizdar, V. Geiger, M. Pojić, M. Rupić (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*, str. 207.-210.; V. Geiger (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, str. 290.-293.
- [12] Riječ je o Nelinom dvoru kod Orahovice nedaleko Našica.
- [13] Mehaničarska.
- [14] Komande.
- [15] Riječ je o 17. krajiskoj narodno-oslobodilačkoj brigadi Jugoslavenske armije.
- [16] Usp. Z. Dizdar, V. Geiger, M. Pojić, M. Rupić (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*, str. 199., 202.; V. Geiger (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, str. 276., 279.; V. Geiger, M. Rupić, M. Kevo, E. Kraljević, Z. Despot (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska*, str. 518., 521.
- [17] Vladimir Geiger, Zagreb, Zbirka dokumenata, - izvornika i kopija, – Ljudski gubitci Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraću, 1944.-1946., - General lajtnantu Aleksandru Rankoviću, [...] pregled ratnih zarobljenika na teritoriji Jugoslavije po narodnostima, po mestima logora (rada) i po činovima a takođe i o nekojim nedostatcima. 12 /VII. 45. g. Pukovnik Georgievic.
- [18] Usp. B. Kranjčev, “Njemački zarobljenički logor broj 165 u Zoljanu 1946. godine”, str. 84.
- [19] Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1194, 13/1547, - Opći pregled zarobljeničkih logora za Nijemce i Austrijance na vojnom području VI. oblasti – Pregled brojnog stanja ratnih zarobljenika V.O. Slavonije, dana 17. VII 945. g. po nacionalnosti i činovima; Z. Dizdar, V. Geiger, M. Pojić, M. Rupić (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*, str. 207.-210.; V. Geiger (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, str. 290.-293.
- [20] Usp. Državni arhiv u Osijeku, 0310, - Mjenski Komitet KPH Našice, Broj 25/1945, Dana 25.VI/1945.- Kotarskom Komitetu K.P.H. Našice, Politička situacija.
- [21] Usp. Branko Kranjčev, *Crni potok najveće poratno stratište i grobište pripadnika Oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske u našičkom kraju*, Našice, 2009., str. 23.-24.
- [22] Usp. Državni arhiv u Osijeku, 0310, - Kotarski komitet KPH Našice, Broj 14 1946.g., Dne, 7.II 1946.g. Okružnom Komitetu KPH Osijek.
- [23] Usmeni iskaz Vere Guljaš iz Našica od 19. veljače 2002. Branku Kranjčevu, Na

šice; Vladimir Geiger, Branko Kranjčev, "Radni logor Šipovac 1945./46. godine", *Našički zbornik*, 7, Našice, 2002., str. 138.

[24] Usp. *Deutsches Rotes Kreuz. Suchdienst. Zivilverschollenenliste. Skizzenblätter mit Angabe der Festnahmeorte und Gewahrsame sowie mit geographischer Darstellung der Lager nach Heimatkreisen alphabetisch geordnet, II Jugoslawien Sk – Kl/Lgl*, Hamburg, 1962/63; *Deutsches Rotes Kreuz. Suchdienst. Zivilverschollenenliste. Namenverzeichnis von in fremden Gewahrsam geratenen und verschollenen Zivilpersonen nach Lagerbereichen alphabetisch geordnet, D Jugoslawien N – Lgl*, Hamburg, 1962/63; *Deutsches Rotes Kreuz. Suchdienst. Zivilverschollenenliste. Namenverzeichnis von in fremden Gewahrsam geratenen und verschollenen Zivilpersonen nach Heimatkreisen alphabetisch geordnet, C Jugoslawien N-Kl*, Hamburg , 1962/63.

[25] Usp. K. W. Böhme, *Die deutschen Kriegsgefangenen in Jugoslawien 1941-1949*, Band I/1, str. 148.-149., 154. [“Alphabetische Standortliste der Kriegsgefangenenlager, Arbeitsbataillone und wichtigen Arbeitskommandos” i kartografski prikaz: “Die Lager, Arbeitsbataillone und wichtigsten Arbeitskommandos in der Volksrepublik Kroatien”].

[26] Usp. K. W. Böhme, *Die deutschen Kriegsgefangenen in Jugoslawien 1941-1949*, Band I/1, str. 407.

[27] Usp. R. Kaltenegger, *Titos Kriegsgefangene. Folterlager, Hungermärsche und Schauprozesse*, str. 129.

[28] Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1194, 13/1547, - *Opći pregled zarobljeničkih logora za Nijemce i Austrijance na vojnom području VI. oblasti – Pregled brojnog stanja ratnih zarobljenika V.O. Slavonije, dana 17. VII 945. g. po nacionalnosti i činovima*; Z. Dizdar, V. Geiger, M. Pojić, M. Rupić (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*, str. 207., 210.; V. Geiger (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, str. 290., 293.

[29] Usp. Mirjana Odavić, *Erih Deker – slikar, scenograf. Katalog izložbe*, Beograd, 1999., str. 7.-8.; G. Miloradović, "Die Panzerhalle. Crteži iz 167. radnog logora Osijek za nemačke ratne zarobljenike u Jugoslaviji", str. 90..

(nastavit će se)

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA

(Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2009.-2013. - brojevi 202-255 na CD-u s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	50 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svih brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	50 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svih brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svih brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002. - svih brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BJELOKOŠIĆ: Svećenik matični broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIĆ: Naše robijanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji , Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraču , Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamnovanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini , prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilače i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad , prir. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.–1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADIČEVIĆ: Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i proš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: „Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti”, Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: „GOVDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora”, Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićeva, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronim KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn
Tomislav DRŽIĆ: Hladne je v peklu, vlastita naklada, Zagreb, 2009.	20 kn

OD BLEIBURGA DO VRŠCA (III.)

Križni put hrvatskoga časnika Ante Čelana Gagana

Mada u očevim zapisima nije navedeno, dobro pamtim njegove riječi o prolasku kolone kroz Lipovljane. Tada su ga među

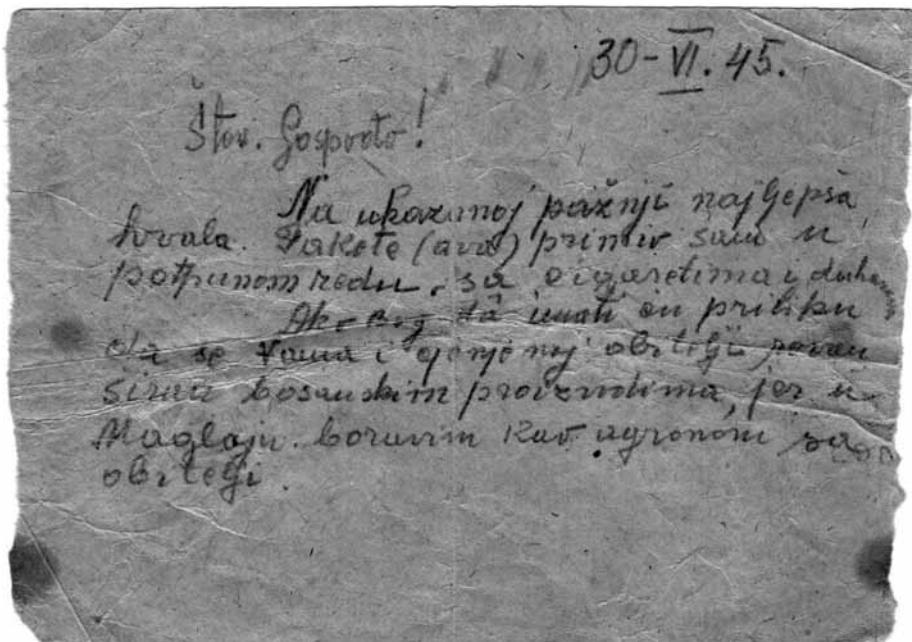
Priredio:

Ante ČELAN GAGANIĆ

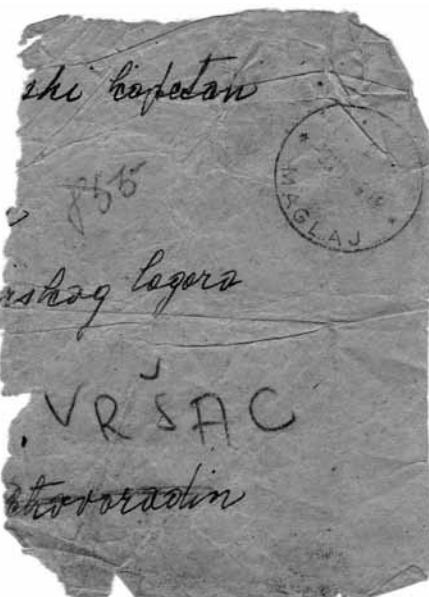
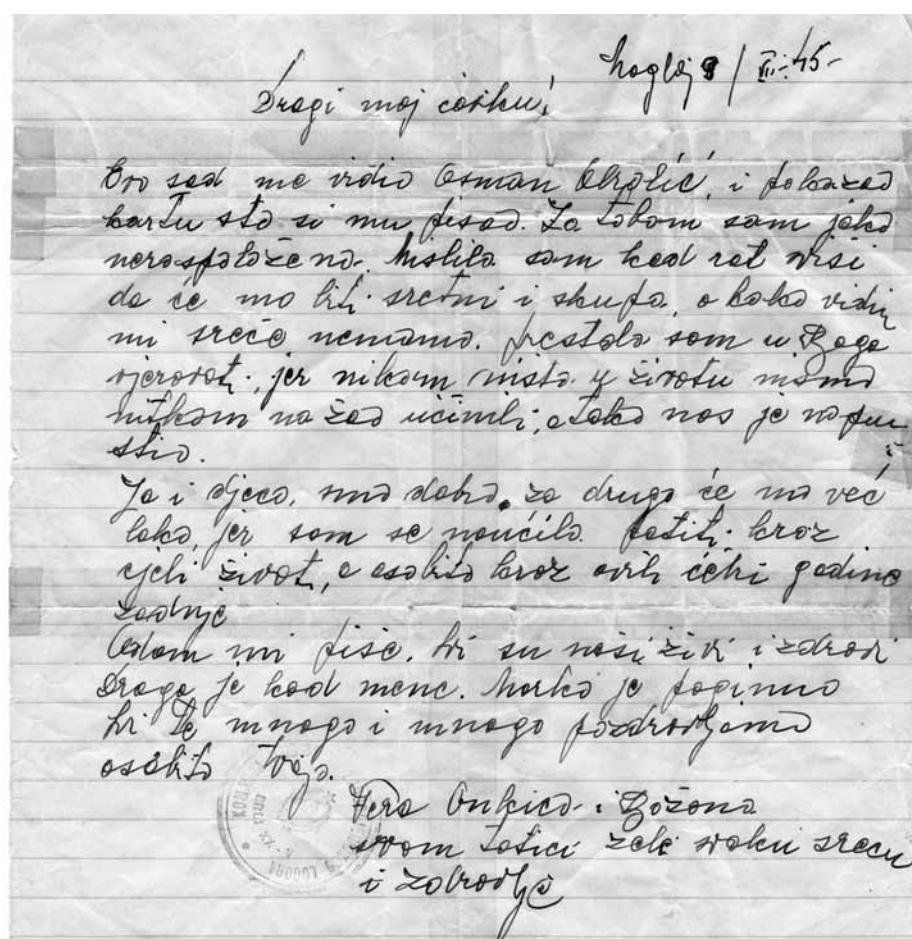
zarobljenicima prepoznali mještani Lipovljana i kriomice donijeli njemu i ostalima hrane, vode i rublja. A evo zašto: otac je od ožujka do lipnja 1944. bio u Lipovljanim zapovjednik satnije u I. priradno-zaštitnoj bojni V. posadnoga zdruga, pa je tijekom tog vremena skupa s ostalim hrvatskim vojnicima ostao mještanima u dobru sjećanju.

Izgladnjeli, onemoćali i bosonogi zarobljenici bacali su papiriće s porukama uz put, preko logorske žice ili bi ih poslali po nekome da bi tako izvjestili svoje najbliže da su živi, da im nekako dostave nešto za pojesti i slično. Poruke su se najviše slale i nepoznatima. Posebice su se žene, pod cijenu života, odazivale na očajničke zamolbe zarobljenika, hrabro obilazile logorske žice, ulazile u logore donoseći nepoznatim hrvatskim vojnicima hranu, lijekove, masti za rane, zavoje... Jedan takav papirić pronašao sam u očevom ratnom novčaniku. Sigurno ih je napisao više istoga sadržaja, pa mu je jedan ostao. Datiran je 30. VI. 1945., a glasi:

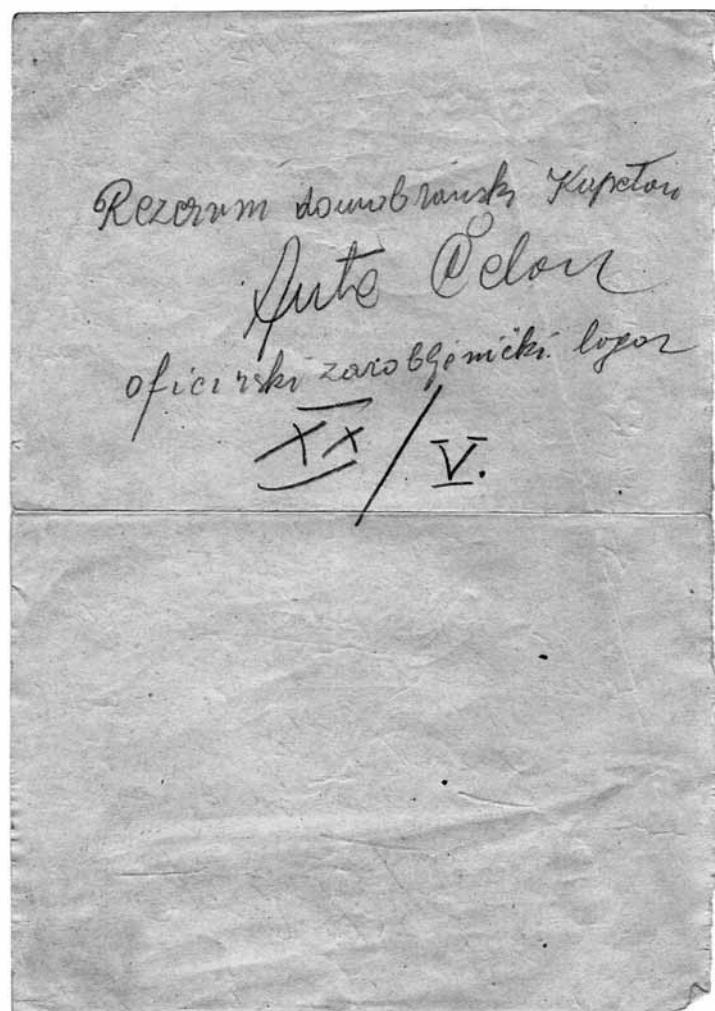
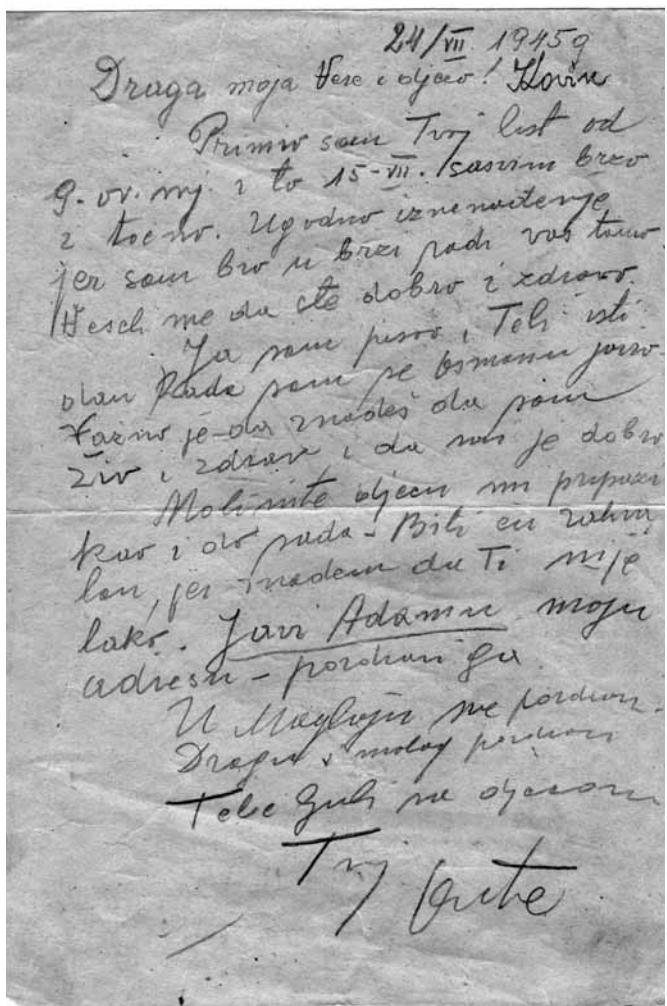
„Štovana gospodo, Na ukazanoj pažnji najljepša hvala. Pakete (dva) primio sam u potpunom redu – s cigaretama i duhanom. Ako Bog da, imat ću priliku da se Vama i cijenjenoj obitelji revansiram bosanskim proizvodima, jer u Maglaju boravim kao agronom s obitelji.“

Pisamce nepoznatoj gospodri u znak zahvalnosti na ukazanoj pažnji (paketima hrane, cigaretama i duhanu)

Pismo žene Veronike – Vere mužu Antu Čelanu u zarobljenički logor u Petrovaradinu (Vršac) iz Maglaja, 9.VII.1945. godine

Pismo ženi Veroniki – Veri i djeci iz logora u Kovinu, 24.VII.1945. godine

I u najtežim trenucima otac se dostoјanstveno i kulturno držao i, kao što se vidi iz ove poruke, zahvaljuje se nepoznatoj gospodri na ukazanoj pažnji te se nepoljuljanom vjerom u Boga nada da će joj se jednom revanširati. Po datumu zaključujem da je u vrijeme odaslanja zahvale bio u Vojvodini.

Kao i svi ostali, tako je i moj otac slao brojne poruke ili pisma po ljudima ili bacao papiriće s adresom, koje bi netko dobre duše našao i prosljedio dalje. Nažalost, nisu stizale do maglajske adrese njegove žene, moje majke Veronike-Vere (1908. – 1975.) i djece: mojih sestara Ane-Zore (Sarajevo, 1940.) i Marije-Božane (Maglaj, 1944.). Ja tada nisam bio rođen, poslijeratno sam dijete (1948.). Majka mi je pričala da dugo vremena nije imala vijesti od njega, stalno je živjela u stregnji što je s njim. Znala je da je na križnom putu, a svuda oko širile su se, nažalost, grozne vijesti o umiranjima i strijeljanjima zarobljenih hrvatskih voj-

nika i pučanstva. Tako je od nekih čula da je otac ubijen. Duplikat jednog od mnogih pisama upućenih mojoj majci iz lipnja 1945. nikada nije stigao u njene ruke.

„Slavonski Brod, 9.VI.1945.

Draga moja Vere i djeco,

Znam da si u brizi radi mene kao što sam i sam za vama. Što je od djece? Ja sam poručivao po ljudima da Te posjete i donesu vijesti od mene. Zamoli Omersaftića Ašira i ostale koji su tamo da učine sve što je potrebno. Ukoliko ne ostanem ovdje, onda će s ostalim domobranskim oficirima biti u Vinkovcima ili u Srijemskoj Mitrovici u sabirnom logoru. Sada sam pisao Adamu da me posjeti pa će on javiti gdje sam.

Djecu poljubi,

Tebe voli i ljubi Tvoj Ante“

Na poleđini pisma je stavio adresu: Reservni domobranski kapetan Ante Čelan, oficirski zarobljenički logor XXIV. A radi

jasnoće: **Ašir Omersaftić** bio je ugledni maglajski musliman, prijatelj mojih roditelja. Adam je **Adam (Marijan) Poštenjak** (1901.-1966.), majčin stariji brat stalno. Dugo je živio u Bosni i bio je jako plemenita duša. U to je doba tražio mog oca po logorima.

Majka je očajavala, djeca su bila malena, nije joj bilo lako. Nova jugoslavenska partizansko-komunistička vlast loše se odnosila prema njoj i djeci. Kao Hrvatica, a k tome i supruga hrvatskoga časnika, bila je u svemu diskriminirana. Nisu joj htjeli dati bilo kakve podatke o mužu, zbranili su joj da s djecom napušta Maglaj i nisu joj dopustili, iako je nastojala, da ga traži po logorima.

Kako se otac javljaо i drugima u Maglaju, jedan Musliman (**Osman Obralić**), koji je bio jako dobar s mojom obitelji i kome je moj otac također pisao, dojavio je mojoj majci da je otac živ. Zahvaljujući njemu, doznala je očevu adresu, pa mu je

*Spisak oficira V. voda
2. čete III. Bataljona koji
su predali upravu logoru
Ruke za zamenu u F.
Dinare Federativnoj
Jugosl.*

1. Dr. Dejan Đoković kap.	3000
2. Dr. Vladimir Kavčić - "	10.000
3. Dr. Milivoj Velagić p.ponu.	1600
4. Lopoglio Štefka	4500
5. Petarović Miroslav žup.	8000
6. Ondrejko Žorka p.ponu.	21000
7. Dizdarović Amam kap.	85000
8. Plesko Juhob - "	25000
9. Ante Čelan	18500
<i>frenos: 342600</i>	

*frenos 342600
10. Ženski bataljon novac 5000
11. Marš Rudolf - " 143000
12. Raniš Živarić 46500
13. Sokolić Željko p.pon 520000
14. Alić Ivanović Kara, žup. 16500

Preprič 607.600*

Popis hrvatskih domobranskih časnika V. voda 2. čete III. bataljuna kojima je oduzet novac (kune)

sva utučena pisala u zarobljenički logor u Petrovaradinu odnosno Vršcu. I tako, nakon dva mjeseca neizvjesnosti, otac je napokon primio njeno potresno pismo, pošto je ono, „razume se“, prošlo kroz ruke komandanta zarobljeničkog logora, političkog komesara i „poverenika“ OZN-e, a to se vidi po udarenom pečatu i potpisima Komande zarobljeničkog logora, broj XX-V. Prema ostacima omotnice, pismo je bilo ovako adresirano: *Rezervni domobrani kapetan Ante Čelan, Komanda oficirskog logora XX/V, Petrovaradin*, što je prekriveno i nadopisano *Vršac*. Datirano je u Maglaju, 9. srpnja 1945., a glasi:

„Dragi moj čoviku,

Evo sad me video Osman Obračić i pokazao kartu što si mu pisao. Za tobom sam jako neraspoložena. Mislila sam, kada rat završi, da ćemo biti sretni i skupa, a kako vidim, mi sreće nemamo. Prestala sam u Boga vjerovati jer nikom ništa u životu nismo nažao učinili, a tako nas je napu-

stio. Ja i djeca smo dobro, za drugo ćemo već lako, jer sam naučila patiti kroz cijeli život, a osobito kroz ovih zadnjih četiri godine. Adam mi piše. Svi su naši živi i zdravi. Draga je kod mene. Marko je poginuo. Svi te mnogo i mnogo pozdravljamo osobito tvoja Vera, a Ankica i Božana svom tatici žele svaku sreću i zdravlje“

Draga je, naime, **Dragica**, majčina mlađa sestra koja je živjela u Bosni, a **Marko (Ralica)** bio je njezin muž, ujedno kotarski načelnik Maglaja za vrijeme NDH. Partizani su ga ubili, a ona je jedva s djetetom uspjela pobjeći i spasiti se.

Primivši to pismo, otac joj odmah odgovara, umiruje je, a iz sadržaja se vidi da ga optimizam ne napušta, te se iz nijedne riječi ne bi reklo koliko mu je uistinu teško. Piše joj on iz Kovina 24. srpnja 1945. godine:

„Draga moja Vere i djeco!

Primio sam Tvoj list od 9. ov. mj. i to 15.VII. sasvim brzo i točno. Ugodno izne-

nađenje jer sam bio u brizi radi vas tamo. Veseli me što ste dobro i zdravo. Ja sam pisao i Tebi isti dan kada sam se Osmanu javio. Važno je da znadeš da sam živ i zdrav i da mi je dobro. Molim Te, djecu mi pripazi kao i do sada – bit će zahvalan, jer znadem da Ti nije lako. Javi Adamu moju adresu – pozdravi ga. U Maglaju sve pozdravi, Dragu i maloga [misli na na Antu Ralicu, jednoipolgodješnjega Dragina i Markova sina, op.] pozdravi,

Tebe ljubi s djecom Tvoj Ante“

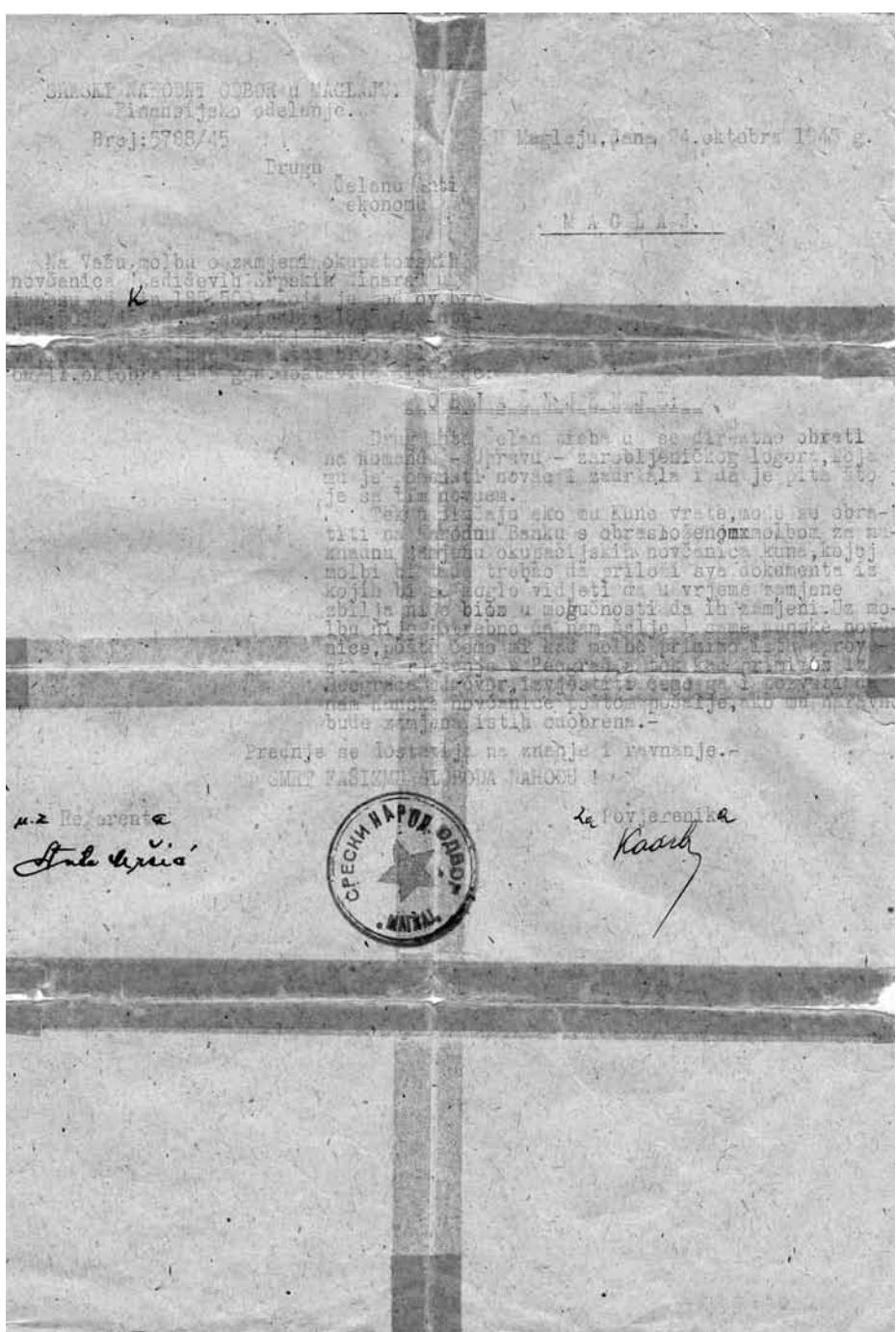
Bolest, glad, smrt

Nezahvalno je i vrlo teško dati neku sliku o nekim događajima koje nisi osobno proživio ali, svejedno, pokušat ću ova sjećanja što vjernije dopuniti očevim kazivanjem.

Cijelim putem i po logorima vladala je velika glad, a zbog nehigijenskih uvjeta harale su i razne bolesti, posebno tifus i tuberkuloza, zbog čega se puno umiralo.

Priznanica broj 645 o oduzetom novcu, Kovin, 23.VII.1945. godine

Odgovor komunističkih vlasti u Maglaju o zamolbi Ante Čelana da mu vrate oduzeti novac, 24.X.1945.

Spašavao se goli život. Kada su zarobljenici masovno oboljeli od dizenterije, pričao mi je otac, da je on animalnom metodom oboljele prirodno liječio i izlječio spravljanjem nekoga napitka – čaja od izgorenog (karboniziranog) drveta. Njegovo znanje i dosjetljivost nimalo ne čudi, jer se kao agronom obrazovao i stručno usavršavao i na polju veterine. I ovo liječenje je bilo opasno, nije se smjelo ništa vidjeti, stalno su bili nadzirani, okrutni stražari bijahu nemilosrdni.

U kolonama su zarobljenici međusobno pomagali onima koji su oboljeli ili zbog dugog hodanja fizički iscrpljeni nisu bili sami sposobni nastaviti križni put. Tako su i mog oca neko vrijeme doslovno nosili na leđima ili između sebe, jer mu se je pogoršalo zdravstveno stanje, budući da nije bio do kraja izliječen od ranjavanja i bolesti tijekom rata.

Nije se smjelo izići iz kolone – odmah bi ga strijeljali. To bi se naročito događalo kada bi netko posruo ili posustao, pa se htio malo odmoriti, zatim ako je netko htio otići na stranu zbog fiziološke potrebe, ubrati voće sa stabla, a i ako bi netko posegnuo za vodom ili hranom ostavljenom uz put kuda je prolazila kolona. Vrijedanja, ispitivanja, batinanja, odvođenja i strijeljanja, kao i razna druga nečovječna ponižavanja, bila su redovita pojava. Život je stalno visio o koncu.

Uza sve to, vjera, moral i domoljublje hrvatskih vojnika bijahu na visini. Nisu se, unatoč fizičkom i psihičkom zlostavljanju, duhovno predavalii, jobovski su podnosili sve tegobe. U trenutcima preda-ha, po logorima su zarobljenici održavali tečajeve stranih jezika (jer su među njima bili i profesori stranih jezika), držala se sveta misa (bilo je i svećenika), a 13. lipnja 1945., na blagdan svetoga Ante, spontano se logorom u Petrovaradinu, iz Bog zna koliko grla logoraša koji su pregorjeli život, iz dubine duše proložila veličanstvena crkvena pjesma „Rajska djevo, kraljice Hrvata...“

Prije sam naveo kako su partizani oplačkali sve zarobljenike i otudili im dragocjenije stvari. Mom su ocu oduzeli razne osobne stvari, džepni sat i 185.500 kuna. Radilo se o prilično velikoj sumi novaca, koja bi, da se pretvorila u novo-jugoslavenske dinare, dosta iznosila. Namjeravao je taj novac nekako dostaviti svojoj ženi i djeci u Maglaj. I njemu, a i

Preostale novčanice kuna koje Komanda zarobljeničkog logora nije oduzela Anti Čelanu

ostalima, dali su *priznanicu* o oduzetom novcu, ali novac im nikada nije vraćen. Kazivao je otac da zbog traženja povrata toga novca kod partizanskih glavešina umalo nije izgubio glavu. Sačuvana je ta priznanica, a kada se pažljivije pogleda, vide se tri potpisa: *predstavnika zarobljenika, poverenika OZN-e i politkomesara logora*. Zanimljivo je da je *priznanica* – u onome rukopisnom dijelu, jer se zapravo radilo o obrascu isписанom strojopisom, pisana hrvatskim književnim jezikom, što i ne čudi, jer je to najvjerojatnije pisao i potpisao obrazovani hrvatski časnik kao predstavnik ratnih zarobljenika. Na pri-

znanici označenoj brojem 645 doslovno piše:

„Zarobljenik – oficir kapetan Čelan Ante u smislu akta Ministarstva Narodne Odbrane, Odelenje za ratne zarobljenike, broj 872, od 17.VII.1945. god. predao nam je iznos od ukupno Kn 185.000 (slovima: stoosamdesetpet tisuća petsto kuna) u svrhu zamene za DFJ dinare, što mu ovime potvrđujemo.

U Kovinu, dne 23. jula 1945.

Predstavnik zarob.oficira

(*nečitak potpis*)

Poverenik OZN-e

(*nečitak potpis*)

Politkomesar logora

(*nečitak potpis*)“

Kad se čita sadržaj *priznanice*, stjeće se dojam da je pravna procedura naoko zadovoljena. Ali stvarnost je potpuno drugačija. Jugoslavenski su partizani imali pokriće i za to svoje nedjelo, koje nitko nije smio opovrgavati. Ljudi, poučeni krvavim iskustvima, znali su da moraju voditi računa o tome kako izvući glavu od krvnika. Na pečatu priznanice piše: „*Odelenje partije naroda za okrug Pančevački, Opunoćstvo Sreza Kovinskog*“.

(*Nastavit će se*)

VLADO NIMAC

(1934. – 2014.)

Hrvatski politički uznik i dugogodišnji član zadarske podružnice Društva, **Vlado Nimac**, rođen je 10. rujna 1934. u Lišanima Ostrovičkim, Benkovac. Nakon duge i teške bolesti preminuo je 25. rujna 2014. godine.

Vladino rodno selo Lišane nalazi se na samome rubu Ravnih kotara. U Drugome svjetskom ratu većina Lišanaca priključila se redovima hrvatske vojske, mnogi i prije talijanske kapitulacije, što je na ovim prostorima bila prilična rijetkost. Velik broj mještana postao je žrtvama partizanskog zločina, selo je sustavno razarano, čak su i župne matice spaljene kako bi se zatrosvaki trag Hrvata.

Živeći u teškim materijalnim prilikama, kao i brojni drugi Hrvati šezdesetih godina prošloga stoljeća, Vlado Nimac odlučio je otići na rad u inozemstvo, u Njemačku. U tuđini je imao prilike iz prve ruke čuti i vidjeti dr. Branimira Jelića, čelnika Hrvatskog narodnog odbora, čovjeka koji je cijeli svoj život posvetio slobodi hrvatskoga naroda.

Okružni sud u Zadru pod predsjedanjem Mladena Manojlovića, presudom od 13. ožujka 1967. Nimca je proglašio krivim „sto je dana 13. au-

gusta 1965. godine u SR Njemačkoj u gradu Kehlu potpisao pristupnicu za učlanjenje u ustašku emigrantsku terorističku organizaciju nazvanu ‘Hrvatski narodni odbor’, koja ima za cilj nasilno rušenje političkog i društvenog uredjenja u SFRJ“. Osuđen je na 1 godinu i 3 mjeseca strogoga zatvora.

Sud je kao svjedoke saslušao Nimčeve kolege s rada u Njemačkoj. Dok, prema svemu sudeći hrvatski svjedoci nisu bili previše rječiti, svjedoci srpske narodnosti bili su potpuno otvoreni i nedvosmisleni. U svom kolegi prepoznali su svjesnoga hrvatskog nacionalista. Iako ne znajući ništa o tome je li Vlado Nimac uistinu potpisao pristupnicu i bio pripadnik HNO-a, Srbi su se prisjetili da se optuženi otvoreno pred njima izjašnjavao protiv Jugoslavije i komunizma, da je znao psovati njihovu državu, te da se je sastajao s hrvatskim političkim emigrantima. Jednom prilikom da je među hrvatske radnike došao emigrant Živko Viduka kako bi im preko magnetofonske vrpce pustio govor dr. Branimira Jelića, a jedan od nazočnih bio je, naravno, optuženi Nimac. Također, jedan od svjedoka potužio se na Nimca i njegove prijatelje da ga nisu željeli primiti da stanu s njima u sobi, a on

je to protumačio - zašto je Srbin. Važna stavka u dokazivanju Nimčeve krivnje i dokaz kako je „postao član bande radi vršenja krivičnih djela iz člana 100, 101, 103, 114 i 116 KZ“, bio je jedan događaj s kraja listopada ili početka studenoga 1965., kada su radnici organizirali ručak na kojem je bio prisutan dr. Jelić i neki njegovi suradnici. Za Nimca se smatralo da je sudjelovao u organizaciji ručka koji su neki hrvatski radnici spretno izbjegli odlaskom na izlet.

Takvo je to bilo vrijeme, i jedna riječ za Hrvatsku bila je opasna, i jedan potpis određivao je sudbine nesretnika koji su se našli u nečovječnom sustavu komunističke strahovlade.

Nimac je kaznu izdržavao od 21. prosinca 1966. do 27. rujna 1968. godine, robijao je u zatvoru u Staroj Gradiškoj. Krvave 1991. godine obitelj Nimac i ostali mještani Lišana Ostrovičkih postali su žrtvama srpske agresije, proživjeli su dugotrajno progonstvo i domovi su im razoreni. Neka je našem uzničkom subratu i hrvatskom rodoljubu Vladi Nimcu laka hrvatska zemlja!

Bruno ZORIĆ, prof.

U SPOMEN

ANĐELKA KUNIĆ

1920. – 2014.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

VLADO NIMAC

Roden 10. rujna 1934. u Lišanima Ostrovičkim,
preminuo 25. rujna 2014.

Presudom Okružnog suda u Zadru 1967. osuđen
na 1 godinu i 3 mjeseca strogog zatvora, zbog
državotvorne djelatnosti u hrvatskoj
političkoj emigraciji.

Kaznu izdržavao u zatvoru u Staroj Gradiški.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Zadar

IN DIESER AUSGABE

Seit Mitte Oktober protestieren die schwersten kroatischen Kriegsinvaliden vor dem Ministerium für kroatische Kriegsveteranen und verlangen Rücktritt des Minister und einige seiner Mitarbeiter. Mit diesem Protest beschäftigt sich in seinem Text **Alfred Obranić**. Während die Regierung behauptet, dass die Opposition den Protest organisiert hat und dass er völlig überflüssig ist, weil die Rechte der Kriegsinvaliden nicht beschnitten werden, sprechen die Demonstranten von anderen Motiven. Sie zitieren eine Vielzahl von Anzeichen und Ereignissen, die zeigen, dass in Kroatien systematische politische Tendenzen stärken, die Unabhängigkeit des kroatischen Staates in Frage stellen. Diese Tendenzen bedeuten, Herabwürdigung des kroatischen Verteidigungskrieges und Demütigung kroatischer Freiheitsverteidiger. Während des Protestes starb **Frau Nevenka Topalušić**, kroatische Freiheitsverteidigerin und hundertprozentige Kriegsinvalidin (ihr Bild veröffentlichten wir auf der Titelseite), dazu hat sich, aus dem Protest, ein kroatischer Verteidiger verbrannt. Trotz schweren Verletzungen hat er glücklicherweise überlebt.

*

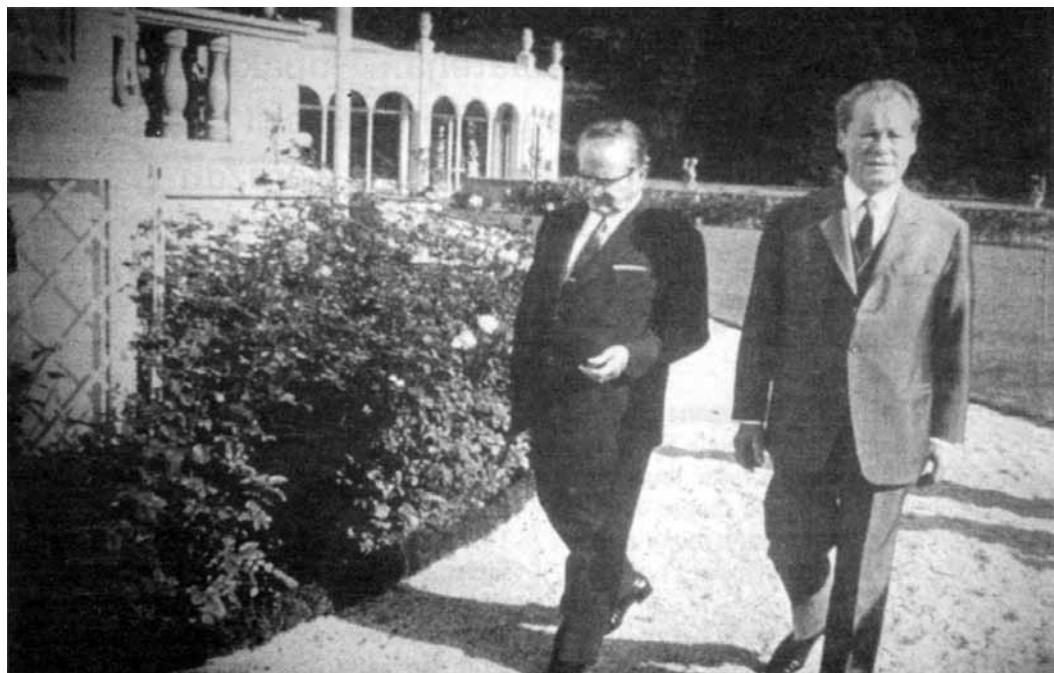
Etwas mehr als vor einem Jahr verübte **Zvonko Bušić**, ein kroatischer politischer Emigrant und politischer Häftling, der in einem US-Gefängnis fast 32 Jahren verbüßten musste, den Selbstmord. In Erinnerung an ihn veröffentlichten wir Briefe die er aus dem Gefängnis mit **Dr. Ivan Mužić**, einem kroatischen Historiker und politischen Häftling, der auch ein führender kroatischer Experte für die Geschichte der Freimaurerei ist, ausgetauscht hat.

*

Einige Artikel befassen sich mit der Prozess gegen **Josip Perković** und **Zdravko**

Mustać, zweier ehemals führende jugoslawische Geheimdienstler, die vor dem Oberlandesgericht in München für Mord an **Stjepan Đureković**, einen kroatischen politischen Emigranten der in Sommer 1983 brutal ermordet wurde, angeklagt sind. Đureković ist einer von fast Hundert kroatischer politischer Emigranten, die jugoslawischen Geheimdienst in Europa und im Übersee von 1945 bis 1989 getötet hat, oft mit der offensichtigen stillschweigenden Zustimmung der Staaten in denen politische Gegner des jugoslawischen

eine Zweidrittelmehrheit im Parlament erforderlich ist. Diese Idee gab die Regierung erst nach starkem Druck aus der Europäischen Union und nach Protesten von überwiegenden Teil der heimischen Öffentlichkeit auf. In der Machtstruktur wird dieses Prozess wahrscheinlich kurzfristig nichts ändern (der Sohn eines Angeklagten ist weiterhin der Berater für nationale Sicherheit bei dem Präsidenten der Republik, und der Präsident ist selber ein Nachkommen eines jugoslawischen

Diktator Tito und Kanzler Brandt: Spaziergang zwischen den massakrierten Kroaten

Regimes Zuflucht gesucht hatten. Mit der Anzahl der Liquidierungen im Ausland, war Jugoslawien sogar der Sowjetunion weit voraus, was leider kein Hindernis war den jugoslawischen Regime, in der Regel in den linken Kreisen in Europa und darüber hinaus, priesen und loben. Die meisten Morde wurden auf dem Gebiet der Bundesrepublik Deutschland verübt. In Kroatien war weder Einzeltäter noch Auftraggeber diesen Verbrechen verurteilt. Auch jetzt hatten die Regierung und der Präsident der Republik versucht, die Auslieferung Mustać und Perković an Deutschland zu verhindern, sogar in eine Form von Verfassungsänderung, wofür

Kommunisten und ein langjähriges Mitglied der Kommunistischen Partei Jugoslawiens). Die kroatische Öffentlichkeit erwartet jedoch, dass das Prozess dazu beiträgt, dass man die wahre Natur des kommunistischen Regimes erkennt und dass, nicht nur die ethische und politische, sondern auch strafrechtliche Verantwortlichkeit kommunistischer Führung für begangenen Verbrechen festgestellt wird. Langfristig wird das ohne Zweifel zur Heilung der Gesellschaft und der Stärkung der demokratischen Standards und den Ausbau Kroatiens als modernen Rechtsstaat beitragen. •

IN THIS ISSUE

Croatian war invalids have been protesting in front of the Ministry of Croatian Homeland War Veterans for the entire second half of October. They are seeking resignation of the Minister and some of his associates. **Alfred Obranić** writes about the protest. While the Government is claiming that the protest is organised by the opposition and entirely pointless, because the rights of the war invalids will not be reduced, the protestors are talking about other motives: many signs and phenomena showing that there are political tendencies in Croatia (which are growing stronger), which jeopardise Croatia's independence. Such tendencies devalue the Homeland War and humiliate Homeland War veterans. During the protests, Ms. **Nevenka Topalušić** died. She was Croatian war veteran a hundred percent war invalid (her photograph is on the cover page), and a Homeland War veteran set himself on fire in protest, and survived despite the previous injuries.

*

More than a year ago **Zvonko Bušić** committed suicide. He was a Croat political emigrant and prisoner, who had spent almost 32 years in US prison. In memory of him, we publish letters he was exchanging from prison with **Dr. Ivan Mužić**, a Croat historian and political prisoner, a leading Croat expert for the history of Freemasonry.

*

Several texts deal with the trial proceedings against **Josip Perković** and **Zdravko Mustać**, two high-ranking officials of the Yugoslav intelligence service, who are

charged at the Land Court in Munich for the murder of **Stjepan Đureković**, Croatian political emigrant brutally murdered in summer 1983. Đureković was one of around hundred Croatian political emi-

tation, which required a two-thirds majority in the Parliament. The Government abandoned the plan because of the strong pressure of the European Union and the protests of the larger part of the Croatian

Yugoslav Communist Dictator and German Chancellor Schmidt understood each other very well

grants murdered by the Yugoslav intelligence service who were murdered all over Europe in the period between 1945 and 1989, often with tacit approval of the states in which political opponents of the Yugoslav regime sought refuge. When it comes to assassinations abroad, Yugoslavia had more of those than the USSR, which unfortunately has not stopped the so-called democratic, leftist circles in Europe and elsewhere from praising and glorifying the Yugoslav regime. Most of the assassinations were committed in the Federal Republic of Germany. Not a single perpetrator or ordering person was sentenced in Croatia. Even in this case, the Government and the President of the Republic tried to obstruct the extradition of Mustać and Perković to Germany, even if it required amendments to the Constitu-

public. On a short run, this trial will probably not change anything in the governing structure (son of one of the accused still holds the position of a national security advisor to the President of the Republic, who is also a son of a Yugoslav communist, and he was also for many years a member of the Communist Party). However, the Croatian public expects that the trial will shed light on the real nature of the communist regime and help establish not only ethical and political, but also criminal and legal responsibility of the communist leaders for the crimes committed. Undoubtedly, the trial will contribute to the healing of the society and strengthening of democratic standards, that is, to the development of Croatia as a modern state ruled by law.♦

NARODNA VLADA HRVATSKE
MINISTARSTVO PROSVJETE
Odjel osnovne nastave

Broj: Tajno 133-III-1946.

Predmet: Protunarodan i negativan rad
vjeroučitelja - podaci.

OBLASNOM NO-u DALMACIJA

~~Prosvjetni odjel~~

Tajnik
SPLIT

OKRUŽNIM NO-ima

~~Prosvjetni odjel~~

Tajnik
SVIMA

KOTARSKIM NO-ima

~~Prosvjetni odjel~~

Tajnik
SVIMA

U vezi sa negativnim radom nekih vjeroučitelja u našim školama ukazala se potreba da se sakupe podaci u tom njihovom radu.

Prosvjetni odjeli treba da sakupe materijal po prednjem pitanjima i da ovo ministarstvo o tome obavijeste navadajući konkretni primjere negativnog rada vjeroučitelja u školi i narodu /maltretiranje školske djece, iskorištavanje školskog rada u političke svrhe na reakcionarnoj i protunarodnoj bazi, lični /moralni/ život u koliko nije dostojan jednog svećenika.

No navedenje primjera takvog njihovog rada, u koliko ga ima ili u koliko ga bude bilo, treba da bude is! ito i konkretno navadjući ime i prezime dotičnog vjeroučitelja, školu ili mjesto gdje se događaj dogodio, kao i vrijeme događaja.

Događaj treba navesti uvjerljivo.

Događaj se da mnogi vjeroučitelji za vrijeme predavanja vjeronauka djeci govore i stvarni koje ne spadaju na sat vjeronauku, a pogotovo ako se čitavi sat vjeronauka pretvoriti u ogovaranje naše naše narodne vlasti i sl. U ovim slučajevima treba navesti i primjere što koji vjeroučitelj priča djeci, a ne odnosi se na vjeronauk već na agitaciju protiv narodnog pokreta.

Predmet smatrajte važnim, kako bi se toj pojavi stalo na put i kako bi se najkarakterističnije primjeri u svrhu obavještanja javnosti preko štampe iznesli.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

U Zagrebu, 11. siječnja 1946.

Načelnik
Odjela osnovne nastave:
Ivo Tošić

Napomena: Ovu okružnicu će treba slati
u prosvjetne odjele.

Tajnik

18/6 Por. 26
1946

Plenk

Pressemitteilung

Mord an Exilkroaten: Prozess gegen ehemalige jugoslawische Geheimdienstchefs in München:
Internationaler Opferverband fordert Lustration in Kroatien und Wiedergutmachung

Bratislava, 20.10.2014. Vor dem Oberlandesgericht München begann am vergangenen Freitag einer der wichtigsten Prozesse in der modernen kroatischen Geschichte. Angeklagt sind zwei der letzten Geheimdienstchefs der berüchtigten jugoslawischen Geheimpolizei UDB-a, die seit dem Bestehen des kommunistischen Jugoslawiens mehr politische Gegner im Ausland umbringen ließ als die Sowjetunion.

Von diesem Prozess, in dem es um den Mord an einem kroatischen Bürger in Deutschland geht, der regimekritische Bücher publizierte mit Titeln wie "*Kommunismus - der große Betrug*" und "*Ich, Josip Broz Tito*", erwarten die Opfer des Kommunismus in Kroatien, dass die Kommunistische Partei Jugoslawiens als die wahre Auftraggeberin der Morde an ihren politischen Gegnern festgestellt wird, und dass die beiden Angeklagten nur "Soldaten der Partei" in einem Sondergeheimdienst waren, die ihre Aufgaben jedoch mit Überzeugung und Freude ausgeführt haben.

Beide Angeklagte wurden nach der Unabhängigkeit Kroatiens unbehelligt in den kroatischen Sicherheitsdienst übernommen. Dies sagt viel aus über den Stand der geschichtlichen Aufarbeitung in Kroatien. Da erst nach dem EU-Beitritt Kroatiens Bewegung in den Fall kam, erwarten wir nun von der deutschen Justiz und von dem Gerichtsurteil, dass die Befreiung von den kommunistischen Strukturen in Kroatien in Gang gesetzt wird, und dass das Morden der jugoslawischen Todesschwadronen in Deutschland, das die Bundesregierung unter Willy Brandt schweigend geduldet hat, wiedergutmachtet wird.

Die Folgen dieses Prozesses werden für Kroatien weitreichend sein. Das Land hat bis heute keine Lustration und keine Verurteilung des Kommunismus durchgeführt, eben weil die ex-jugoslawischen kommunistischen Strukturen das Land weiter in ihrem Griff haben. Durch den Konflikt, den die quasi sozialdemokratische Regierung Kroatiens mit der EU-Kommission und der deutschen Bundesregierung angezettelt hat, wird deutlich, dass sie denen nahesteht, die die Morde an Exilkroaten gutheißen.

Die Rolle, die die Bundesrepublik mit diesem Fall übernimmt, ist nicht nur für Kroatien, sondern auch für das Land Bosnien-Herzegowina von Bedeutung. Denn Täter gleichen Ranges wie die Angeklagten – verantwortlich für die Ermordung von Kroaten aus Bosnien und Herzegowina – werden noch immer nicht an Deutschland ausgeliefert.

Jure Knezović
Ehrenpräsident